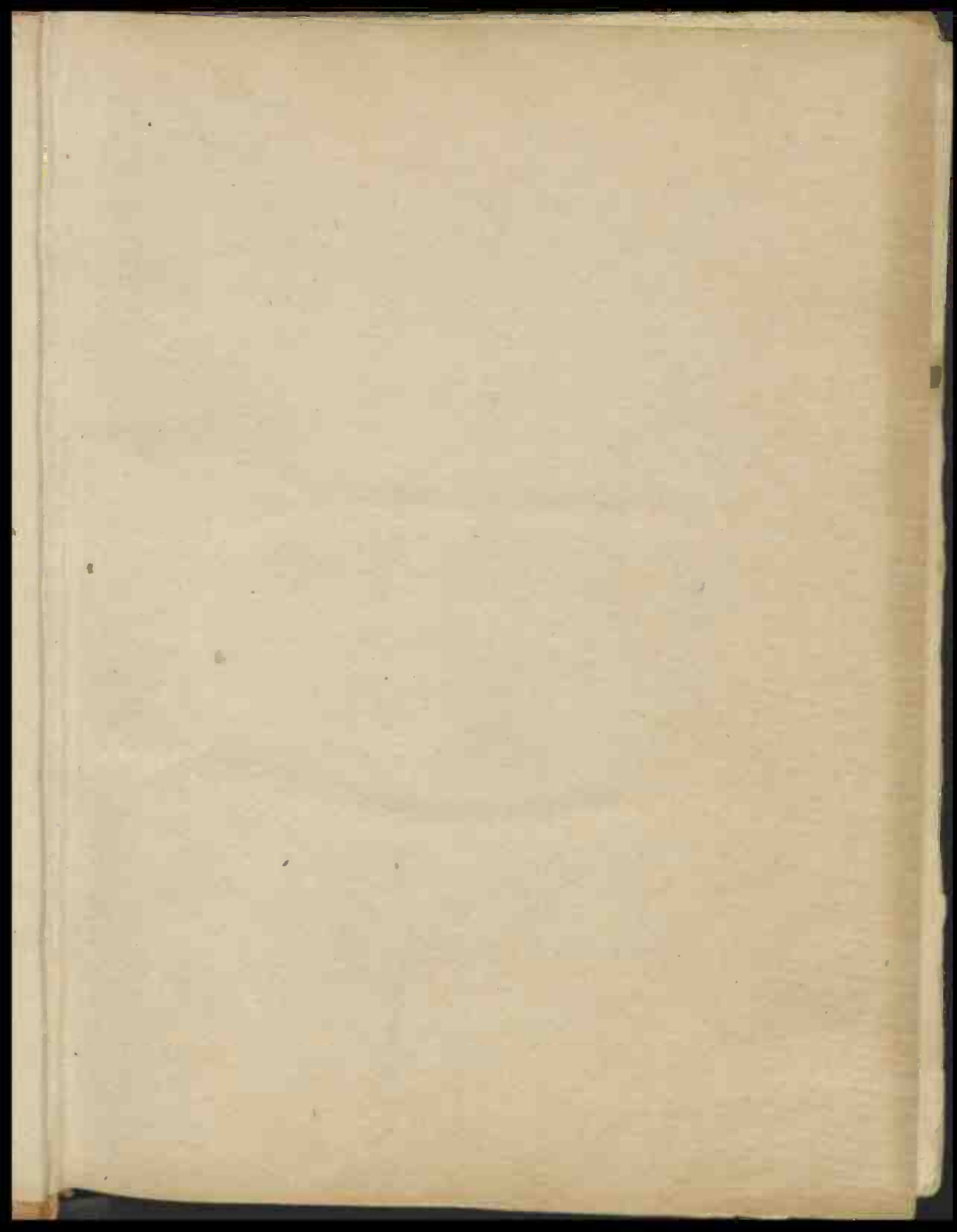
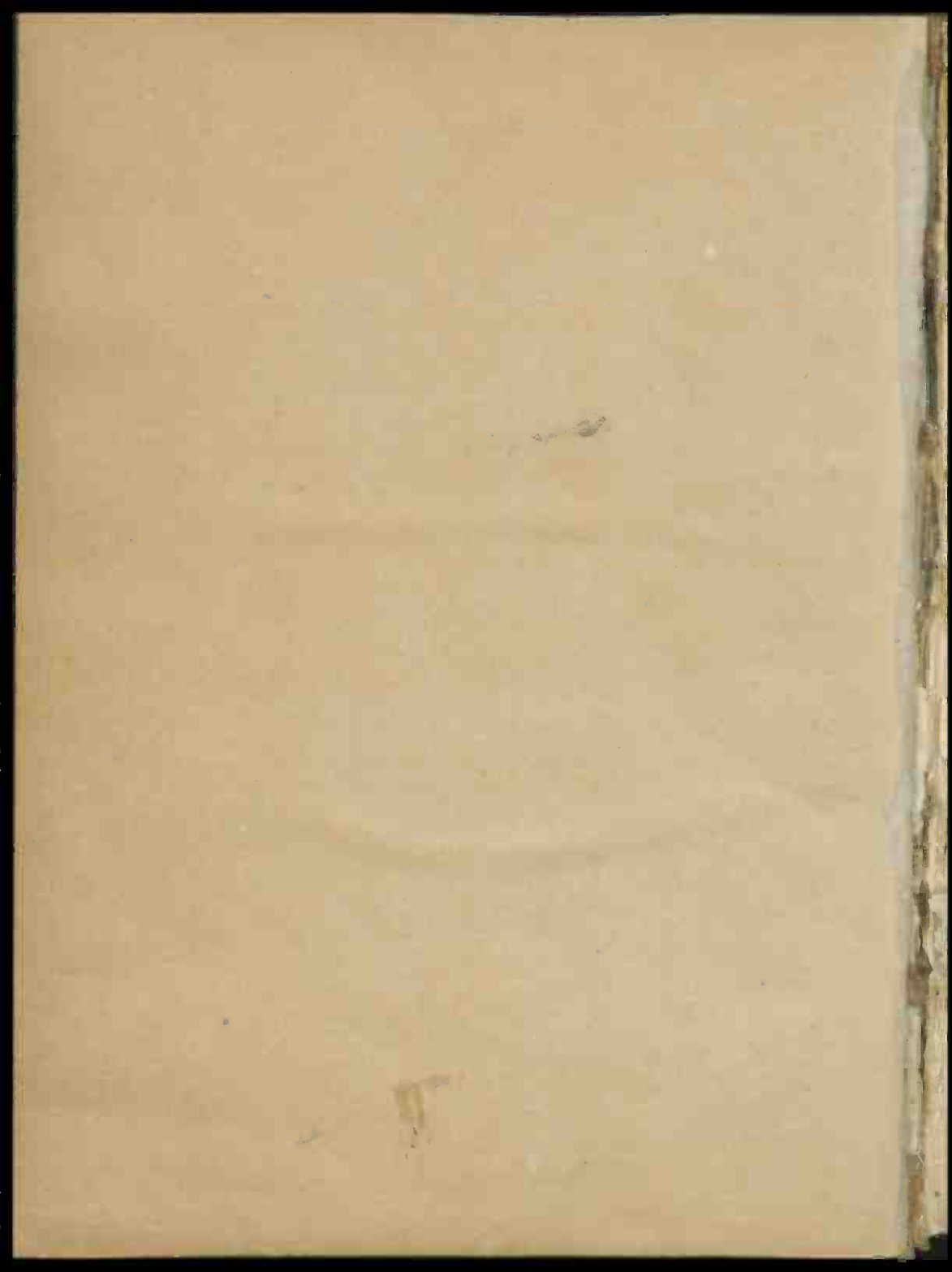

6

27

6
27

LIBELLVS NO

VVS ET ELEGANS D. ERASMI ROTTERODAMI, de Pueris statim ac liberaliter instituendis, cum alijs compluribus, quorum catalogum indicabit uersa pagella.

BASILEAE, ANNO
M. D. XXIX.

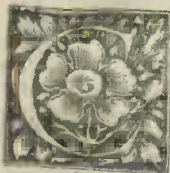
C O N T E N T A H O C V O
L V M I N E.

De pueris statim ac liberaliter instituendis.	Folio 1.
De ratione studij epistola ad Petrum Viterium.	82.
Concio de puero Iesu.	110.
Matrimonij Encomium.	143.
In laudem Medicinæ declamatio.	173.
De morte declamatio.	197.
Querela pacis.	216.
Virginis & martyris comparatio.	272.
• Epistola consolatoria in aduersis.	300.
De contemptu mundi Epistola.	313.
Liturgia uirginis Lauretanæ.	383.
Omnia per autorem recognita ac locupletata.	
D. Ambrosij Apologia Dauid.	409
Eiusdem, de Dauid interpellatione.	481

duci Cliuensi, Iuliacensi, Montensi, Comiti Mar
chia, & in Rauenspurg, &c. Erasmus

Roterodamus s. D

ONRADVS Heresbachius, uir ad unguem
factus, qui magno Reipub. bono, pueritiæ tuæ
formator cōtigit clarissime Princeps, indolem
tuam eruditioni pariter ac pietati natā ita mihi
suis literis frequēter depinxit, ut si complures
mentes tecum domesticam habuisssem consuetudinem, non
esse posses notior. Idem pro singulari quodam erga te amo-
re, quem undiq; spirant illius Epistolæ, magno studio, mul-
tisq; argumentis illud agebat, ut aliquo monumento litera-
rio, & tibi in isto longe pulcherrimo stadio strenue curren-
ti, calcar, ut aiunt, adderem, & alios adolefcētes generis ima-
ginibus claros ad æmulationem tam felicitis exempli prouo-
carem. Ab hoc officio, adeo mihi nō abhorrebat animus, ut
beneficij loco ducerem admonitum fuisse. Verū quod in an-
nos aliquot distulimus officium, nihil aliud, mihi crede, fuit
in causa, nisi quod non obtigit argumentum, quod tuæ ma-
gnitudini aliqua ex parte respondere uideretur. Nam ille sic
temperauit orationem suam, ut appareret nō quolibet mu-
nere fore contentum. Quum igitur nō occurreret quale uo-
lebam, cœpit tandē me pudere promissi mei, uisumq; est te-
nues quosdā, sed callidos clientes imitari, qui cum ingētem
summam debeant patronis suis, nec adhuc soluēdo sint, hor-
tensibus quibusdā munusculis eos deliniunt, quo patientius
ferant recrastinatam solutionem, hoc pacto testantes nō ani-
mum facultatibus, sed facultates animo deesse. In Italia deli-
niaram opus de uerborum rerumq; copia. Adieceram exem-
plum eiusdem argumenti, quā potuit in compendiū con-
tracti, & eiusdē fusius copiosiusq; tractati. Is cui Romæ tra-
dideram describendū, reddidit hanc partem mutilam, ac uix
dimidiatā, ut quod supererat, mihi frustra superesset. Dein-
de

de quā ab eruditīs amicis subinde rogarer, ut excitandis studiis, quæ iam refrigescere uidebātur, opus illud absoluerem: animū uehementer abhorrentē, tamen huc perpuli, ut inspecta diuisione, quæ totius argumēti propositiones ceu columnas habebat, denuo receptū in manus, pertexerē. Puta hoc esse munusculū aliquod cerasaceū. Adieci duos libellos nunquam antehac æditos, puta hæc esse duo mala Cydonia ex horto paupere selecta. Quæ rusticana munuscula nō in hoc damus adolescens generosissime, quod his fidē nostrā liberatam uelimus, sed ut liberandī uoluntatē adesse testemur. Solent autē humani creditores minus appellare eos, qui subinde ueluti seipso appellantes profitentur æs alienū. Quod qui dissimulāt, meditari uidētur inficiationē. Quanquā hæc causa mihi potius agenda fuerat cū Heresbachio, qui me ex stipulatione poterat in ius uocare. Sed apud te malui, quē mihi sciebā æquiorē fore in negotio proprio, quā ille foret in alieno. Sic enim ille te deamat, sic fauet, cōmodis, honori dignitatiq; tuæ, ut si usquā possit, in his procurādis uideatur ab illa genuina uerecundia posse recedere. Age Princeps ornatissime, perge in isto pulcherrimo certamine, ut ille tuā celsitudinē optimis disciplinis, tu illius doctrinā, fortunæ ac dignitatis accessione illustres. Libellū non laborabo tibi commendare, nisi hoc nomine quod & nouus est, & totus meus. Deinde quod docet multa paucis cōplecti, quod dictionis genus, nullos magis decet quā summos principes. Vnicum exemplū à nobis proditū est, ex diuo Augustino plura superpetunt, qui nōnunquam psalmum mira breuitate cōplectitur, quē mox largissima rerum ac uerborū copia differit. Postremo quod hæc instituendi ratio, principum liberis potissimum est accōmoda, quippe qui quū maxime omniū egeant recta institutione, tamen non conuenit secus, quā liberaliter erudiri. Bene uale apud Friburgum Brisgoiæ. Calend. Iulij. Anno M. D. XXIX.

¶ PVEROS AD

VIRTUTEM AC LITERAS LIBERALI-
ter instituendos, idēq̄ protinus à natiuita-
te, declamatio cōtracti thematis
exemplū per D. Erasmi
Roterodamū.

I ME QUIDEM AV-
dies, uel Chrysi-
ppum potius
philosophorum acu-
tissimum, infantem tuum
ilico bonis literis institu-
endum curabis, dum adhuc
uacuum curis ac uicijs in-
genium, dum mollis ac tra-
ctabilis ætas, dū ad quid-

*Propositio
Absque exor-
dio protinus
ad argumēta.*

uis sequax & habilis animus, interim & tenacissimus
perceptorum. Nihil enim perinde meminimus senes,
atq̄ ea quæ rudibus annis imbibimus. Neq̄ uero te
quicquam commoueant istorum uoces, qui dictitant
istam ætatem partim non esse disciplinarum satis ca-
pacem, partim ferēdis studiorum laboribus imparē.
Primum enim literarum initia memoria potissimum
constant, quæ paruulis, ut dixi, uel tenacissima est. De
inde quoniam natura nos ad cognitionem genuit, nō
potest esse præproperum eius rei studium, cuius semi-
na quædā nobis ipsa rerum parēs in seuit. Adde quæ-
dam

*Diuisio consu-
tationis.*

a dam

dam esse grandibus etiam cognitu necessaria, quæ peculiari quadam naturæ propensione multo tum citius tum facilius percipit ætas tenera quàm robustior. Veluti literarum elementa, linguarum peritiam, apologos ac fabellas Poëticas. Postremo quæ existimetur ea ætas ad literas inidonea, quæ sit iam ad mores discendos apta? Aut quid alioqui potius facient pueri iam fandi potentes, quandoquidem aliquid faciant necesse est? Quanto utilius ætas illa ludit in literis, quàm in nugis? Dices, perquam leue momentum est quod primis illis annis efficitur. Quæ ut pusillum contemnitur, quod ad rem longe maximam necessarium est? Deinde quæ lucrum illud quantulumcumque, lucrum tamè, studio negligitur? Iam si pusillum pusillo frequenter apponas, acruus oritur haud quaquam aspernandus. Interim & illud perpende, si minora discit infans, maiora discet adolescens, his annis, quibus illa minora fuerant discenda. Denique dum hæc agit, saltem à vicinis illis arcebitur, quibus eam ætatem ferè uidemus infici. Nulla enim res melius occupat totum hominis animum, quàm studia. Hoc certe lucrum contemni non debet. Cæterum ut demus his laboribus aliquid decedere robori corporis, mihi damnum hoc pulchre pensatum uideatur ingenij lucro. Nam animus moderatis laboribus reddetur uegetior. Et si quid hic periculi est, potest nostra cura uitari. Adhibendus est teneræ ætati doctor,

qui

qui blanditijs illicit, non qui sæuicia deterreat. Tum autem sunt quædam & cognitu iucunda, & puerilibus ingenijs quasi cognata, quæ discere ludus est potius quàm labor. Quanquam non est adeo imbecillis puerorum ætas, quæ uel ob hoc ferūdis laboribus magis est idonea, quod laborum sensu caret. Proinde, si cogitatis quàm non sit homo, qui literarum expertus est, quæ sit fugax hominum uita, quàm lubrica in malum adolescentia, quàm occupata iuuentus, quàm sterilis senectus, tum quàm paucis mortalium hæc contingat, non sines infanti tuo, in quo ueluti renatus superstes eris, ullam æui partem incultam abire, in qua parari queat aliquid, quod uel in omnem uitam magnum bonum adferat, uel à malis arceat.

Epilogus.

IDEM ARGUMENTVM LOCVP
PLETATVM COPIA.

POST diu desperatam uxoris scœcūditatem, audio te patrē esse factū, & quidem prole mascula, quæ miram quandam, hoc est planè parentū in dolē præ se ferat, quæ si modo quicquā ex huiusmodi notis indicijsque licet augurari, uirtutem absolutam polliceri uideatur. Itaque tibi in animo esse, puerum tantæ spei, simul atque grandiusculus erit factus, curare bonis literis iniciandum, honestissimisque disciplinis erudiendum, saluber

rimis philosophiæ præceptis formandum & instruendum: Nimirum uis totus esse pater, & illū uis uere tuū esse filium, qui te non solum oris figura, corporisq; li-
Propositio. niamentis exprimat, uerum etiam ingenij dotibus re-
 ferat. Equidem ut amici non uulgaris felicitati ex ani-
 mo gratulor, ita prudentiæ tuæ propositum magno-
 pere probo. Vnum illud audacter quidem, sed tamen
 amanter admonuerim, ne uulgi uel iudiciū uel exem-
 plum sequutus, cōmittas, ut prima infantuli tui ætas ci-
 tra omnem institutionis frugem effluat, ac tum demū
 ad discenda literarum admoueas elemēta, quum iam
 & ætas minus tractabilis, & ingeniū ad uicia propen-
 sius, ac fortassis uiciorum tenacissimorum uepribus oc-
 cupatum, Quin tu mihi iam nunc uirum aliquem cir-
 cumspice, ut moribus incorruptis & commodis, ita do-
 ctrina neutiquam triuiali præditum, cui puellum tuū
 ueluti teneræ mentis nutritio in gremium tradas, quo
 literarum nectar, unā cum ipso lacte combibat, pari-
 terq; filioli curā ex æquo nutricibus ac præceptori par-
 tiaris, ut illæ corpusculum quā optimo uegetent suc-
 co, hic animum salubribus opinionibus & honestissi-
 mis imbuat disciplinis. Neq; enim arbitror conueni-
 re, ut uir unus omnium doctissimus, & idem pruden-
 tissimus, mulierculas istas audias, aut uiros etiam ex-
 cepta barba mulierculis simillimos, qui crudeli quadā
 misericordia, & inimica beneuolētia, pueros ad ipsam
 usq;

usq; pubertatem inter matricularum oscula, nutricū
 biandicias, ancillarum ac famulorum lusus ineptiasq;
 parum castas, detinendos censent, ac prorsus à literis
 tanquam à uenenis arcendos existimant, dictitantes
 primam ætatem, & rudiores esse, quàm ut disciplina, *Diuisio.*
 rum sit capax, & teneriorem, quàm ut studiorū labori
 bus sit idonea. Postremo leuioris esse momēti, ætatis
 illius profectum, quàm ut ea gratia sit aut faciendus
 sumptus, aut uexāda puerorum imbecillitas. Horum
 singula dum refello, quæso ut mihi paulisper animum
 attentum accommodes, reputans id quod res est, hæc
 scribi primū ab homine quo uix habes aliū tui aman
 tiorem, tum ea de re, qua nō alia magis ad te pertinet.
 Quid enim filio charius, præsertim unico, in quem eti
 am uitam nostrā cupiamus transfundere si liceat, non
 modo facultates? Proinde quis nō uideat eos peruer
 se simul ac præpostere facere, qui in colendis agris, ex
 truendis ædificijs, alendis equis summam adhibēt cur
 ram, ac uiros prudentes multoq; rerum usu callidos
 in consilium adhibent: in educandis formandisq; li
 beris, quorum gratia cætera parantur omnia, tam ni
 hil habent pensi, ut nec suum ipsorum consulant ani
 mum, nec cordatorum hominum exquirant senten
 tias, sed perinde quasi ludicra res agatur, ineptis mu
 lierculis, & è plebe quibuslibet homūcionibus auscul
 tant. Quod nō minus absurde fit, quàm si quis de cab

ceo magnopere sollicitus, pedem ipsum negligat, aut
 summo studio curet, ne quid uicij sit in ueste, de corpo-
 ris ualitudine securus. Non hic te remorabor uir opti-
 me locis communibus, quantum naturæ uis, quantum
 pietas, quantum diuina lex, quantum humanæ consti-
 tutiones parentes debere uolunt liberis, per quos qua-
 tenus licet effugimus mortalitatem, ac reddimur im-
 mortales. At quidam sibi parētis officium pulchre ui-
 dentur implese, si genuerint tātum, quum hæc sit mi-
 nima portio pietatis, quam exigit patris cognomen.
 Ut uere sis pater, totus tibi curādus est filius, eiq̄ par-
 ti debetur prima ac præcipua cura, qua pecudibus an-
 tecellit, & ad numinis similitudinem proxime accedit.
 Quantam sollicitudinem matrum uulgus adhibet, ne
 infans euadat strabus aut petis oculis, ne buccis fluen-
 tibus, ne ceruice inflexa, ne protuberantibus scapulis,
 ne tibij uaris, ne pedibus distortis, ne parum concin-
 na corporis totius symmetria. quā ad rem præter alia
 fascijs etiā solent uti, ac mitellis quibus succingunt buc-
 cas. Habetur interim & lactis, & ciborum, & balneo-
 rum, & motus ratio, quibus prosperam corporis uale-
 tudinē pueris parari multis uoluminibus medici do-
 cuerunt, nominatim autem Galenus: nec hanc seduli-
 tatem differūt in septimum aut decimum annum, sed
 mox exceptum ex uteri latebris ad hanc curā uocant.
 Et recte faciunt, siquidem neglecta infantia frequen-
 ter

ter homines tradit morbida & afflictæ senectuti, si tamen huc peruenisse cōtingat. Quinetiam nondū adito fœtu, matrem tamen uigilat cura, non uescunt quibuslibet cibus grauidæ, cauent ab incommodo corporis motu: & si quid forte in faciem inciderit, protinus auulsum manu ad secretam corporis partē applicant. Eo remedio fieri multis experimentis compertum est, ut deformitas quæ in conspicua corporis parte erat futura, lateat in occulta. Nemo uocat hanc curam præproperam, quæ deteriori hominis portioni adhibet: quæ igitur ea pars qua proprie hominis uocabulum sortiti sumus, tot annis negligitur? An non absurde faciat, qui pileum exornet, neglecto impexo & scabioso capite? At multo absurdus est iustam curam impendere corpori mortali, nullam habere rationē immortalitatis animi. Age si cui domi natus est pullus equinus, aut catulus aliquid generosioris indolis præ se ferens, an non protinus incipit illum ad usum fingere, quod eo magis facit ex animi sui sententia, quo sequacior est ad formantis uoluntatem ætas tenera. Mature doces psittacum humanas sonare uoces, non ignarus quo plus accesserit ætatis, hoc minus esse docilem, admonente hoc etiam uulgi prouerbio, Psittacum uetulum negligere ferulam. Quale est autem uigilare in aue, cessare in filio? Quid agricolæ non inertes? Nonne protinus plantulas etiamnum teneras insitione docent

cent exuere syluestre ingenium, nec expectant donec iam robur induruerit? Neq; solum cauent ne surgat incurua, ne quid aliud uicij contrahat arbuscula, uerū etiam si quid contractum est, emendare festinant, dū adhuc flexilis est ac fingētis sequitur manum. Quod autem animal aut quæ planta respondet possessorum aut agricolarum uotis & usibus, nisi nostra industria naturam adiuuerit? Id quo fit tempestiuus, hoc succedit felicius. Mutis quidem animantibus plus præsidij ad genuinas functiones natura rerum parens adiunxit, at quoniam numinis prouidentia uni animantiū homini rationis uim indidit, maximam partem reliquit institutioni: ut rectissime scripserit quidam, primum, medium, ac tertium, hoc est totius humanæ felicitatis caput ac summam esse, rectam institutionem ac legitimam educationem. Quo quidem elogio Demosthenes commendauit rectam pronunciationem, nō ille quidem falso, sed recta institutio longe plus habet momenti ad sapientiam, quàm pronunciatio ad eloquentiam. Fons enim omnis uirtutis est diligēs ac sancta educatio. Quemadmodum ad stultitiam ac malitiam primum, secundum, ac tertium est indiligens corruptaq; institutio. Hæc præcipue nobis relicta est. Eadem est ratio quæ cæteris animantibus naturam tribuerit celeritatem, uolatum, aciem oculorum, molem ac robur corporis, squamas, uillos, pilos, laminas, cornua,

nua, ungues, uenena quibus & incolumitatem suã tue-
 ri queant, & sibi de uictu prospicere, suosq; fœtus edu-
 care, solum hominem mollem, nudũ, & inermem pro-
 ducit, uerum pro his omnibus mentem disciplinis ha-
 bilem indidit, quod in hoc uno sint omnia, si quis
 exerceat. Et quo quodq; animal minus est aptum di-
 sciplinis, hoc plus habet natiuæ prudentiæ. Apes non
 discunt condere cellulas, colligere succum, cõficere mel.
 Formicæ non instituuntur, ut æstate congerant in ca-
 uum, unde per hyemem uictitent, sed hæc omnia na-
 turæ aguntur instinctu. At homo nec edere, nec ingre-
 di, nec fari nouit, nisi doctus. Ergo si fœtus, aut nullos,
 aut insipidos gignit arbor citra curam insitionis, si ca-
 nis nascitur inutilis ad uenatum, si equus ineptus ad
 usum equestrem, si bos ineptus ad arandum, nisi no-
 stra accesserit industria, quàm efferum, quàm inutile
 animal euadet homo, nisi studiose simul ac mature
 fingatur institutione? Non hic recinam tibi nulli non
 decantatum exemplum Lycurgi, quo producente in-
 spectaculum, catulus alter generosi generis, sed male
 educatus, cucurrit ad cibum, alter ex parentibus igna-
 uis ortus, sed diligẽter educatus relicto cibo ad feram
 insiliit. Efficax res est natura, sed hãc uincit efficacior
 institutio. Vigilant homines, ut habeant probum ca-
 nem ad uenatum, ut habeant strennuum equum ad
 proficiscendum, atq; hic nulla uidetur præcox diligen-
 tia

tia: cæterum ut filium habeant, qui parentibus & orna-
mento sit & usui, in quem bonam domesticarum cura-
rum partem transferant, cuius pietas ingrauescentem
ætatem foueat fulciatq̃, qui generi fidum patronum,
qui uxori probum coniugem, qui Reipub. fortem &
utilem ciuem præstet, aut nullam, aut seram adhibent
curam? Cui conferunt? cui arant? cui extruunt? cui ter-
ra maricq̃ uenatur opes? Nonne liberis? At ista quid
habent uel usus, uel decoris, si is cui hæc omnia cedunt,
nesciat uti? Immodico studio paratur possessio, pos-
sessoris nulla est cura. Quis parat citharã ignaro musi-
ces? Quis adornat insignem bibliothecam literarum
rudi? Et tot opes parantur ei, qui rationem utendi nun-
quam didicit? Si ista bene educato comparas, instru-
menta uirtutum subministras, sin inculto agresticq̃ in-
genio, quid aliud quàm nequitia scelerumq̃ materiã
suppedicasti? Quid hoc patrum genere uecordius co-
gitari potest? Curant ut filij corpus careat uicio, redda-
turq̃ ad uulgares actiones habile, at animum, cuius
moderatione constat omnis honesta actio, negligunt.
Ne commemorem interim, quod opes, dignitatẽ, au-
toritatem, atq̃ etiam prosperam ualerudinem quæ tã
anxijs uotis optant liberis suis, nulla res magis parit
homini quàm probitas & eruditio. Optant illis præ-
dam, nec dant uenabulum quo capiant. Quod est o-
mnium præstantissimum, filio dare non potes, at his
artibus

artibus potes illum instruere quibus ea parantur, quæ sunt optima. Iam hoc insigniter absurdum est, sed absurdius etiam quod domi canem habent uigilanter institutum, quod equum habent magna cura domitum atque edoctum, filium habent nulla honesta instructum disciplina. Agrum habent pulchre cultum, filium turpiter incultum. Domum habent ornamentis omnibus decoratam, filium habent ab omnibus ueris ornamentis uacuum. Ad hæc qui iuxta popularem existimationem uidentur eximie sapientis excolendæ sollicitudinem, aut differunt in ætatem indocilem, aut prorsus non adhibent, & de fortuitis externisq; bonis miræ solliciti sunt, etiam priusquam ædatur is, quem omnibus illis destinant dominū. Quid enim non uidemus illos facere? Vxoribus utero tumente iam tum accersitur genethliacus, sciscitantur parentes, masculus ne proditurus sit an fœmina. Exquirunt fatum. Si astrologus ex horoscopo dixit prolem in bello fore felicem, hunc, inquit, dicabimus aulæ regiæ. Si pollicebitur dignitates ecclesiasticas, Huic, inquit, alicunde uenabimur Episcopem, aut Abbatiam opimam. Hunc faciemus præpositum aut decanum. Hæc cura non uidetur illis præpropera, quum anteuertat ipsam natiuitatem, & præpropera uidetur quæ natorum fingendis animis adhibetur? Tam cito curas, ut filium habeas belli ducem, aut

magistratum, & non simul curas, ut ille sit dux aut magistratus Reipub. salutaris? Ante tempus hoc agis, ut habeas filium Episcopum aut Abbatem, & non huc fingis, ut recte gerat Episcopi aut Abbatis munus? Imponis curru, nec doces gubernandi rationem. Admoues clauo, nec curas ut discat quæ nauclerum æquū est scire. Deniq; in omnibus tuis possessionibus, nihil habes eo neglectius, quo nihil habes preciosius, & cui cætera parantur omnia. Nitent agri, nitet domus, nitent uasa, uestes, ac tota supellex, belle docti sunt equi, pulchre instructi famuli, solum filij ingenium squalet, sordet, horret. Nactus es de lapide, quod aiunt, emptum mancipium, barbarum ac uile, si rude est, obseruas ad quem usum sit idoneum, & ad artem aliquam mature instituis, seu culinariam, seu medicam, seu agricolationis aut dispensationis, solum filium uelut ocio natum negligis. Habebit, inquiunt, unde uiuat, uerum non habebit, unde recte uiuat. Vulgò quo quisque ditior est, hoc minus sollicitus est de liberorum institutione. Quid opus est, inquiunt, philosophia, satis habebunt. Imò quo plus habent, hoc opus est maioribus philosophiæ præsijs. Quo maior est nauis, quoq; plus uehit mercium, hoc magis desiderat nauclerum probe doctum. Quanto studio id agunt principes, ut filijs quàm amplissimā ditionem relinquunt, nec ulli minus curant eos instituēdos his artibus, sine quibus.

quibus non potest recte geri principatus. Quāto plus confert, qui dat bene uiuere, quā qui dat uiuere. Minimum debent liberi parentibus, à quibus progeniti sunt tantum, non etiam ad recte uiuendum educati. Celebratur Alexandri dictum, ni Alexander essem, Diogenes esse uellem. Id optimo iure reprehēdit Plutarchus, quod hoc magis optare debuerit Diogenis philosophiam, quo latius imperabat. Sed turpior est illorum socordia, qui non modo non recte instituunt liberos, uerum etiam ad nequitiam corrumpūt. Hanc absurditatem quum Crates ille Thebanus perspiceret in hominum moribus, non iniuria minitabatur se cōscēsurum aeditissimum urbis locum, & inde quā maxime uocali clamore exprobraturum ciuitati publicā dementiam, huiusmodi uerbis: Quæ uos agit dementia miseri? Tam anxiam curam impenditis parandis pecunijs, ac possessionibus, & liberorum quibus ista paratis, nullam prorsus curam habetis? Ut uix dimidiatæ matres sunt, quæ pariunt tantum nec educant, ita uix dimidiati patres sunt, qui quum corporibus liberorum necessaria ad luxum usque prospiciant, animos eorum nullis honestis disciplinis curant expolientos. Arbores fortasse nascuntur, licet aut steriles, aut agresti fœtu, equi nascuntur licet inutiles, at homines mihi crede, non nascuntur, sed finguntur. Prisci mertales qui nullis legibus, nullis disciplinis, yago cōcubitu uitā

b 3 agebant

agebant in nemoribus, feræ uerius erant quàm homines: Ratio facit hominē, ea locū nō habet ubi affectuū arbitrio gerūtur omnia. Si forma faceret hominē, & statux numerarent in hominū genere. Elegāter Aristipus Crasso cuidā ac diuiti roganti, qd utilitatis adole scēti allatura esset eruditio, uel illud inq̄t, ne in theatro lapis lapidi insideat. Venuste philosophus alter, Diogenes ni fallor, meridie lucernā gestans obambulabat per forū hominibus differtū, rogatus quidnā rei quæreret, hominē, inquit, quæro. Sciebat illic esse turbā, sed pecudū, non hominū. Idē quū die quodā ex æditiore loco cōcionem aduocasset, clamans: Adeste homines. Iamq̄ frequēs hominū turba cōuenisset, nec aliud ille diceret quàm, Adeste homines, subirati quidam reclamauerūt: Adsumus homines, dic si quid habes. Tū ille: Homines adesse uolo, nō uos, qui nihil minus estis quàm homines, eosq̄ baculo abegit. Profectò uerissimum est, hominem nec philosophia, nec ullis disciplinis instructum, animal esse brutis aliquāto deterius. Siquidem pecudes naturæ duntaxat affectibus obsequuntur, homo nisi literis ac philosophiæ præceptis formetur, in affectus plusquàm ferinos rapitur. Nullū est animal effectius aut nocentius homine, quē agit ambitio, cupiditas, ira, inuidia, luxus, & libido. Proinde qui filiū nō ilico curat, optimis disciplinis imbuendū, nec homo est ipse, nec hominis filius. An nō abominandū ostentū

habeatur

habeatur animus humanus in corpore bestiae: quem
 admodum legimus apud Circen homines ueneficis
 mutatos in leones, urfos, ac sues, ut in his tamen esset
 mēs hominis, quod idē sibi usu uenisse prodidit Apu
 leius, neq; non credit D. Augustinus homines uerti in
 lupos. Quis sustineret eiusmodi monstri pater appel
 lari: Atqui mōstrū admirabilius est, beluinus animus
 in humano corpore, & tali prole sibi placent homines
 pleriq; qui sibi & populo uident admodū sapere. Vr
 sē dicunt massam informē ædere, quā diu lābēdo fin
 gūt formantq;: uerū nullus ursæ catulus tam informis
 est, q̄ homo nascit̄ rudis animo. Hunc nisi multo stu
 dio fingis ac formas, portēti pater eris, nō hominis. Si
 filius nascat̄ turbinato capite, aut gibbo deformatus,
 aut loripes, aut senis in manu digitis, q̄ tibi displices,
 q̄ pudet nō hominis sed mōstri patrē appellari, cate
 rū animi tā prodigiosi nō pudet: Quam deijcit paren
 tū animos, si quē pariat uxor stupidū, brutāq; mentis
 infantē. Nō em̄ sibi uident̄ hominē genuisse, sed ostē
 tū, & nisi legū metus obstaret, neci datēt qd natū est.
 Inculas naturā quæ partui tuo mētē hominis negarit,
 & ipse tua negligētia facis, ut filius humanæ mētis sit
 expers: At præstat esse brutæ mētis, q̄ improbæ. Imò
 præstat esse suē q̄ hominē indoctū, ac malū. Natura
 quū tibi dat filiū, nihil aliud tradit, q̄ rudē massam.
 Tuæ partes sunt, obtemperantē & in omnia sequacē
 materiam

materiam in optimum habitum fingere. Si cesses, feram habes: si aduigiles numerum, ut ita loquar, habes. Statim ut nascitur infans, docilis est ad ea quæ sunt hominis propria. Itaque iuxta Vergilianum oraculum, præcipuum iam inde à teneris impende laborem. Mox tracta ceram dum mollissima est, finge argillam etiamnum udam, imbue liquoribus optimis testam, dum rudis est, tinge lanam dum à fullone niuea uenit, nulisque maculis cõtaminata. Subindicauit hoc perquam festiuiter Antisthenes, qui cum filium cuiusdam suscepisset erudiendum, rogatus à parente quibus rebus esset opus, libro, inquit, nouo, stylo nouo, tabella noua. Nimirum rudem ac uacuum animum requirebat philosophus. Non potes habere rudem massam. Nisi finxeris in hominis speciem, in ferarum monstrosas effigies sua sponte deprauabitur. Hoc officium quum deo naturæque debeas, etiamsi nulla spes sit ad te redituri fructus, tuo cum animo fac reputes quantum solacii, quantum utilitatis, quantum dignitatis parètibus adferant à teneris annis recte instituti filij. Rursum in quæ probra, in quas calamitates parentes suos coniecerint perperam educati liberi. Nihil opus est, ut hic tibi ex prisorum annalibus exempla proferam, circumfer modo cogitationem tuam, per tuam ciuitatis familias, quam multa sese offerent undique? Scio tibi frequenter audiri huiusmodi uoces: O me felicem, si orbus essem.

O me

O me fortunatam, si nunquam peperissem. Operosa res est recte instituere liberos, fateor, sed nemo sibi nascitur, nemo nascitur ocio. Pater esse uoluisti, pius pater sis oportet, Reipub. non tibi tantum genuisti, aut ut Christianius loquar, deo genuisti, non tibi. Paulus scribit ita demum seruari foeminas, si filios genuerint, itaq; educauerint, ut perseuerent in studio pietatis. A parētibus exiget deus quicquid peccauerint filij. Proinde nisi mox honestis rationibus instituis quod natum est, primum in te ipsum iniurius es, qui tua negligentia hoc tibi paras, quo nihil hostis hosti posset imprecari grauius, aut molestius. Dionysius Dionis profugi filium adolescentulum, in aulam pertractum delictijs effoeminauit, hoc sciebat patri fore tristius, quam si ferro necasset. Paulo post adolescens quum à patre reuerso ad pristinam probitatem urgeretur, è coenaculo se præcipitem dedit. Verissime quidem dixit sapiēs quidam hebræus: Filius sapiens lætificat patrem, filius stultus moestitia est matri suæ. At filius sapiens non modo uoluptati est patri suo, uerum est & ornamento, & subsidio, deniq; uita est patri suo. Contrà filius stultus & improbus non solum mœrorem adfert parentibus, uerum & probrum, & egestatem, & senium præmaturū, deniq; mortem cōciliat ijs, unde uiuendi cœpit exordiū. Itaq; quid attinet cōmemorare? quoti die sunt in oculis exempla ciuium, quos liberorū per-

diti mores è diuitijs ad mendicitatē redegerunt, quos
 filius in crucem actus, aut filia in lupanari prostrans in
 tolerabili excruciat atque exanimat ignominia. Noui
 magnates eximios, quibus ex multis liberis uix unus
 superstit incolumis, alius abominanda lepra quam ἰπὸ
 κορῖζοντες scabiem gallicam uocant, tabefactus, funus su-
 um circumfert, alius in bibēdi certamine crepuit, alius
 dum noctu scortat⁹ personatus, misere trucidatus oc-
 cubuit. Quid in causa? Quoniā parentes satis habent
 genuisse ac ditasse, educādi cura nulla est. Leges in eos
 s̄uuiūt, qui foetus suos exponunt, & in nemus aliquod
 obijciūt feris deuorādos. At nullū crudelius est expo-
 nēdi genus, q̄ quod natura dedit optimis rationibus
 ad honesta fingēdū, id beluinis affectibus tradere. Si
 qua Thessala mulier esset, quæ malis artibus posset &
 conaret⁹ filiū tuū in suam aut lupū uertere, nōne pu-
 tares nullū suppliciū satis dignū illius scelere? At quod
 in illa detestaris, tu ipse studio facis. Quām immanis
 fera libido, q̄ uorax & insatiabilis belua luxus, q̄ effe-
 ra bestia temulētia, q̄ nocens animal ira, q̄ horribilis
 fera ambitio. His, beluis exponit filiū suū quisquis nō
 à teneris statim unguiculis cōsuefacit amare q̄d hone-
 stū est, horrere turpitudinē: quin potius nō solū obij-
 cit illū feris, q̄d solēt expositores maxime crudeles, ue-
 rū quod est grauius, immanē ac perniciosam beluā in
 suū ipsius alit exitiū. Execrabile cū primis genus homi-
 num

num est, quod infantum corpus fascino uiciat, quid de parentibus sentiendū, qui sua negligētia prauaꝑ educatione effascinant animū? Parricidæ uocant̃, qui scœtus recēs natos enecāt, & corpus modo perimūt, quāto maior impietas est necare mentē? Quid em̃ aliud est animæ mors ꝑ stultitia, ꝑ inscitia, ꝑ malicia? Nec minus interim iniurius est in patriā, cui quod quidē in ipso est tradit pestilentē ciuem. Impius est in deū, à q̃ prolem in hoc accepit, ut ad pietatem institueret. Hinc perspicuū est, quā non leue, nec simplex flagitiū admittant, q̃ negligūt teneræ ætatis institutionē. Sed his quoꝑ quemadmodū attigeram, peccant grauius, qui non solum non formant ad honesta, uerum etiam teneram ac rudem infantuli testulā imbuunt ad nequiciam, doceturꝑ uicia, priusquā norit quid sit uiciū. Quomodo modestus erit uir & fastus contēptor, qui rep̃sit in purpura? Nōdū potest prima rerū uocabula sonare, & iā intelligit quid sit coccū, iā poscit cōchylīū, iam scit quid sit scarus & mullus, & cū fastu reijcit plebeios cibos. Qui uerecundus esse poterit quū adoleuerit, qui infantulus ad impudiciā fingi cœpit? Quo pacto liberalis euadet grādis, qui tantillus nūmos, & aurum mirari didicit? Qui temperabit à luxu iuuenis, cuius palatū prius corrupimus, ꝑ mores formare cœperimus? Si qd nuper repertū est uestis genus, ut quoti die uestiariorū ars uelut olim Africa, parit aliqd noui

monstri, hoc infanti addimus. Docetur sibi placere, & si tollatur, reposcit iratus. Quo pacto gradis oderit temulentiam, qui infans didicit esse uinosus? Instillant illis uerba uix Alexandrinis, ut ait ille, permittenda delicijs. Huiusmodi si quid reddidit puer, osculis excipiunt. Nimirum agnoscunt suos foetus minime degeneres, quippe quum ipsorum uita nihil aliud sit quam exemplum nequiciae. Haurit infans impudicas nutricum blandicias, & quasi manu, quod aiunt, fingitur lasciuis contactibus. Videt patrem eximie potum, audit dicenda tacendaque effutientem. Assidet immodicis ac parum pudicis conuiujs, audit domum mimis, tibicinibus & psaltrijs, ac saltatricibus perstreptentem. His moribus sic assuescit puer, ut consuetudo transeat in naturam. Sunt nationes, quae pueros adhuc a matre rubentes ad ferociam militarem formant. Discunt tueri toruum, discunt amare ferrum, discunt infligere plagam. Ab huiusmodi rudimentis traduntur praecptori, & miramur, si experimur illos ad uirtutem indociles, qui uicia cum ipso statim lacte combiberunt? Sed audio quosdam ita patrocinant suae stultitiae, ut dicant hac uoluptate quae capitur ex infantium lasciuia, nutritionis pensari tantum diem. Quid ego audio? Gratius esse potest uero parenti, si quid exprimat puer turpiter factum, aut nequiter dictum, quam si blasa lingua sententiam reddat salubrem, aut si quod aliud pie factum imitetur? Natura pe-

ra peculiariter addidit ætati primæ facilitatem imitandi, sed tamen aliquanto pronior est ad nequiciã quàm ad honestatem æmulatio. An uiro bono iucūdior est turpitudō, quæ uirtus, præsertim in liberis? Eluis si quid sordium inciderit in cutem infantis, & tam foedis maculis inficis illius animum? Nihil autē hæret tenacius, quàm quod uacuis animis instillatur. Quid habēt obscuro, materni cordis sceminae, quæ infantes suos usque ad annum penè septimum in sinu detinent, ac tātum non pro morionibus habent? Si usque ad eò iuuat ludere, quin simias ac melitæas catellas sibi comparant? Pueri sunt, inquiūt, sunt, sed dici uix possit quantū habeant momēti ad totius uitæ rationē prima illa infantia rudimenta, quæque durum & intractabilem formator reddat puerum mollis illa ac dissoluta educatio, quam indulgentiam appellant, quum re uera sit corruptio. An nō in huiusmodi matres mire cōpeteret malæ tractationis actio? Est em̄ planè ueneficij genus, est parricidij genus. Dant pœnas legibus qui pueros effascināt, aut uenenis lædūt infirma corpuscula, quid merentur istæ, quæ præcipuam infantis partem pessimis uenenis corrumpunt? Leuius est corpus quæ animū occidere. Si puer inter strabos, balbos, aut claudos educatur, contagio uiciatur corpus, uicia mentis occultius quidem, sed & celerius transiliunt, & altius insidūt animorum mala. Meritò quidem Paulus apostolus hoc

honoris habuit Menandri uersiculo, ut in epistolis citari-
 tarit: Mores bonos colloquia corrumpūt mala. Verū
 is nusquam est ueracior quā in infantibus. Aristote-
 les rogatus à quodam, quibus rationibus efficere pos-
 set, ut equum haberet eximium, si inter generosos, in-
 quit, equos educetur. Quod si nos nec pietas, nec ratio
 docere potest quantū sollicitudinis debeatur ætati pri-
 mæ liberorū, saltem à brutis animantibus licebat exē-
 plum petere. Nō enim pigere debet ab his rem tanto
 usui futurā discere, unde tam multa frugifera iā olim
 didicit humanū genus, quādo uenarū incisionem mō-
 strauit Hippopotamus, Clysteris usum quē mire pro-
 bant medicorū filij monstrauit Ibis auis Ægyptia. Di-
 ctamū herbā extrahēdis sagittis efficacē à ceruis didi-
 cimus. Iidem docuerunt cancrorū esum aduersus pha-
 langiorū ictus esse remedio. Quin & lacertis magistris
 didicimus Dictamū aduersus serpentiū morsus habe-
 re solatiū. Est enim huic animatiū generi naturale bel-
 lū aduersus serpētes, à qbus uulnerati deprehensi sunt
 ab ea herba medicinā petere. Chelidoniā hirundines
 indicarunt, & herbæ nomē dederūt. Cunilā bubulam
 cōtra serpentiū ictus utilē docuit Testudo. Mustela ru-
 tam nobis medicinis habilē cōmendauit. Ciconia ori-
 ganū. Hederā morbis mederi mōstrarūt apri. Serpen-
 tes docuere marathrū oculorū aciem iuuare. Lactucis
 nauisā stomachi restringi draco admonuit. Excreme-
 ta hu-

ta humana habere vim aduersus aconitū pātheræ do-
 cuerunt, aliāq; cū his innumera remedia didicimus à
 brutis animātibus. Insuper & artes nō parū uitæ neces-
 sarias. Proscindendi arui rationē monstrarūt sues. Lu-
 teas macerias tēperare monstrauit hirūdo. Ne sim lō-
 gior, penè nihil est ad hominū uitā utile, cuius natura
 nobis nō proposuit in brutis exemplū, ut qui philoso-
 phiam ac disciplinas nō didicerunt, saltē ab his admo-
 neant officij sui. An nō uidemus quodq; animal fœ-
 tus suos, nō solū gignere, atq; educare, uerū etiā forma-
 re ad naturalē ipsorū functionē? Auis nascitur ad uo-
 latū, agnoscis huc institui fingiq; à parentibus. Vide-
 mus domi, ut feles præeant exerceantq; catulos suos,
 ad muriū & auicularū uenatum, quod hinc illis uictus
 sit. Ostendunt prædam etiamnū uiuam, docent fugiē-
 tem saltu prendere, deniq; docent uesci. Quid cerui?
 Nōne fœtus æditos, protinus exercent cursu, & fugā
 meditari docent, ad prærupta ducunt, saltūq; demon-
 strāt, qd his artibus tuti sint aduersus uenatorū insidi-
 as. Memorat elephātorū ac delphinū in educādis mi-
 noribus ueluti pædagogica quædā disciplina. In lusciz
 nīs deprehēdimus docētis ac discētis officia, maioris
 præeūtis, reuocātis & corrigentis, minoris reddentis &
 corrigentis. Quēadmodū aut canis nascit ad uenatū,
 auis ad uolatū, equus ad cursum, bos ad aratrū, ita ho-
 mo nascit ad philosophiā & honestas actiones: atq;
 ut unum

ut unūquodq; animātium facillime discit id ad quod natum est, ita homo quā̄m minimo negotio percipit uirtutis & honesti disciplinam, ad quam semina quā̄dam uehemētia naturæ uis inseuit, modo ad naturæ propensionē accedat formatoris industria. Quid autē absurdius, q̄ animalia rationis expertia scire ac meminisse suum erga scetus officium, hominē qui rationis prærogatiua à brutis. secernit nescire quid debeat naturæ, quid pietati, quid deo? Atqui brutorum genus nullum expectat à sobole sua nutritionis aut institutionis præmium, nisi forte credere libet quod ciconiæ parentes ætate defectos uicissim nutriunt, humerisq; baiulant. At inter homines quoniā pietatis gratiā nulla soluit ætas, quod solatium, quod decus, quod præsidium sibi parat, qui filiū recte curat instituendū? Natura tibi tradit in manus nouale, uacuū quidē, sed soli felicitis, tu per incuriā sinis hoc uepribus ac spinis occupari, uix ulla industria in posterum euellendis. In exiguo grano, quā̄m ingens latet arbor, quos fructus datura si eruperit, Totus hic prouentus perit, nisi semen in scrobem mittas, nisi teneram plantulam lignescentem cura foueas, nisi insitione quasi cicures. Et in plāta cicurāda uigilas, in filio dormitas? Tota uero ratio felicitatis humanæ tribus potissimum rebus constat, natura ratione & exercitatione. Naturam appello docilitatem ac propensionem penitus insitam ad res honestas.

stas. Rationem uoco doctrinam, quæ monitis cōstat
& præceptis. Exercitationem dico usum eius habitus
quem natura inseuit, ratio prouexit. Natura rationē
desiderat, exercitatio nisi ratione gubernet, multis pe-
riculis atq; erroribus est obnoxia. Vehementer igitur
falluntur, qui satis esse putant nasci: nec minus errant,
qui credūt tractandis rebus gerēdisq; negocijs absq;
philosophiæ præceptis parari sapientiam. Dic mihi
quando euadet bonus cursor, qui strennue quidē cur-
rit, sed in tenebris, aut uia ignarus? Quando erit bo-
nus gladiator, qui clausis oculis sursum ac deorsum
uentilat gladium? Philosophiæ præcepta, uelut oculi
sunt animi, & quodāmodo prælucent, ut uideas quid
facto sit opus, quid secus. Multum quidem adfert uti-
litatis, diutinus uariarum rerum usus, fateor, sed sapi-
enti, bene agendi præceptis diligenter instructo. Sup-
puta quid fecerint, quid passi sint per omnem uitam,
qui sibi rerum experientia qualēcunq; prudentiam li-
cet miseram compararunt, & cogita num tantum ma-
lorum optes filio tuo. Adde quod philosophia, plus
docet unico anno, quam annis triginta quantalibet re-
rum experientia: & tuto docet, quum plures experien-
do calamitosi euadant, quā prudentes, ut non ab re-
ueteres eum periculū facere dixerint, & periclitari qui
rem experimento tentaret. Age si quis filium suum
cuperet medicæ rei peritum esse, utrum mallet illum
d euoluere

euoluere medicorum libros, an experimento discere,
 quæ res ueneno læderet, aut remedio iuaret? Quàm
 infelix prudentia est, quum nauclerus crebris naufra-
 gijis didicit artem nauigandi, quum princeps assiduis
 bellis ac tumultibus, malisq; publicis didicit gerere
 magistratum. Stultorum ista, nimioq; constans pru-
 dentia est, malo ietos demum sapere. Magno discit,
 qui errando discit ne erret. Grauius Philippus Ale-
 xandrum filiū admonuit, ut se docilem præberet Ari-
 stoteli, atq; ab eo philosophiam perdisceret, ne multa
 faceret, quæ iam ipsum fecisse pœniteret. Et tamen in
 Philippo prædicat insignis ingenij dexteritas. Quid
 igitur à uulgaribus expectandū censes? At ratio mon-
 strat compendio, quid sequendum, quid uitandū sit,
 nec illa post acceptum malum monet, hoc male cessit,
 posthac caue, sed priusquàm aggrediare, clamat: Hoc
 si feceris, & infamiam, & exitium tibi parabis. Necta-
 mus igitur hunc triplicem funiculum, ut & naturā du-
 cat ratio, & rationem consummet exercitatio. Iam in
 cæteris animantibus perspicimus unumquodq; hoc
 facillime discere, quod cuiusq; naturæ maxime pro-
 prium est, quodq; primum est ad incolunitatis tute-
 lam, ea sita est in uitandis ijs quæ molestiā aut perni-
 ciam adferunt. Hic sensus inest & plantis, non solum
 animantibus. Siquidem uidemus & arbores qua ma-
 ris odor spirat, aut quæ flat boreas, cōtrahere frondes
ac ra

acramos, & se ad auram demētiorem explicare. Quid autē est hominis maxime proprium? Iuxta rationem uiuere, unde & rationale animal dicitur, & ab alogis se cernitur. Quid autem est homini perniciosissimum? Stulticia. Nullius igitur rei docilior erit quā uirtutis, nec ab ulla re facilius discet abhorre, quā à stulticia, si modo parentum industria naturam uacua protinus occuparit. Sed audimus miras uulgi querimonias, quā puerorum natura procliuis sit in uicium, quā difficile pertrahatur ad amorem honesti. Præter meritum accusant naturam. Huius mali pars maxima nostro uicio debetur, qui prius corrumpimus ingenia uicij quā tradimus uirtutes. Nec mirum, si illos parum dociles habemus ad honesta, quum iam docti sint ad nequiciam. Quis autem nescit ut priorem, ita difficiliorem esse laborem dedocendi, quā docendi? Porrò trifariam hic peccat hominum uulgus, uel quia profus negligunt liberorum institutionem, uel quia serius incipiunt illorum animos ad philosophiā fingere, uel quia tradunt his à quibus discant dediscenda. Primi generis homines parentum indignos nomine demonstratum est, eosq; minimum differre ab his qui natos infantes exponunt, merito q; plectendos legibus, quæ hoc quoq; diligenter præscribunt, quibus rationibus sit instituenda pueritia, mox adolescentia. Secundum genus latissime patet, cum quo mihi nunc

præcipue instituta est pugna . Tertium bifariam peccat, partim ignorantia, partim incuria . Atqui cum rarum ac turpe sit ignorare , cui equum aut fundum curandum committas, quanto turpius est nescire, cuius si dei tradas charissimam possessionum tuarum partem . Ibi discere studium est, quod parum ex te calles, consulis peritissimum quemque, hic nihil referre credis , cui committas filium . Non sine delectu feruis sua quibusque partiris munia . Exploras quem agro colendo præficias , quem rei culinariæ destines , cui parteis œconomi delegates . At si quis est prorsus inutilis ad omnem functionem, tardus, piger, insulsus, lurco, huic committitur formandus puer , & quæ res summum artificem desiderat, famulorum infimo committitur . Quid læuum est, si hic homines non habent læuam mentem? Sunt quos animus sordidus deterret à conducendo præceptore idoneo, & pluris conducitur equivo quàm filij formator . Et tamen interim indulgetur sumptuosis conuiujs, noctu dieque luditur damnosa alea, multum impenditur uenatibus, & morionibus . In eo solo parci sordidique sunt, cuius gratia poterat excusari cæteris in rebus parsimonia . Vtinam pauciores essent, qui plus impendunt putido scorto, quàm educando filio . Res, inquit Satyricus , nulla minoris constabit patri quàm filius . Nō absurdum fortasse fuerit hic meminisse diuinum, quod olim Cratetis nomine celebrabat . Id ad hunc refertur

refertur modum. Pōnito coquo minas decem, medico drachmam, assentatori talenta quinque, consiliario summum, meretrici talentum, philosopho triobolū. Quid huic præposteræ rationi deest, nisi ut addas liberorū formatori teruncium? Quanquam arbitror hic philosophi nomine signari præceptorem. Aristippum quū quidam nummis beatus, sed mentis inops percontaretur, quātum mercedis posceret pro filio instituendo, atq; ille poposcisset quingentas drachmas, immensum, inquit, postulas. Ista summa seruum mercari licet. Tum philosophus perquàm lepide: At nunc, inquit, pro uno duos es habiturus, filium officijs utilem, & philosophū filij doctorem. Iam si quis roget quēpiam, uellēt ne unius filij exitio, centum equos lucrifacere, si micā habeat sanæ mentis, respondebit, opinor, nequaquam. Quir igitur pluris cōstat equus, quir diligentius curatur, quàm filius? Cur morio charius emittur, quàm instituitur filius? Alibi sit locus frugalitatis, hic esse frugalem non est parsimonia, sed dementia. Sunt rursus, qui nō sine iudicio deligunt liberis præptorē, sed hoc precibus dant amicorū. Præteritur idoneus formadæ pueritiæ artifex, & asciscitur inutilis, nō ob aliud, nisi quia precibus amicorum commendatus est. Quid agis demens? In nauigando nihil moraris affectum commendantium, sed eum admoues clauo, qui gubernandæ nauis sit callentissimus: in filio in

d 3 quo

quo non ipse solum periclitatur, sed pater ac mater, tota familia, atq; ipsa etiam Respub. non ideim adhibes iudicij. Laborat equus, utrum asciscis medicū ex amicorum commendatione, an ex curādi peritia? Quid? an tibi filius equo uilior est? Imò, num tu tibi uilior es equo? Hoc quum turpe sit in mediocris fortunæ ciuibus, quanto turpius est in magnatibus? Vnica cœna in aleam, pessimum scopulum, impingentes, naufragiumq; facientes perdunt triginta milia, & sumptum uocant, si formando filio impendant mille. Naturam nemo nec alij cuiquam, nec sibi dare potest, quanquā hic quoque nonnihil habet momenti parentum cura. Prima est, ut uir sibi deligat uxorem, bonam, ex bonis prognatam, probeq; educatam, tum prospera corporis ualetudine. Quum enim sit arctissima corporis animiq; cognatio, fieri non potest, quin altera res ab altera uel adiuuetur, uel lædatur. Proximū est, ut maritus si quādo liberis procreandis dat operam, nec commotus, nec temulentus id faciat. Siquidē arcano quodam contagio affectiones illæ transeunt in foetum. Non inscite id notasse uidetur philosophus quidam, qui quum conspiceret adolescentem parum sobrie sese gerentem. Mirum, inquit, ni pater ebrius te profeminauit. Equidem uehementer illud quoq; reor ad rem facere, si pater ac mater quum omni quidem tempore, sed præcipue conceptionis ac gestationis, mentem habeant

beant ab omni crimine liberam, beneque sibi consciam. Tali enim mente, nihil potest esse tranquillius, nihil lætius. Hinc ordiri decuit educationis sollicitudinē potiusquā ab anno decimo, aut ut multi faciunt, à decimo septimo. Tertium est, ut aut mater uberibus suis alat infantem, aut si qua necessitas inciderit, quo minus id liceat, nutrix deligatur, corpore salubri, lacte puro, moribus probis, nec temulenta, nec rixosa, nec impudica: hærent enim in adultam usque ætatem, tum corporum, tum animorum uicia ab ipsis uitæ crepundijs hausta. Hic etiam referre tradunt quos infantulus habeat collactaneos, quos collusores. Quartum, ut mature tradatur præceptori è multis selecto, omnium testimonio probato, multisque modis explorato. Semel accurate peragenda est electio. πολυκοιρανία damnat Homerus, & iuxta Græcorum uetus adagium: Multitudo imperatorum Cariam perdidit. Nec paucis exitium attulit subinde mutatus medicus. Nihil inutilius, quā frequenter mutare præceptorem. Ad eum enim modum Penelope tela textitur ac retextitur. At ego noui pueros, qui ante annum duodecimum, plusquā quatuordecim præceptoribus usi sunt, idque parentum incogitantia. Nec interim cessabit cura parentum. Obseruabunt & præceptorem, & filium, nec sic ablegabunt ab se sollicitudinem, quemadmodum solent omnem filiae curam in sponsum transferre, sed subinde reuerset pater exploraturus.

turus ecquid profecerit, memor illorum quæ grauitè simul ac prudenter dixit antiquitas, frontem occipitio priorem esse, & nihil citius pinguem reddere equū, quàm oculum domini, nec ullum letamè agrum reddere fertiliorem, quàm domini uestigium. De teneris loquor, nam adultiores expedit interdū procul ab oculis submouere, quæ res insitionis instar, potissimum cicurare solet iuuenum ingenia. Inter egregias Pauli Amylij uirtutes celebratur & illud, quod quoties licebat per Reipub. negocia, filiorum suorum exercitamentis solet interesse. Nec Plinius nepos grauatus est subinde scholam inuisere ob amici cuiusdam filiū, quem ad disciplinas alendum susceperat. Iam quod de natura dictum est, non est simplex. Est enim natura speciei communis, uelut hominis natura est, ratione uti. Sed est natura huic aut illi peculiaris, ueluti quosdam mathematicis disciplinis, alios Theologiæ, hos Rhetoriæ aut Poëtiæ, illos militiæ natos dicas. Tanta uir rapiunt ad hæc studia, ut nulla ratione possint deterreri. Aut tam uehementer abhorret, ut citius in ignem ituri sint, quàm ad inuisam disciplinam animū applicaturi. Domestice noui quædam Græce Latineque perpulchre doctum, & omnibus liberalibus disciplinis eleganter instructum, quem Archiepiscopus cuius benignitate alabatur huc literis adegerat, ut inciperet audire iuris professores, reclamante natura. Hanc querimoniam cum
apud

apud me exponeret, nam idem nos habebat lectus, hortatus sum hominem, ut suo patrono morem gereret, fore leuius quod initio durum esset, ac saltem aliquam temporis partem ei studio daret. Quū ille protulisset aliquot loca prodigiosæ inscitiae, quæ tamen illi semidei professores, magna cum autoritate traderēt auditoribus, Respondi, ut illa contemneret, & quæ recte traderent, decerperet: quumq̃ multis argumentis urgerem hominē. Sic, inquit, sum affectus, ut quoties ad hæc studia me uerto, uideatur ensis perfodere petus meum. Sic natos non arbitror aduersus Mineruam compellendos, ne quod dici solet, bouem ducamus ad ceroma, asinū ad lyram. Fortassis huius propulsionis licet & in paruulis notas quasdā deprehendere. Sunt qui ex horoscopo solēt talia uaticinari, quorum iudicio quantum sit tribuendum, æstimationem cuiq̃ suam liberam facio. Profuerit tamen hoc quàm primum deprehendisse, quod ea facillime percipimus ad quæ nos natura composuit. Non arbitror profus esse uanū, ex oris reliquiq̃ corporis figura, habituq̃ coniectare indolem, certe Aristoteles tantus philosophus, non grauatus est *ἦν δὲ τὸ φυσιογνωμῆν* uolumen ædere, nec indoctum, nec inelaboratum. Ut commo-
dior est nauigatio, quum & æstus fauet & uentus, ita facilius instituimur his, ad quæ nos inclinat ingenij propensio. Vergilius commonstrauit notas, quibus
e colligere

colligere possis bouem aratro idoneum, aut uaccam
armento propagando aptam. Optima toruæ forma
bouis. Docet, quibus signis deprehendas pullum equi
num olympicis certaminibus utilem futurum. Conti-
nuo pecoris generosi pullus in aruis Ingreditur, &c.
Nam carmen agnoscis. Errant qui credunt naturam
nullas homini notas addidisse, quibus colligi possit
ingeniū, peccant uero, qui datas non obseruant. Tam
etsi meo quidem iudicio, uix ulla est disciplina, ad quā
hominis ingenium non docile nascatur, si præceptio-
nibus & exercitatione institerimus. Quid enim nō di-
scat homo, quum elephante institutione fiat funam-
bulus, saltator ursus, & morio asinus? Quemadmodū
igitur natura nemini sua in manu est, ita docuimus esse,
in quo naturā aliquo pacto ualeamus adiuuare. Cæte-
rū ratio & exercitatio tota nostræ est industriæ. Quan-
tum ualeat ratio, potissimū illud declarat, quod quoti-
die uidemus machinis & arte tolli onera, quæ nullis
alioqui uiribus moueri poterant. Quātum autem ha-
beat momenti exercitatio, satis arguit illud cū primis
celebre prisca sapientis dictum, quod curæ ac medita-
tioni tribuit omnia. Ac ratio quidem requirit docilita-
tem, exercitatio laborem. Sed labor, inquiunt, non cō-
uenit ætati teneræ, docilitas uero quæ tandem potest
esse in pueris, qui uix dum sciunt se homines esse? Ad
utrumque paucis respondebo, qui conuenit, ut ætas ha-
beat

beaturn indocilis ad literas, quæ iam moribus fingendis apta est: Verum ut sunt uirtutum rudimenta, ita sunt & disciplinarum. Habet philosophia suam infantiam, habet adolescentiam, habet maturitatem. Equus pullus, qui iam tum præ se fert generosam indolentiam, non statim urgetur lupatis, ut armatum sessorem tergo uehat, mollibus exercitamentis discit meditari bellum. Vitulus aratro destinatus, non protinus oneratur ueris iugis, nec urgetur acribus stimulis, sed ut eleganter docuit Maro, Primùm laxos tenui de uimine cyclos Ceruici subnectunt, dehinc ubi libera colla Seruitio assuerint, ipsis est torquibus aptos iungunt pares, & cogunt gradum conferre iuuenos.

Atque illis iam sæpe rotæ ducuntur inanes,
Per terram, & summo uestigia puluere signant.
Post ualido nitens sub pondere fagus axis
Instrepat, & iunctos temo trahit æreus orbis.

Agricolæ norunt habere rationem ætatis in bubus, & exercitia pro modo uirium attemperant, multo diligentius id faciendum est in liberis instituendis. Ad hæc naturæ prouidentia habilitatem quandam peculiariter in seuit paruulis. Infans nondum idoneus est cui prælegas officia Ciceronis, aut Aristotelis ethica, aut Senecæ Plutarchiue morales libellos, aut epistolas Pauli, fateor, sed interim si quid indecore facit in conuiuio, monetur, & monitus se componit ad commonstratum

exemplar. Ducitur in templum, discit flectere genua,
 cōponere manusculas, aperire caput, totumq; corpo-
 ris habitum ad religionem formare, iubetur silere quū
 peragūtur mysteria, ad altare uertere oculos. Hæc mo-
 destiæ pietatisq; rudimenta prius discit puer quàm fa-
 ri nouit, quæ quoniam inhærent in grandiores æta-
 tem, nonnullum profectum adferūt ad ueram religio-
 nem. Primum nato nullum discrimen est inter paren-
 tes & alienos. Mox matrē discit agnoscere, deinde pa-
 trem. Eisdem paulatim discit & reuereri, discit obtem-
 perare, discit amare. Dediscit iracundiam, dediscit uin-
 dictam, iussus osculum dare, cui indignabatur, dedi-
 scit importunam garrulitatem. Discit assurgere seni,
 discit aperire caput ad imaginem crucifixi. Qui putāt
 hæc qualiacunq; uirtutis elemēta nihil habere momē-
 ti ad probitatem, uehementer errant mea quidem sen-
 tentia. Adolescens quidā reprehensus à Platone quod
 aleam luderet, questus est, quod ob tantillum malum
 tam acriter obiurgaretur. Tum Plato, ut leue malum
 sit, inquit, ludere aleam, graue tamen malum est assue-
 uisse. Ut igitur paruis malis assueuisse magnū est ma-
 lum, ita pusillis bonis assueuisse, magnum est bonum.
 Atque harum rerum hoc docilior est ætas illa tenera,
 quod suapte natura flexilis est in omnem habitum,
 quod, nondum ullis uicijs est occupata, quod gaudet
 etiā imitari, si quid præeas. Quæ ut uulgo uicijs assue-
 scit

feit, priusquam intelligit, quid sit uicium, ita pari ferè facilitate uirtutibus poterit assuescere. Optimis autem rebus, optimum est protinus assuescere. Durat is habitus in quem uacuum ac tenerum animū finxeris. Naturam expellas furca, tamen usq; recurrit, scripsit Flaccus. Scripsit, & quidem uerissime, sed scripsit de arbore adulta. Proinde cordatus agricola statim plantulā in eam speciem componit, quam in arbore uult esse perpetuam. Protinus in naturam uertitur, quod omnium primum infuderis. Argilla nimium uida, formam impressam non retinet, cera tam mollis esse potest, ut inhabilis sit fingēti. At uix ulla est ætas tam tenera, quæ disciplinæ capax nō sit. Nulla, inquit Seneca, ætas ad discendum sera est, hoc an uerum sit nescio, certe grandior ætas ad quædā discenda dura est. Illud extra controuersiam est, nullam esse ætatem tam recētem, ut nō sit habilis institutioni, præsertim earum rerū ad quas natura composuit hominem. Nam in hoc ipsum infantia peculiarem quandam, ut modo dicebam, imitandi libidinem addidit, ut quicquid audierint uiderint uide, gestiant æmulari, gaudeant q; si quid sibi uidentur assequuti, Simios quosdā esse dicas. Atq; hinc prima ingenij docilitatisq; coniectura. Proinde ut natus est homo, statim moribus discēdis aptus est. Mox ut fari cœperit, habilis fit ad institutionem literarum. Cuius prior est ratio, ad id protinus addita est docilitas.

e 3 Siquidem

Siquidem eruditio quanquam infinitas habet cōmoditates, tamen nisi uirtuti famuletur, plus adfert mali quàm boni. Meritò reiecta est à doctis illorum sententia, qui putauerunt ætatem, minorē septem annis, nō admouendam literis, cuius sententiæ autorem plurimi crediderunt Hesiodum, quanquam Aristophanes grammaticus ὑποθίκαε, quo in opere id proditum est, negat esse Hesiodi. Insignis tamē scriptor fuerit oportet, qui talem ædidit librum, ut eruditis etiam Hesiodum parentem referre uideretur. Verum ut citra controuersiam fuerit Hesiodi, nullius hominis autoritas tantum apud nos ualere debet, ut pigeat meliora sequi, si quis attulerit. Tameñ quicumque fuerunt huius sententiæ, non hoc senserunt, totum hoc temporis usque ad annum septimum, oportere uacare omni cura institutionis, sed ante id ætatis pueros non esse uexandos labore studiorum, in quibus omnino tædia quædam deuoranda sunt, uelut ediscendi, reddendi, scribendiç. Vix enim reperiās ullum tam docile tamç tractabile ac sequax ingenium, quod his rebus prorsum absque stimulis assuescat. Chrysippus nutricibus tribuit triennium, non ut interim uacetur ab institutione præsertim morum & linguæ, sed ut blādiōribus rationibus uirtuti literisç præparetur infans, uel à nutricibus uel à parentibus, quorum mores plurimum adferre momenti ad formandos pueros extra controuersiam

fiam est. Quoniam autem prima puerorum institutio est, ut discant explanate emendateque loqui, hic olim nutrices, ac parentes non mediocri erant adiumento. Hoc initium non modo plurimum habet momenti ad eloquentiam, uerum etiam ad iudicandum, & ad omnium disciplinarum cognitionem. Linguarum enim incitiam disciplinas uniuersas aut extinxit, aut deprauauit, atque adeo Theologiam quoque, Medicinam, & Iurisprudentiam. Admirabilis fuit olim Gracchorum eloquentia, sed quam bona ex parte Corneliae matris debebat, M. Tullij iudicio. Apparet, inquit, filios non tam in gremio educatos, quam in sermone matris: gremium igitur illis maternum, erat prima schola. Quin & Lelia Caij patris elegatiam dictione referebat. Quid mirum? Rudis adhuc inter parentis complexus illius sermone tincta fuerat. Idem euenit huius duabus sororibus Mutiae & Liciniae Caij neptibus. Nominatim autem laudatur Liciniae in dicendo elegatia, quae fuit L. Crassi filia, Scipionis cuiusdam, ni fallor, coniunx. Quid multis? Tota domus, totaque gens usque ad nepotes ac pronepotes saepe retulit maiorum in dicendo elegantiam. Q. Hortensij filia sic exprimebat paternam eloquentiam, ut olim extiterit illius oratio apud triumuiros habita, non tantum, ut ait Fabius, in sexus honorem. Ad emendate uero loquendum non leue momentum habent & nutrices, & paedagogi, & collutores pueri. Quod

ri. Quod enim ad linguas attinet, tanta est illius ætatis docilitas, ut intra paucos menses puer Germanus discat gallice, idque insciens & aliud agens, nec unquam ea res succedit feliciter, quam annis quam maxime rudibus. Quod si id fit in lingua barbara & anormi, quæ aliud scribit quam sonat, quæque suos habet stridores & uoces uix humanas, quanto id facilius fuerit in lingua Græca seu Latina? Michridates rex duas & uiginti linguas sic calluisse legitur, ut cuique genti citra interpretem propria lingua ius redderet. Themistocles intra anni spatium Persicam linguam perdidit, quo commodius cum rege colloqueretur. Si hoc præstat adulta ætas, quid non sperandum à puero? Totum autem hoc negocium duabus potissimum rebus constat, memoria & imitatione. Imitandi naturale quoddam studium in pueris esse iam ante docuimus, memoriâ porro uel tenacissimam tribuunt pueritiæ uiri sapientissimi. Quod si diffidimus illorum autoritati, abinde nobis fidem facit ipsa rerum experientia. Quæ pueri uidimus sic hæret animo, quasi heri uidissemus. Quæ hodie legimus senes, post biduum si denuo legamus noua uidentur. Ad hæc, quotum quemque uidemus, cui adulto feliciter successerit linguarum cognitio? Et si quibus successit cognitio, sonus & pronuntiatio germana aut nullis, aut quam paucissimis contingit. Neque enim ad communem regulam uocanda sunt illa rarissima exempla.

exempla. Nec ideo debemus pueros post exactū an-
 num decimum sextum, ad linguarum cognitionem uo-
 care, quod Cato senior sero didicit latinas literas, græ-
 cas uero septuagesimum agens annum. At Vticensis
 ille Cato superiore multo tum doctior, tum eloquen-
 tior, puer adhæsit pædago Sarpedoni. Atq; hic eò
 magis aduigilandum, quod ætas illa, quoniam natu-
 ræ sensu potius quàm iudicio ducitur, pari facilitate,
 aut fortassis maiore imbibit praua atq; recta. Quin &
 recta facilius ueniūt in obliuionem, quàm dediscimus
 uiciosa. Deprehenderunt hoc, & admirati sunt ethni-
 corum philosophi: nec potuere causam peruestigare,
 quā Christiana philosophia nobis prodidit, quæ do-
 cet hanc ad mala pronitatem insedisse nobis ex huma-
 næ gentis principe Adamo. Quod ut falsum esse non
 potest, ita uerissimum est maximam huius mali par-
 tem manare ex impuro conuictu prauaq; educatio-
 ne, præsertim ætatis teneræ, & in omnia flexilis. Prodi-
 tum est literis Alexandrum Magnum à Leonide pæ-
 dagogo uicia quædã imbibisse puerum, quæ nec adul-
 tum iam atq; etiam imperio sublimem deseruerunt.
 Proinde quandiu apud latinos uiguit illa prisca mo-
 rum integritas, puerilis ætas non committebatur mer-
 cenario formatori, sed ab ipsis parentibus & agnatis
 instituebatur, uelut à patris, auunculis, & auis, autore
 Plutarcho. Existimabant enim hoc ad gentis decus in-
 f primis

primis pertinere, si quàm plurimos haberet eruditione liberali præstantes, quum hodie tota ferè nobilitas sit in pietatis sculptisque stématis, choreis, uenatu, & alea. Primus omnium Sp. Carbilius, homo libertinæ conditionis, cuius patronus Carbilius omnium primus induxit exemplum diuortij, traditur aperuisse scholam literariam. Antehac hoc præcipuum habebatur pietatis officium, si cognatos quisque suos ad uirtutem & eruditionem institueret. Nunc unum hoc curæ est, ut puero quæratur uxor bene dotata. Hoc perfecto, credunt se nihil iam debere pietati. Verum ut res humanæ pronæ sunt in deterius, delitiæ persuaserunt, ut hoc munere pædagogo domestico committeretur, & ingenuus seruo tradebatur instituendus. Qua quidem in re si delectus habebatur, hoc minus erat periculi, quod formator non solum in oculis parentum uiueret, sed in illorum esset potestate, si quid delinqueret. Qui erant cordatissimi, aut emebant seruos literatos, aut curabant liberis erudiendos, ut liberorum suorum pueritiæ formandæ præficerent. At quanto consultius si ipsi parètes in hoc literas discerent, ut liberos suos doceant. Hac certe ratione duplex esset utilitas, quemadmodum duplex commoditas est, si Episcopus se pium uirum præbeat quo possit quàm plurimos ad pietatis studium inflammare. Non omnibus uacat inquires, & piget tanti laboris. Sed agedum uir præclare reputemus nobiscum, quã-
 tum

tum temporis nobis pereat alea, cōpotationibus, spectaculis, & morionibus, & pudebit opinor, causari deesse ociū ei rei, quæ cæteris omnibus omīssis erat agenda. Sufficit ad omnia munia tempus, si qua decet frugalitate dispensetur. Nobis uero breuis est dies, cuius maiorem partem perdimus. Iam illud expende, quanta temporis portio datur amicorum friuolis interdū negocijs. Si minus licet omnibus morem gerere, priores sanè parteis debentur liberis. Quid autem laboris refugimus, ut liberis luculentum patrimonium, pulchreque constabilitum relinquamus, ut illis paremus quod his omnibus præstantius est, piget capere laborem, præsertim quum naturæ pietas, & profectus eorum qui nobis sunt charissimi, edulcet omnem molestiam? Id ni esset quando matres ferrēt tam longa gestationis & nutricationis tædia? Leuiter amat filium, quem piget erudire filium. Verum instituendi ratio fuit hoc nomine facilior priscis, quod eadem esset lingua literas callentium, & imperitæ multitudinis, nisi quod eruditi emendatius, elegantius, prudentius & copiosius dicebant. Fateor, ac plurimum compendij foret ad eruditionem, si idem maneret hodie. Nec defuerunt qui priscum exemplum reuocare conati sunt, uelut apud Phrysiōs Canterij, apud Hispanos Elisabetha regina Ferdinandi uxor, e cuius familia complures prodire sceminæ eruditione iuxta ac pietate mirabiles.

biles. Apud Anglos uir clarissimus Thomas Morus, quem licet regijs negocijs occupatissimum, non piget uxori filiabus ac filio præstare præceptorem, primum ad pietatem mox ad utriusq; literaturæ peritiã. Id certe curandū erat, in his quos eruditioni destinauimus. Nec est periculum, ne populi linguam ignorent, eam perdiscent uelint nolint hominum commercio. Quod si nemo sit domi qui literas norit, statim asciscendus est artifex, sed exploratus tum moribus, tum eruditione. Stultum est in filio uelut in Care, quod aiunt, periculum facere, sciat ne literas, & sit ne uir probus quem adhibuisti. In rebus alijs sit uenia dormitanti, hic argus sis oportet, atq; oculis omnibus aduigilandū est. In bello, aiunt, bis peccare non licet, hic ne semel quidē peccare fas est. Porrò quo maturius puer tradetur formatori, hoc felicius succedet institutio. Hic scio causari quosdam, esse periculum ne studiorum labor reddat teneri corpusculi ualetudinem imbecilliolem. Hic respondere poteram, etiamsi quid decederet robori corporis, hoc incommodi belle pensari tam eximijs animi bonis. Nec enim athletam fingimus, sed philosophum, sed Reipub. gubernatorem, cui satis est adesse prosperam ualetudinem, etiam si nō adsit Milonis robur. Fateor tamen non nihil indulgendum ætati, quo uegeti or euadat, uerum multi stulte metuūt suis infantibus à literis, qui non metuunt multo grauius periculum

Secunda propositio confutanda.

lum ab immodico cibo, quo nō minus læduntur ingenia paruulorum, quàm corpora, ab eduliorum potusue generibus, quæ non cōgruunt ætati. Admouent infanteis suos uarijs ac prolixis conuiujs, nōnunquā & in multam noctem productis, explent illos falsis & calidis usq; ad uomitum interdum. Stringunt & onerāt tenera corpuscula uestibus incommodis ad ostētationem, quemadmodum nonnulli simios ornant humano cultu, alijsq; modis effceminant liberos suos, nec usquam tenerius metuitur illorum ualetudini, quàm quum de literis, hoc est de re maxime omnium salutifera, necessariaq; cœptū est agi. Quod de ualetudine dictum est, idem pertinet ad formæ curam, quam ut fateor non omnino negligendam, ita nimis anxie curari parum uiro dignum est. Nec huic aliunde morosius metuimus, quàm à studijs quum ea longe magis corrumpatur, ingurgitatione, temulentia, intempestiuis uigilijs, pugnis ac uulneribus, postremo scelerata scabie, quam uix quisquam effugit adolescens intemperantius uiuens. Ab his rebus potius arceant liberos suos quàm à literis, qui tam misere metuunt illorum ualetudini ac formæ. Quanquam id quoq; nostra cura prouideri potest, ut quàm minimum sit laboris ac proinde minimum dispendij. Id fiet si nec multa, nec quælibet inculcentur teneris, sed optima tantū & ætati congrua, quæ iucūdis capitur potius quàm subtilibus.

Deinde blanda quædam tradēdi ratio faciet, ut ludus uideatur non labor. Hic enim lenocinijs quibusdā fallenda est ætas illa, quæ nondū intelligere potest quantum fructus, quantum dignitatis, quantum uoluptatis in posterum sint allaturæ literæ. Id partim præstabit formatoris lenitas, comitasq̃, partim & ingenium ac solertia qua uarias arteis cōminiscetur, quibus puer ro reddat iucundas literas, & à sensu laboris auocet. Nihil enim est inutilius, quàm quum præceptoris mores efficiunt, ut prius odisse incipiant studia, quàm intelligere possint quare sint amanda. Primus discendi gradus est præceptoris amor. Progressu tēporis fiet, ut puer qui prius literas amare cœperat, propter doctorem, post doctorē amet propter literas. Nam quæ admodum munera pleraq̃ uel hoc nomine gratissima sunt, quod ab his proficiantur quos egregie charos habemus: ita literæ, quibus nondum iudicio placere possunt, his tamen doctoris affectu commendant. Rectissime dictum est ab Isocrate, eum plurimum discere, qui discendi cupidus est. Libenter autem ab his discimus quos diligimus. Sunt uero quidam tam inamœnis moribus, ut nec ab uxoribus amari queant, toruo uultu, tetrico cōiuctu, irati uidentur etiam tum quum sunt propicij, nihil possunt blande dicere, uix etiam arridere ridentibus, dicas planè gratijs iratis natos. Hos uix idoneos iudico, quibus equos indomitos formandos

formandos committas, tātum abest, ut imbecillem ac penè lactantem ætatem illis prodendam existimem. At hoc hominum genus quidam uel maxime credūt admouendum formandæ primæ ætati, dum toruita tem putāt esse sanctitatem. Atqui non tutò fronti creditur, sub illa tetrica persona sæpenumero latent euiratissimi mores, nec inter pudicos commemorandum est, ad quæ dedecora nonnunquam illi carnifices terrore puerorum abutantur. Ne parentes quidem recte possunt educare liberos, si tantum metuantur. Prima cura est amari, paulatim succedit non terror, sed liberalis quædā reuerentia, quæ plus habet ponderis quàm metus. Quàm igitur belle prospicitur his pueris, qui uix dum quadrimi mittuntur in ludum literarium, ubi præidet præceptor ignotus, agrestis, ac moribus parum sobrijs, interdum ne cerebri quidem sani, frequenter lunaticus, aut morbo comitiali obnoxius, aut lepræ, quam nunc uulgus scabiem gallicam appellat. Neminem enim hodie tam abiectum, tam inutilem, tam nullius rei uidemus, quem uulgus non existimet idoneum moderādo ludo literario. Atq; illi se regnū nactos rati, mirum quàm ferociant, quod habeāt imperium, non in beluas, ut inquit Comicus, sed in eam ætatem, quam oportebat omni lenitate foueri. Dicas non esse scholam, sed carnificinam, præter crepitum secularum, præter uirgarum strepitum, præter eiulatus

ac singultus, præter atroces minas nihil illic auditur. Quid aliud hinc discant pueri, quàm odisse literas? Hoc odium ubi semel insedit teneris animis, etiã grãdes facti abhorrēt à studijs. Multo etiam stultius est, quod quidam filios suos mittunt ad ebriosam mulierculam, ut legendi sribendiq̃ parent facultatem. Præter naturam est sceminam in masculos habere imperium, tum nihil immitius eo sexu, siqua ira commouerit animum, & incalescit facillime, uix autem conquiescit, nisi uindicta satiata. Iam & monasteria, & fratrum, ita se uocant, collegia, quæstum hinc aucupantur, & in latebris suis erudiunt rudem ætatem, per homines ferè parum doctos, seu potius perperã doctos, ut iam donemus illos esse pudicos & cordatos. Hoc institutionis genus utcunq̃ probant alij, me quidem autore nullus id faciet, quisquis cupiet suum puerum liberaliter educatum. Oportet scholam aut nullã esse, aut publicam. Compediarium quidem hoc est, quod uulgo fit. Facilius enim plures ab uno metu coguntur, quàm unus ab uno liberaliter instituitur. Atqui non magnũ est asinis aut bubus imperare, liberos liberaliter instituere, ut difficillimũ est, ita pulcherrimum. Tyrannicum est metu premere ciues, beneuolentia, moderatione, prudentiaq̃ cõtinere in officio regium est. Diogenes quum ab Aeginetis captus produceretur uenũ, præco rogauit hominem, quo titulo uellet commẽdari empto

ri emptoribus. Dic, inquit, si quis uelit mercari hominem, qui sciat imperare liberis. Ad hoc insolitum præconium risere multi. Quidam cui liberi paruuli erant domi, cōgressus est cū philosopho, sciret ne uere quod profiteretur, Ait se scire. Breui colloquio sensit nō esse uulgarem quempiam, sed sub sordido pallio præclarā latere sapientiam. Emptum duxit domum suam, eiq̄ liberos suos formādos commisit. Gallis literatoribus secundū Scotos nihil est plagosius. Hi moniti respondere solent, eam nationem, quemadmodum de Phrygia dictum est, non nisi plagis emendari. Hoc an uerum sit, alij uiderint, fateor tamen nonnihil in natione discriminis esse, sed multo magis in singulorum ingeniorum proprietate. Quosdam occidas citius, quam uerberibus emendes, at eosdē beneuolentia blandisq̄ monitis ducas quocunque uelis. Hac indole fateor me puerum fuisse, quumq̄ præceptor cui præ cæteris erā charus, quod diceret se nescio quid magnæ spei de me concipere, magis aduigilaret, uelletq̄ tandem experiri, quā essem uirgarum patiens, obiecit commissum, de quo nec somniaram unquā, ac cecidit. Ea res omnē studiorum amorem mihi excussit, adeoq̄ deiecit puerilem animum, ut minimum abfuerit quin dolore contabescerem, certe mœrorem eum excepit febris quarta. Is ubi tandem intellexit errorem suū, deplorabat apud amicos: Illud, inquit, ingenium penè prius perdi-

deram quàm nossem. Erat enim uir nec stupidus, nec indoctus, nec, ut arbitror, malus. Resipuit ille, sed mihi sero. Iam hinc mihi coniecta uir egregie, quàm multa felicissima ingenia perdant isti carnifices indocti, sed doctrinæ persuasione tumidi, morosi, uinolēti, truces, & uel animi gratia cædētes, nimirum ingenio tam truculento, ut ex alieno cruciatu capiant uoluptatem. Hoc genus homines lanios aut carnifices esse decuit, non pueritiæ formatores. Nec ulli crudelius excarnificant pueros, quàm qui nihil habēt, quod illos doceāt. Hi quid agant in scholis, nisi ut plagis ac iurgijs diem extrahant? Noui Theologum quendam, & quidē domesticæ, maximi nominis, cuius animo nulla crudelitas satis faciebat in discipulos, quum magistros haberet strenue plagosos. Id existimabat unice & ad deiciendam ingeniorum ferociam, & ad edomandā ætatis lasciuiam pertinere. Nunquam agitabat conuiuū apud gregem suum, nisi quemadmodum Comœdiæ exeūt in lætam-catastrophem, ita post cibum sumptū, unus aut alter protraheretur uirgis lacerandus, & interim sæuiebat & in immeritos, nimirum ut assuescerēt plagis. Ipse quondam astiti proximus, quū à prandio ex more puerum euocarat, annos natum, ut opinor, decem. Recēs autem à matre uenerat in eum gregem. Præfatus est, illi matrem esse cum primis piam fœminam, ab ea sibi puerum studiose commēdatum, mox

ut haberet occasionem cædendi cœpit obſcure nescio
quid ferociæ, quum nihil minus præ se ferret puer, &
innuit illi cui collegij præfecturam commiserat, huic
ex re satelles erat cognomē, ut cæderet, ille protinus de
iectum puerum, ita cecidit quasi sacrilegium commisif
set. Theologus semel atq; iterū interpellauit, satis est,
satis est. At carnifex ille feruore surdus, peregit suam
carnificinā penè usq; ad pueri syncopen. Mox Theo/
logus uersus ad nos, nihil commeruit, inquit, sed erat
humiliandus, nam hoc uerbo est usus: Quis unquam
ad eum modū erudiuit mancipium, imò quis asinū?
Generosus equus melius popysmate & palpo doma/
tur, quàm scutica aut calcaribus. Quem si durius tra/
ctes, fit refractarius, fit calcitro, fit mordax, fit retrogra/
dus. Bos, si nimium urgeas stimulis, iugum excutit, &
stimulatorem impetit. Sic tractādum est generosum
ingenium, quemadmodum tractatur leonis catulus.
Elephantos sola domat ars, non uolentia, nec ullum
animal tam ferum est, quod non mansuescat officio:
nec ullum tam cicur, quod immodica sæuitia non exa/
speretur. Seruile est metu mali castigari, atqui publica
consuetudo filios appellat liberos, quod hos deceat li/
beralis educatio, seruili multum dissimilis: tamen si qui
sapiunt hoc agūt potius, ut serui lenitate ac beneficijs
exuant mancipij capillum, memores & illos esse homi/
nes non beluas. Commemorantur admiranda exem

pla seruatorum in dominos, quos profecto tales nō cō-
 perissent, si tantum uerberibus subegissent. Seruus si
 sanabilis est ingenij, melius emendatur monitis, pu-
 dore & officijs, quàm plagis: si insanabilis, ad extremā
 malitiam indurescit, & aut fuga compilat herum, aut
 necem illius aliqua molitur arte. Nōnunquam & suā
 uitæ iactura domini sæuitiam ulciscitur. Nullum autē
 animal formidabilius, quàm homo, quem atrox iniu-
 ria docuit suæ salutis cōtemptum. Proinde quod pro-
 uerbio iactatur unumquenq; tot hostes habere quot
 seruos, si uerum est, dominorum iniquitati potissimū
 arbitror imputandum. Artis enim est, nō fortunæ im-
 perare seruis. Quod si cordatiores heri id dant operā,
 ut seruos ita habeant ut seruiant liberaliter, malintq;
 pro seruis habere liberos, quàm absurdum est è natu-
 ra liberis educatione reddere seruos. Nec ab re Comi-
 cus ille senex putat multum interesse inter patrē ac do-
 minum. Dominus tantum cogit, pater pudore ac libe-
 ralitate cōsuefacit filium, ut sua sponte recte faciat, po-
 tius quàm alieno metu, præsens atq; absens sit idem,
 hoc qui nequit inquit, fateatur se nescire imperare libe-
 ris. Atqui plus aliquāto discriminis esse debet, inter pa-
 trem ac dominum, quàm inter regem ac tyrannū. Ty-
 rannum submouemus à republica, & uel filijs tyrānos
 asciscimus, uel ipsi in eos tyrannidē exercemus. Quan-
 quam in totum hoc uile seruitutis nomen è uita Chris-
 tianorum

stianorū sublatum esse oportuit. Beatus Paulus Onesimum Philemoni commendat, non iam ut seruum, sed ut pro seruo fratrem charissimum. Et Ephesijs scribens monet heros, ut in seruos remittāt austeritatem ac minas, memores se potius conseruos esse quàm dominos, quod utriq; communem dominum habeāt in cœlis, qui non minus pœnas sumpturus est de dominis si quid peccent, quàm de seruis. Apostolus nec minaces uult esse dominos, nedum plagosos: nō enim dicit, remittentes flagra, sed, remittentes minas: & nos liberos nostros nihil aliud quàm cædi uolumus, quod uix tritemium præfecti, aut piratæ faciunt in remiges. De liberis autē quid præcipit idem Apostolus? Adeo non uult illos cædi seruiliter, ut & à monitis atq; obiurgatione iubeat abesse sæuitiam & amarulentiam. Vos, inquit, patres nolite ad iracundiam prouocare filios uestrōs, sed educate illos in disciplina & correptione domini. Qualis autem sit disciplina domini, facile perspiciet, qui considerarit, qua lenitate, qua mansuetudine, qua charitate dominus Iesus erudierit, tulerit, fouerit, ac paulatim prouexerit discipulos suos. Humanæ leges patriam potestatem temperant, eadem & seruis in heros permittūt actionem malæ tractationis, & unde hæc immanitas inter Christianos? Olim Auxon quidam eques Romanus filium dum uirgis emendat immoderatus, occidit. Ea indignitas adeo commouit

populum, ut hominem in forum protractum parentes ac liberi stilis cōfoderent, nihil reueriti dignitatem equestrem, quem Octavius Augustus ægre periculo subduxit. At quàm multos hodie uidemus Auxones, qui sæuitia plagarum, lædunt puerorum ualitudinē, eluscant eos, debilitant, nec raro necāt. Virgæ nihil faciunt ad quorundam sæuitiam, inuersis uirgis cædunt manubrio, colaphos ac pugnos impingūt teneris, aut quicquid forte proximum est arripiunt & illidūt. Nar rant Iurisperitorum literæ sutorem quendam dum discipulo ligneam calceorum formam impingit in occipitium, alterum oculum excussisse, obq̃ id factū pœnas dedisse legibus. Quid de illis dicendū est, qui cruciatibus addunt abominandam contumeliam? Nunquam eram crediturus, nisi & puerū & crudelitatis autorem de proximo nossem. Puerū annos uix dū duo decim natum, cuius honestissimi parentes fuerant de præceptore bene meriti, tam immanibus modis tractarunt, ut uix Mezentius aut Phalaris ullus posset crudelius. Stercoris humani tantam uim impegerunt in os paruuli, ut expuere non posset, sed bonam partē deuorare cogeretur. Quis tyrannus unquā adhibuit hoc cōtumeliæ genus? τὰς ἀμύμονος ἐπιτάσσει, habet Græcum prouerbiū. Post tales epulas exercetur imperiū. Puer nudus funibus sub alas immissis suspenditur, ut infame furti supplicium repræsentarent, quo nō aliud apud

apud Germanos execrabilius. Mox in p̄silem sæuit̄
 undiq̄ uirgis, prop̄ modum usq̄ ad necem. Nā quo
 magis inficiabatur puer, quod non cōmiserat, hoc ma
 gis intendebatur carnificina. Adde iam ipsum torto
 rem, penē supplicio formidabiliore, oculi uiperini, os
 angustum & corrugatum, uox acuta qualis fertur um
 brarum, facies lurida, caput uertiginosum, minæ & cō
 uicia, quæ illi suggerebat splendida bilis, Tisiphonen
 quampiam dices. Quid consequutum est? Mox pue
 rum à supplicijs excipit morbus, magno & mentis &
 uitæ periculo. Ibi carnifex ultro occupat expostulatio
 nem, scribit patri, quāmp̄imum abducat filium suū,
 se medicinam omnem consumpsisse frustra in deplo
 ratum puerum. Vbi corporis morbus utcunq̄ reme
 dijs depulsus est, tamen animus adhuc sic erat attoni
 tus, ut metueremus ne nunquam ad pristinum mētis
 uigorem rediturus esset. Neq̄ hæc fuit unius diei sæui
 tia, quādiu uixit apud illum puellus, nullus præteri
 bat dies, quo non semel atq̄ iterum crudeliter uapula
 ret. Scio, iam dudū suspicāre lector, enorme fuisse cō
 missum, cui tam atrox adhibita est medicina. Dicam
 paucis. Reperti sunt & illius qui cæsus est & aliorum
 duorum libri atramento conspurcati, uestes conscissæ,
 & caligæ excrementis humanis contaminatæ. Is qui
 lusum hunc ludebat, puer erat ad omne scelus natus,
 qui post alijs facinoribus fidē fecit priorum, insan̄ do
 etoris

ctoris ex sorore nepos: iam tum præludens ad ea quæ
 facere solēt in bello aut latrocinio milites, apud hospiti
 tem quendam educto è uase embolo, passus est uinū
 in solum defluere, ac uelut officiosus admonuit se sen
 tire uini odorem: cum altero sodali puero quotidie gla
 dio decertabat, nō ioco, sed serio, ut iam agnosceres la
 tronem, aut sicarium, aut quod his simillimū est, mer
 cenarium militem futurum. Huic tamen si faueret ille
 formator, tamen metuens ne se mutuo confoderent
 pueri, cognatum ablegauit. Nam ex altero luculentam
 capiebat mercedem, erat autem ex isto numero Euan
 gelicorū, quibus nihil dulcius est pecunia. Persuasum
 erat optimo uiro parenti, puerum agere apud præ
 ceptorem sanctum amicum ac uigilantem, quū uiue
 ret apud fucatū carnificem, ac homini semihiano per
 petuūque ægrotanti ministrum & assessorem ageret.
 Quū igitur æquior esset in eum qui sanguine propin
 quus erat, atq; item in alterum unde luculenta messis,
 in innoxium inclinauit suspicio, cui tantum tribuebat
 malitiæ, ut suas ipsius uestes laceraret, conspurcaretq;
 quo uitaret suspicionem. Atqui puer ex utroq; paren
 te optimo natus, nullum unquam tam illiberalis inge
 nij specimen dederat, & hodie nihil est illius moribus
 ab omni malitia alienius, qui nunc omni metu liber rē
 omnem ut gesta est narrat ordine. Talibus pædago
 gis honesti ciues tradunt filios suos, quibus nihil ha
 bent

bent charius, tales queruntur non reponi sibi mercedem opera dignam. Neque non senserat carnifex errorem suum, sed maluit constanter insanire, quam culpam agnoscere: & aduersus huiusmodi non instituitur malæ tractationis actio, nec in tam immanem sæuitiam uigorem habet legum seueritas. Nullus est ira implacabilior, quam is qui morbo comitiali sunt affines. Quam multæ res irrepserunt in uitam Christianorum, nec Phrygibus nec Scythis dignæ, è quibus unū indicabo, non prorsus abhorrens ab hoc argumento. Qui primum adeunt scholas publicas, coguntur beanum exuere, barbaræ rei repertum est æque barbarum uocabulum. Missus est adolescens ingenuus ad discendas artes liberales. Verum quàm illiberibus cõtumelijs initiatur? Primum macerant illi mentum ueluti barbam derasuri, ad id adhibetur lotium, aut si quid lotio scædus. Is liquor impingitur in os, nec licet expuere. Molestis ictibus detrahuntur cornua scilicet, interdum coguntur multā aceti, aut salis uim ebibere, aut si quid aliud libuit effreni iuuenum petulantia. Nam aggressuri ludum exigunt iusurandum, illū omnibus imperatis pariturum. Tandem sublimem rapiunt, & dorso quoties libuit arietant in postem. Has tam agrestes contumelias nōnunquam excipit febris, aut spinæ dolor immedicabilis. Certe lusus insulsus exit in temulentum conuiuium. A talibus exordijs au

n spicantur

spicantur liberalium artium studia. Atqui talibus au-
 spicijs initiari decuit carnificem, tortorem, aut lenonē,
 aut animæ uenalis Carem, aut remigem, non puerum
 musarum & gratiarum sacris destinatum. Mirum est
 ad eum modum insanire iuuenes liberalibus studijs
 deditos, sed magis mirum est hæc à iuuentutis mode-
 ratoribus approbari. Tam scedis, tãq̃ crudelibus ine-
 prijs prætexitur nomen consuetudinis, quasi malæ rei
 consuetudo quicquam sit aliud, quàm error inuetera-
 tus, hoc maiore studio reuellendus, quod iam ad plu-
 res serpsit. Sic durat & apud Theologos uesperiarum
 mos, nam rem absurdam absurdo signant nomine,
 scurris dignam citius quàm Theologis. Verum eorū
 qui liberales profitentur disciplinas, oportet & iocos
 esse liberales. Sed ad pueritiam redeo, cui nihil inutili-
 us quàm plagis assuescere, quarum enormitas facit, ut
 indoles generosior fiat intractabilis, abiectione ueniat
 in desperationem, assiduitas facit, ut & corpus occalle-
 scat ad uerba, & animus obdurescat ad uerba. Imò
 nec acrior obiurgatio frequēter est admouenda. Phar-
 macum sinistre adhibitum exacerbatur morbum, nō le-
 uat, & assidue adhibitum paulatim desinit esse phar-
 macum, nec aliud efficit, quàm quod solet cibus insua-
 uis parumq̃ salubris. Hic quidam occinent nobis he-
 bræorum oracula: Qui parcit uirgæ, odit filium suum:
 & qui diligit filium suū, assiduat illi flagella. Rursum:

Curua

Curua ceruicem filij in iuuentute, & tunde latera illius dum infans est. Eiusmodi castigatio fortasse congruebat olim Iudæis. Nunc oportet Hebræorum dicta ciuilius interpretari. Quod si quis nos literis & syllabis urgeat, quid absurdius quàm inflectere ceruicem pueri, & tundere latera infantis, nōne credas taurum aratro, aut asinum clitellis institui, non hominem uirtutis? Quod autem nobis præmium pollicetur? Ne palpet, inquit, proximorum ostia. Metuit filio paupertatem, ut extremum malorum. Quid hac sententia frigidius? Nostra uirga sit, liberalis admonitio, nōnunquam & obiurgatio, sed mansuetudine condita, non amarulentia. Hoc flagellum assiduemus filijs nostris, ut recte instituti, domi habeant bene uiuendi rationem, nec cogantur in rebus gerendis à uicinis emendicare consilium. Lycon philosophus ostendit duos acerrimos stimulos excitandis puerorum ingenijs, pudorem ac laudem: pudor est iusti probri metus, laus autem est omnium artium alitrix. His stimulis urgeamus liberorū ingenia. Iam si placet ostēdam & fustem, quo tundas tuorum latera. Labor omnia uincit improbus, ait Poëtarum optimus: aduigilemus, urgeamus, instemus, exigendo, repetendo, inculcando, hoc fuste tundamus infantium nostrorum latera. Primum discāt amare mirariq; probitatem ac literas, horrere turpitudinē & insciam, Audiant alios ob recte facta prædicari, alios

ob male facta uituperari, ingerantur exempla eorum quibus eruditio summam gloriam, opes, dignitatem, & auctoritatem peperit. Rursus eorum, quibus improbi mores, nullisq; disciplinis excultum ingenium, infamiam, contemptum, ægestatem & exitium attulit. Hi nimirum sunt fustes digni Christianis, mansuetissimi Iesu discipulis. Quod si nihil proficitur, nec monitis, nec precibus, nec æmulatione, nec pudore, nec laudibus, nec cæteris artibus, ipsam etiam uirgarum castigationem, si res ita demum postulet, oportet & liberalè esse & uerecundam. Nam hoc ipsum nudari ingenuorum corpora, præsertim multorum oculis, contumeliæ genus est. Tameñ Fabius in uniuersum damnat receptam cædendi pueros ingenuos consuetudinem. Dixerit aliquis, quid fiet ijs, qui nisi plagis ad studia compelli non possunt? Respondeo numero, quid faceres asinis ac bubus, si in scholam ueniant? nõne rus abigeres, & alteros pistrino, alteros aratro dederes? Sunt enim homines nõ minus stiuæ & pistrino nati, q̃ boues & asini. Sed interim, inquit, decrescit grex. Quid tum postea? Simul & quæstus. Hoc durum. Hinc igit illæ lachrymæ. Charius est illis lucrum, quàm puerorũ profectus. Sed huiusmodi fermè est literatorum uulgus. Fateor, quemadmodum philosophi describunt sapientem, rhetores oratorem, qualem uix usquam inuenias, ita longe procliuius esse præscribere qualem

no s d oporteat

oporteat esse præceptorē, quàm multos inuenire qui ad præscriptam formam respondeant. Verum hanc oportebat esse publicam & prophani magistratus, & ecclesiasticorum procerum curam, ut quemadmodum instituuntur, qui nauent operam in bello, qui cantent in templis: ita multo magis instituuntur, qui recte ac liberaliter forment liberos ciuium. Vespasianus è fisco suo dabat annua centena Latinis, Græcisq; rhetoribus. Plinius nepos etiam de priuato suo in eundem usum ingentem summam erogauit. Quod si cessat publica cura, certe suæ quisq; domi uigilare debet. Quid facient, inquis, tenues, qui uix alunt suos liberos, tantū abest, ut talem educatorem possint conducere? Hic nihil habeo quod respondeam, nisi illud è comœdia, ut possumus, quando ut uolumus non licet. Nos instituendi rationem optimā tradimus, fortunam dare non possumus. Nisi quod hic quoq; diuitū benignitas debet bene natis, ingenijs, sed angustia rei familiaris non ualentibus exerere uim naturæ, succurrere. Fateor præceptoris comitatem ita temperatam esse oportere, ne pudorem ac reuerētiam excutiat familiaritatis comes contemptus, qualem fuisse prædicant Sarpedonē Catonis Uticensis pædagogum, qui comitate morum, summam gratiam, probitate parem autoritatē apud puerum sibi conciliarat, nullo uirgarum metu. Verū isti qui nihil aliud norunt, quàm cædere, quid facerent

non

h 3 si Cæsaris

si Cæsaris aut regum liberos suscepissent instituēdos, quos cædere fas nō est? Dicent heroum filios eximendos ab hac formula. Quid ego audio? An ciuium filij minus sunt homines quàm regum? An suus cuiq; filius nō æque charus esse debet, ac si è rege natus esset? Si fortuna est humilior, hoc magis opus est institutionis ac literarum præsidio, quo se tollāt humo. Sin ampla, ad rem probe administrandam necessaria est philosophia. Quid quod non pauci ex humili loco uocantur ad principatum, interdum & ad summum pontificiæ dignitatis culmen. Non omnes huc euadunt, tamen omnes huc educandi sunt. Cum plagosis rixari desinam, si unum hoc adiecero. Eas leges ac magistratus à sapientibus uiris damnari, qui tantum terrēt poenis, non etiam alliciunt præmijs, quiq; puniunt admissa, non item cauent ne quid admittatur puniendum. Idem sentiendum de uulgo pædagogorum, qui tantum uerberant ob commissa, non instituunt animum ut nolit peccare. Exigitur lectio, si quid fallit puer, cæditur, id quum fiat quotidie, quo magis assuescat paruulus, existimant sese pulchre functos officio præceptoris. Atqui prius huc erat inuitandus puer, ut amaret literas, ut ueretur formatoris animum offendere. Verū hisce de rebus fortasse plus satis alicui uidebor disseruisse, & iure uiderer, nisi tam grauitur hic peccaretur ferè ab omnibus, ut nunquam satis dici possit. Porro

non

non parum adferet adiumenti, si qui puerum suscepit instituendum, animi inductione parētis affectum induat. Hoc pacto fiet, ut & puer discat libentius, & ipse minus sentiat ex labore tædij. Siquidē in omni negotio magnam difficultatis partem adimit amor. Quoniam autem iuxta uetus prouerbium, Simile gaudet simili, præceptor quodammodo repuerescat oportet, ut ametur à puero. Non placet tamen, quod extremæ ac penè decrepitæ ætatis senibus pueros tradunt in sinum literarum rudimentis imbuendos. Nam hi uere pueri sunt, non simulant, nec fingūt balbutiem, sed uere balbutiunt. Optarim ætatem uirentem, à qua non abhorreat puer, & quam nō pigeat quamuis personā sumere. Hic idem ager in formando ingenio, quod parentes ac nutrices facere solēt in fingēdo corpore. Quomodo docent primum infantem humanas sonare uoces? Blesa lingua sermonē ad puerilem balbutiem accommodant. Quomodo docent edere? Præmandūt ipsæ lacteam pulterem, & commansam paulatim in os infantis inserunt. Quomodo docēt ingredi? Inflexūt corpus, & suos passus ad infantis modulum contrahunt. Nec quouis pascunt cibo, nec plus infundunt, quàm capere possit, ac sensim cū ætatis profectu ad solidiora prouehūt. Primum cognata quæritur alimonia, nō multum abhorrens à lacte, quæ tamē ipsa si copiosius immergatur in os, aut præfocat infantem, aut effusa uestem

uestem contaminat. Sensim ac paulatim infusa, iuuat. Quod idem usu uenire uidemus uasculis angusti oris, si multum infundas, rebullit quod infunditur. Sin minutim, atq; ut ita loquar stillatim, paulatim quidē ac sensim, sed tamen implentur. Vt igitur exiguis cibis ac subinde datis aluntur tenera corpuscula, itidem ingenia puerorū cognatis disciplinis, sed sensim ac ceu perlusum traditis, paulatim assuescunt maioribus, nec interim sentitur lassitudo, quod minutæ accessiones sic fallant laboris sensum, uti nihilo secus ad profectus summam conferant: quemadmodū narratur de quodam athleta, qui quotidie uitulum per aliquot stadia gestare assuetus, iam taurum factū nullo negotio gestauit. Non enim sentiebatur incrementū, quod unusquisq; dies addebat oneri. Verum sunt qui postulāt, ut ilico pueri fiant senes, dum non habent rationem ætatis, sed ex suis uiribus illorum ingenia metiuntur. Protinus instant acerbe, protinus exigūt plenam operam, protinus corrugant frontem, si minus puer expectationi respondeat, & sic mouentur, quasi cum adulto rem habeant, uidelicet obliti se fuisse pueros. Quanto humanius est quod Plinius admonet quendam seueriorem literatorem. Memento, inquit, & illum adolescentem esse, & te fuisse. At complures ita ferociūt in ætatem imbecillam, quasi nec se, nec discipulos meminerint homines esse. Rogabis ut tibi commonstrem
illa

illa cognata ætatis genio, quæ statim instillanda sint paruulis. Primum linguarum usus, qui citra studium omne contingit infantibus, quum adultis ea facultas uix ingenti studio comparetur. Et huc, ut diximus, inuitat infantulos natiua quædam imitandi uoluptas, cuius uestigium aliquod uidemus & in sturnis ac psittacis. Quid Poëtarū fabulis amœnius? quæ sic uoluptatis illecebra blandiuntur puerorum auribus, ut adultis quoq; non modo ad linguæ cognitionem, uerum etiã tum ad iudicandum, tum ad dictionis copiam nõ parum adferant utilitatis. Quid libentius audiat puer, quã apologos Æsopicos, qui tamẽ per risum iocumq; tradunt seria præcepta philosophiæ, qui fructus est & in cæteris ueterum Poëtarum fabulis? Audit puer socios Vlyssis arte Circes uersos in sues aliasq; formas animantium. Ridetur narratio, & tamẽ interim discit puer, quod in morali philosophia præcipuum est, eos qui non gubernantur recta ratione, sed affectuum arbitrio rapiuntur, non homines esse, sed beluas. Quid Stoicus diceret grauius? Et tamen idem docet ridicula fabula. In re manifesta, non te remorabor pluribus exemplis. Iam quid Bucolico carmine facietius? Quid comœdia dulcius? quæ quum ^{hæret} constet, mouet & imperitos, & pueros. At hic quanta philosophiæ pars per lusum discitur? Adde his rerum omnium uocabula, in quibus mirum quã hodie cæcutiant etiã ñ, qui

i pro

pro præclare doctis habent. Postremo sententias breues ac lepidas, quod genus ferè sunt prouerbia, & illuſtrium uirorũ apophthegmata, quibus olim ſolis philoſophia tradi ſolita eſt populo. Iam apparet in iſtis interim infantibus, peculiaris quædam ad certas diſciplinâs procliuitas, uelut ad muſicam, aut arithmeticâ, aut cosmographiam. Nam ipſe ſum expertus, qui ad grammatices, rhetoricasq; præceptiones uehementer tardi, ad ſubtiliores illas diſciplinas ualde dociles reſerti ſunt. In eam igitur partem eſt adiuuanda natura, in quam ſuapte ſponte prona eſt. Minimis autem eſt in decliui labor, quemadmodum contrâ, Nihil in uita dices facièsue Minerua. Noui puerum nondum ſandi potentem, cui nihil erat dulcius, quàm explicato uolumine, legentis ſpeciem repræſentare. Idq; quum interdum multis horis faceret, nullo tædio capiebat. Nec unquam tam acriter flebat, quin oblato uolumine placaretur. Ea res parentibus ſpem bonam oſtendebat fore, ut aliquando uir doctus euaderet. Addebat & nomẽ nonnihil læti ominis. Nam Hieronymus dicebatur. Qualis autem nunc ſit, nescio. Nam adoleſcentem non uidi. Ad linguæ cognitionem plurimum habebit momenti, ſi inter bene loquaces educetur. Fabulas & apologos hoc diſcet libentius ac meminerit melius, ſi horum argumenta ſcite depicta pueri oculis ſubiſciantur, & quicquid oratione narraſ, in tabula deſmonſtretur.

monstretur. Idem æque ualebit ad ediscenda arborū,
herbarum, & animantium nomina, simul & naturas,
præsertim eorum, quæ non ita passim sunt obuia, ue/
luti rhinoceros, tragelaphus, onocrotalus, asinus Indi/
cus, elephantus. Tabella habet elephantum, quē dra/
co suo complexu stringit, primoribus pedibus cauda
inuolutis. Arridet paruulo noua picturæ species, quid
hic faciet præceptor? Admonebit ingens animal Græ/
cis dici ἐλέφαντα, Latine similiter, nisi quod interdum
ad latinæ inflexionis formam dicimus elephātus ele/
phanti. Ostendet quam Græci uocant προβοσκίδα La/
tini manum, quod ea sibi porrigat cibum. Admone/
bit illud animal nō respirare ore, quemadmodū nos,
sed proboscide: ostendet dentes utrinq; prominentes,
unde ebur qd apud diuites in precio est, simulq; pro/
feret pectinem eburneū. Deinde docebit apud Indos
esse tam ingēti corpore dracones. Dracon autem esse
uocem græcam cum latinis cōmunem, nisi quod nos
eam nostro more inflectimus, quū Græci dicant δρά/
κοντες, quemadmodū λέοντες, unde scēmina Dra/
cæna, sicuti Læna. Admonebit inter hos dracones &
elephantos esse genuinum atroxq; bellum. Quod si
puer erit discendī auidior, poterit alia multa comme/
morare de natura elephantorum ac draconū. Pleriq;
gaudent pictis uenationibus, hic quot species arborū,
herbarum, auium, quadrupedum, per lusum disci pos/
sunt.

sunt: Nec hic te remorabor exemplis, quum proclive
 sit ex uno conſicere omnia. In deligendis his uigilabit
 institutor, ut quod iudicabit maxime gratum pueris,
 maximeq; cognatum & amabile, ac, ut ita dicam, flo-
 rulentum, id potissimum proponat. Primæ ætatis ceu
 ueris prouentus flosculis blandum arridentibus, & iu-
 cunde uirentibus herbis cōstat, donec uirilis ætatis au-
 tumnus, maturis frugibus rūpat horrea. Ut igitur ab-
 surdum sit in uere maturam uuam quærere, in autum-
 no rosam, ita præceptori obseruandum est, quid cuiq;
 congruat ætati. Iucunda & amœna pueritiæ conueni-
 unt. Quanquam in totum à studijs oportet abesse tri-
 stitiam ac truculentiam. Fallor nī id ueteres quoq; si-
 gnificare uoluerunt, qui Musis uirginibus, formā insi-
 gnam, citharam, cantus, choreas, ac lusus per amœna
 uirecta tribuerunt, hisq; Charitas addidere sodales:
 Studiorum profectum mutua animorum beneuolen-
 tia potissimum constare, unde & humanitatis literas
 appellauere prisce. Nihil autem uetat quo minus uo-
 luptati comes sit utilitas, & iucunditati iuncta sit ho-
 nestas. Atq; hæc omnia tam frugifera nullo tædio di-
 scit puer. Quid enim obstat quo minus eadem opera
 discat aut lepidam ex Poëtis fabellam, aut festiuā sen-
 tentiam, aut insignem historiolum, aut eruditum apo-
 logum, qua cantionem ineptam, plerūq; & scurrilem,
 qua ridenda delirantiū anicularum fabulamēta, qua
meras

meras muliercularum imbibunt & ediscunt nugas.
 Quantū somniorū, quantū inaniū ænigmatū, quan-
 tum inutilium næniarū de lemuribus spectris, laruis,
 strigibus, lamijs, ephialtis, sylvanis ac dæmogorgo-
 nibus, quantum inutilium mendaciorum ex uulgari-
 bus historijs, quantum deliramentorum, quātum ne-
 quiter dictorum, etiam uiri memoria tenemus, quæ
 puelli à tatthis, auijs, mammis, ac puellis colo assiden-
 tes, & inter complexus ac lusus audiuimus? Quantus
 autem esset ad eruditionem factus gradus, si pro his
 seculis, ut aiunt, gerris uanioribus, nec friuolis tantum,
 sed noxijs quoq; ea quæ modo commemorauimus
 statim imbibissemus? Dices, quis doctus ad hæc tam
 minuta sese demissurus est? Atqui Aristoteles tantus
 philosophus, non grauatus est in Alexandro fingen-
 do literatoris obire munus. Chiron Achillis formauit
 infantiam, cui successit Phœnix. Heli sacerdos puerum
 Samuelem educauit. Et sunt hodie, qui uel lucelli, uel
 animi gratia, propè plus operæ sumunt in formando
 coruo aut psittaco. Sunt qui pietatis ergò longinquas
 iuxtà ac periculosas profectioes suscipiūt, aliosq; la-
 bores propèmodum intolerabiles. Quin ad hanc fun-
 ctionem, qua nihil potest esse deo gratius, inuitat nos
 pietas? Quanquam in his ipsis tradendis quæ cōme-
 morauimus, nec instantem, nec seuerum esse oportet
 formatorem, sed assiduū magis quàm immodicū.

Non offendit assiduitas, si moderata sit, si uarietate si mul & iucunditate condatur, denique si sic tradantur hæc, ut absit laboris imaginatio, sed puer existimet omnia per lusum agi. Hic ipse sermonis cursus nos admonet, ut paucis aperiamus, quibus modis fiat, ut puero dulcescant literæ, quod ante nonnulla ex parte cœpimus attingere. Sermonis facultas, ut dictum est, citra fastidium usu comparatur. Huic succedit scribendi legendique cura, quæ per se nonnihil habet tædij, cæterum id magna ex parte doctoris artificio tollit, si blandis quibusdã illecebris cõdiatur. Reperias enim quosdam, qui diu hærent sudantque in noscendis & connectendis literis, ac primis illis grammatices rudimētis, quum ad maiora sint celeri docilitate. Horũ fastidio arte medendum est, cuius rei rationes aliquot cõmonstrarunt ueteres. Quidam literarum formas, crustulis pueritiæ gratis exprimebant, ut ita quodammodo literas deuorarent. Reddēti literæ nomen, præmiolum erat ipsa litera. Alij figuras elementorum ebore effingebant, ut his puellus luderet, aut si quid aliud esset, quod solet ætas illa peculiariter capi. Britanni iaculandi studio præcipue ducuntur, nec aliud prius suos docent infantibus. Quidã itaque solertis ingenij pater, animaduertens in filio miram iaculandi uoluptatem, bellissimũ arcum ac sagittas perpulchras parauit, in omnibus tum arcu, tum sagittis erant depictæ literæ. Deinde scopo-

rum

rum uice, græcarum primum, deinde latinarum literarum figuras proposuit: ferienti ac literæ nomen pronuntiati, præter applausum, præmiolū erat cerasum, aut aliud quo gaudent paruuli. Ex eo lusu fructus est uberior, si duos trësue pares ad certaminis consortiū adhibeas. Hic enim attētiore & alacriore facit uictoria spes, ac metus ignominia. Eo commēto factū est, ut puer intra pauculos dies ludendo, literarum omnium formas & sonos probe calluerit, quod literatorū uulgas, flagris, minis, & conuicijs suis uix triennio possunt efficere. Mihi tamen non probatur in huiusmodi rationibus, quorundam nimis operosa industria, qui hæc per ludum laterunculorū aut alexæ adumbrāt. Quum enim ipsi lusus superent puerorum captū, quo modo per eos discant literas; Hoc non est subleuare puerorum ingenia, sed labori laborem addere. Quem admodum sunt machinæ quædā tam operosæ, ut motum adferant negotio peragendo. Huius generis ferme sunt, quæ de arte memoriæ quidā ad quæstū aut ostentationē potius quàm ad utilitatem excogitarūt. Nam ista memoriā corrumpūt potius. Optima memoriæ ars est, penitus intelligere, intellecta in ordinē redigere, postremo subinde repetere, quod meminisse uelis. Et institum est paruulis uincendi studium, & inuidentiæ seminarium quoddam, deinde metus ignominia & laudis amor, præsertim ijs qui sunt erectionis ingenij

ingenij ac uiuidæ indolis. His affectibus abutetur formator ad studij profectum. Vbi nihil proficiet, precibus ac blandimentis, neq; puerilibus præmiolis, ac laudibus, certamen cum æqualibus erit simuladum. Laudetur audiente segni sodalis. Acuet æmulatio, quæ nõ potuit sola adhortatio. Nõ tamen expediet sic uictori deferre palmam, quasi perpetua sit, sed interim ostendet uicto spem, eam ignominiam uigilantia sarciedis quod facere solent in bello duces. Nonnunquam permittendum est, ut puer existimet se uincere quã sit inferior. Postremo uicissitudine laudum ac uituperiorũ alet in illis utilem, ut ait Hesiodus, contentionem. Fortasse pigebit aliquem seuerioris ingenij, sic inter pueros ineptire. Sed eundem interim nec piget, nec pudet bonam diei partem cum catellis Melitæis, aut cū Cercopithecis ludere, aut cum coruo psittacoq; fabulari, aut cum Morione nugari. His ineptijs res maxime seria agitur, & mirum est bonis uiris hinc esse minus uoluptatis, quum pietas ac spes amplissimi fructus & illa solet iucunda reddere, quæ per se sunt austera. Fateor grãmatices præceptiones initio subausteras esse, magisq; necessarias esse quàm iucundas. Verũ his quoq; bonam molestiæ partem adimet præcipientis dextertas. Optima tantum primum ac simplicissima præcipienda sunt. Nunc quibus ambagibus ac difficultatibus excruciantur pueri, dum ediscunt literarum nomi-

na, priusquam agnoscant figuras, dum in nominum ac uerborum inflexionibus coguntur ediscere, quot casibus, modis ac temporibus eadem uox respondeat: ueluti, musæ, genitiuo & datiuo singulari, nominatiuo & uocatiuo plurali. Legeris à legor, à legerim, & à legero. Quæ carnificina tum perstrepat in ludo, quum hæc à pueris exiguntur? Nonnulli literatores, ut ostentent eruditionem suam, solent his studiose nonnihil difficultatis addere. Quod uitium reddit omnium penè disciplinarum initia perplexa molestaque, præsertim in dialectica. Quibus si commonstres commodiorem docendi uiam, respondent se ad eum modum institutos, nec patiuntur quicquam melius esse pueris, quam ipsis pueris accidit. Vitanda est igitur omnis difficultas uel non necessaria, uel intempestiua. Mollius fit quod suo tempore geritur. Verum ubi iam deuoranda est necessaria difficultas, ibi formandæ pueritiæ artifex, quantum potest probos & amicos medicos studebit imitari, qui absinthiatum pharmacum porrecturi, ut inquit Lucretius, poculorum oras melle prælinunt, quo puer illectus dulcedinis uoluptate salutiferam amaritudinem non reformidet, aut ipsi etiam pharmaco saccarum, aut aliud grati saporis admiscunt. Quin & dissimulant esse pharmacum. Nonnunquam enim horrorem adfert sola imaginatio. Denique facile uincitur hoc tædium, si non simul & immodice, sed paulatim & ex interuallis tradantur

tradantur. Quanquam non oportet plus satis diffidere puetorum uiribus, si quid forte laboris sit exhauriendum. Nō ualet robore puer, at ualet assiduitate, ualet habilitate naturæ. Non ualet ut taurus, at ualet ut formica. In quibusdam & elephanta à musca superatur. In eo quidq; ualet ad quod natura cōpositū est. An non uidemus pueros tenellos mira agilitate totū cursitare diem, nec sentire lassitudinem? Idem si faciat Milo, fatigaretur. Quid in causa? Quia lusus ætati cōgnatus est, & lulum imaginantur, nō laborem. Est autem in re quauis maxima molestiæ pars, imaginatio, quæ mali sensum adfert interdum, etiam ubi nihil est mali. Proinde quum hanc naturæ prouidentia paruulis ademerit, ut quantum deest uiribus, tantū hac parte subleuentur, præceptoris, ut ante diximus, partes crunt, eandem multis rationibus excludere, studioq; lusus personam inducere. Sunt & lulum species non indignæ liberis, quibus subinde laxanda est studiorū intensio postquàm eò peruentū est, ut ad maiora uocentur, quæ sine cura, laborēque percipi non possunt: quod genus sunt, tractare themata, uertere latina græce, aut græca latine, aut cosmographiam ediscere. Sed omnium maxime contulerit, si puer consuerit, diligere ac reuereri præceptorē, amare miratiq; literas, metuerē ignominiam, capi laude. Restat unus ille scrupulus, quem obijcere solent ij, qui dicunt minorem esse profectum.

Tertia propositio.

etum, qui tribus illis aut quatuor annis acquiritur pue-
 ro, quàm ut operæ precium sit, uel tantum capere labo-
 ris in docēdo, uel tantum sumptus impendere. At isti
 quidem mihi uidentur non tã consulere pueris quàm
 facultatibus, aut doctōri parcere. Verum ego patrem
 esse negarim, qui quum de formādo filio res uertitur,
 anxiam sumptus rationem habet. Tum ridicula quæ-
 dam clementia fuerit, quo præceptor non nihil operæ
 lucri faciat, aliquot annorum iacturam in filio facere.
 Sit sanè uerum, quod non negat Fabius, post uno an-
 no plus effici, quàm primis illis tribus aut quatuor, quid
 est quare hoc qualecunq; lucrum contemnamus in re
 multo preciosissima? Donemus esse perpusillum, ta-
 men hoc præstabat agere puerum, quàm aut omnino
 nihil, aut aliquid dediscendū discere. Quibus curis me-
 lius occupabitur illa ætas, simul atq; fari cœperit, quæ
 non potest esse prorsus ociosa? Deinde quantulum-
 cunq; est quod prior ætas contulerit, maiora tamē ali-
 qua discet puer, eo ipso anno, quo minora forent di-
 scēda, nisi illa prius occupasset. Hoc, inquit Fabius, per
 singulos annos prorogatum in summam proficit, &
 quantum in infantia præsumptum est temporis, ado-
 lescentiæ acquiritur. Ne repetam quod primis illis an-
 nis quædam facile discuntur, quæ à grandioribus ma-
 iore negotio percipiunt. Facillime enim discitur quod
 suo tempore discitur. Demus illa esse pusilla, modo fa-

teatur esse necessaria. Tamen si mihi quidē non ad cō
 uideretur exiguus ad eruditionem gradus, utriusq; lin/
 guā si nō peritiam certe gustum assequutum esse, tum
 tot rerum uocabula, deniq; prompte legendi scriben/
 diq; facultatem auspicatum esse. Non piget in rebus
 multo uilioribus occupare quicquid possumus quan/
 tumuis exigui lucelli, quod Græci, ni fallor, uocant πρὸς
 ἰσθ. Vigilans negociator, nō assis aut teruntij compē/
 dium negligit, sic suo cum animo reputans, per se qui/
 dem exiguum est, sed accrescit ad summam, & pusillū
 pusillo frequenter additum cito reddit ingentem acer/
 uum. Fabri ærarij surgunt antelucano, quo diei partē
 ueluti lucrifaciant. Agricolaæ quædam diebus festis
 agunt domi, quo plus operæ cæteris diebus absoluāt.
 Et nos in liberis quatuor annorum dispendium pro
 nihilo ducimus, quū neq; tempore sit ullus sumptus
 preciosior, neq; literis sit ulla melior possessio? Nun/
 quam satis mature incipitur, quod nunquam absolui
 tur. Semper enim discendum quandiu uiuimus. At/
 qui cæteris in rebus, lucrum cessatione prætermissum,
 uigilantia sarciri potest. Ætas ubi semel auolarit, auo/
 lat autem quàm ocyssime, nullis incantamentis reuo/
 cari potest. Nugātur enim Poëtæ, qui fontem memo/
 rant è quo ueluti repubescant grandæui: fallunt medi/
 ci, qui per nescio quam quintam essentiam pollicentur
 senibus repubescantiam. Hic igitur oportebat adhibe
 re summā

re summam parsimoniam, quod ætatis iactura nulla ratione pensari queat. Adde quod prima quæq; uitæ pars optima creditur, quo parcus hæc est dispensanda. Hesiodus nec in summo, nec in imo probat parsimoniam, quod pleno dolio uideatur præpropera, exhausto sera, proinde in medio parci iubet. At ætatis non oportet usquam abijci parsimoniam, & si ob id parcendum semipleno dolio, quod uinum in medio sit optimum, maxime parcendū est teneris annis, quæ uitæ pars est optima, si exerceas, sed eadem fugacissima. Agricola paulo diligentior, non committit ut ulla pars agrorū omnino cesset, & quæ gignendis frumentis apta non est, eam aut uirgultis conserit, aut pascuis relinquit, aut oleribus instruit. Et nos optimā æui partem, citra frugem omnem literariam effugere patiemur. Noualis recens uel in hoc aliqua fruge occupandus est, ne incultus ex se gignat zizania. Nam omnino aliquid gignat oportet. Itidem tenera mens infantis, nisi protinus frugiferis disciplinis occupetur, uitrijs obducitur. Testa liquoris odorem, quo primum imbuta fuit diu reddit, atq; ægre dediscit. Sed testam recentem ac uacuā, seruare licet cui uoles liquori. Mens aut bonam frugem gignit, si bonum semē inijcias, aut si negligas, inutilibus ac mox reuellendis occupatur. Non parum lucri fecit, qui damnum effugit. Nec exiguum ad uirtutem momentum attulit, qui uitium ex-

clufit. Sed quid plura? Vis uidere quanti referat, mature quis formetur ad eruditionem an fecus? Contem-
 plare, quantum prifci uirenti etiamnum ætate præfti-
 terint, & quàm hodie nihil poffunt qui in studijs con-
 fenuerunt. Elegias amorum admodû adolefcens scri-
 pfit Ouidius. Quis idem nunc poffit fenex? Lucanus
 qualis fuerit adolefcens, declarant illius monumenta.
 Vnde id: quoniam non maior ſex menſibus, Romã
 deportatus, ilico traditus eſt duobus clariffimis gram-
 maticis, Palæmoni & Cornuto. Sodales ſtudiorû ha-
 buit, Saleium Baſſum, & A. Perſium, alterum hiſto-
 ria, alterum ſatyræ nobilem. Hinc nimirum illa in iuue-
 ne tam omnibus numeris abſoluta cyclopædia, tã ad-
 mirabilis cloquentia, qui in carmine non minus ora-
 torem ſumimum præſtat, quàm poëtam. Nec deſunt
 hoc ſeculo felicitatis institutionis exempla, tametiſi rario-
 ra, idq; in utroq; ſexu. Caſſandræ uirginis ingenium
 celebrauit Politianus. Quid autem Verſino puero un-
 decim annis nato mirabilius? Nam huius memoriã
 uir idem epiſtola ſanè quàm eleganti, ſeculorum me-
 moriæ commendauit. Quotumquenq; nunc reperias
 uirum, qui duas epiſtolas eodem tempore totidẽ no-
 tarijs dictare poſſit, ut & in ſingulis quadrent ſenten-
 tiæ, nec uſquam excidat ſolœciſmus? Puer ille id præ-
 ſtitit in quinque, quum ex tempore darẽtur argumen-
 ta, & imparatus id faceret. Nonnulli quum hæc uidet,
 exiſti-

existimantes rem esse uiribus humanis maiorem, tri-
 buūt ea magicis artibus. Planè magicis artibus fit, sed
 efficax incantamentum est, mature tradi, docto, pro-
 bo, & uigilanti præceptorī. Ingens pharmacum est, ab
 eruditis & inter eruditos optima statim discere. Talis
 bus magicis artibus Alexander Magnus adolescens
 etiamnum, præter eloquentiam omnes philosophiæ
 partes absoluerat, & nisi bellorum amor ac regnandi
 dulcedo ingenium hoc abripuisset, poterat inter sum-
 mos philosophos esse præcipuus. Iisdem artibus C.
 Cæsar tantum adolescens eloquētia mathematicisq̃
 disciplinis ualuit, tantum Imperatores pleriq̃, tātum
 M. Tullius, Vergilius, & Horatius ætate uirenti, tū do-
 ctrina, tum facundia præstiterunt, quod linguarū ele-
 gantiam apud parentes ac nutrices, disciplinas libera-
 les, ueluti poëticen, rhetoricen, historiam, antiquitatis
 notitiam, arithmeticam, geographiam, ethicen, politi-
 cen, ac rerum naturas rudibus statim annis ab erudi-
 tissimis didicerunt. Quid nos porrò? Pueros nostros
 ultra pubertatem domi detinemus, ac otio, luxu, deli-
 cijsq̃ corruptos, uix tandem in scholam publicā mitti-
 mus. Illic ut res bene cedat, degustāt aliquid grammatice,
 mox simul atq̃ norunt inflectere uoces, & sup-
 positum apposito recte iungere, perdidicere grāmati-
 cam, & ad perturbatam dialecticē admouentur, ubi
 si quid etiam recte loqui didicerūt, dediscant oportet.

Sed

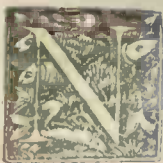
Sed infelicioꝛ erat aꝗas, quæ me puero modis signifi-
cãdi, & quæstiũculis ex qua ui, pueros excarnificabat,
nec aliud interim docens, quàm perperam loqui. Ni-
mirum præceptores illi, ne puerilia docere uiderentur,
grammaticen dialectices ac metaphysices difficultati-
bus obscurabant, nimirum ut præpostere iam proue-
ctiores post maiores disciplinas grammaticen disce-
rent: quod nunc uidemus aliquot Theologis euenire
cordatioribus, ut post tot laureas, post omnes titulos,
ut iam illis liberum non sit quicquam nescire, ad eos
libros redire cogantur, qui pueris solent prælegi. Non
illos infector, præstat sero quàm nũquã discere, quod
cognitu necessarium est. Deum immortalem, quale se-
culum erat hoc, quũ magno apparatu disticha Ioan-
nis Garlandini adolescẽtibus, operosis ac prolixis cõ-
mentarijs enarrabantur? Quum ineptis uersiculis, di-
ctandis, repetendis, & exigendis magna pars tempo-
ris absuuebatur? Quum edisceretur Florista, & Flore-
tus? Nam Alexandrum inter tolerabiles numerandũ
arbitror. Deinde quantum temporis peribat in sophi-
stica, in superuacaneis dialecticorum labyrinthis? Ac
ne sim prolixior, quàm perturbate tradebãtur omnes
disciplinæ, quàm moleste, dum quisq; professor ostẽ-
tandi sui gratia, statim in initio ea infulciret discipulis,
quæ sunt difficillima, nõnunquã & friuola. Nec enim
statim præclarum quod difficile, ueluti sinapis granũ
e long

è longinquo mittere per foramen acus, difficillimum
 quidem est, sed ineptum: & nectere aut soluere nodos
 Cassioticos, res est operosæ quidem, sed ociosæ subtili
 tatis. Adde quod hæc traduntur interdū ab indoctis,
 aut quod deterius est, à perperam doctis, nōnunquā
 & ab ignavis & improbis, quibus merces longe prior
 est discipulorum profectu. Huiusmodi quum sit uul
 garis institutio, miramur paucis ante senectutem con
 tingere plenam eruditionem. Optima pars æui perit
 ocio, perit uicijs, quibus infecti minimā temporis por
 tionem impendimus studijs, maximā amoribus, con
 uiuijs, & lusibus. Et ad malam materiā adhibetur ni
 hilo melior artifex, aut friuola docens, aut dediscenda.
 Et post hæc causamur ætatis imbecillitatem, nondum
 docile ingenium, exiguum profectum, aliaq; permul
 ta, quum re uera quicquid hoc est mali, sinistra institu
 tioni sit imputandum. Non te traham sermone lon
 giore. Tantum istam tuam prudentiam, cæteris in re
 bus perspicacissimam, appellabo. Consideret quàm
 chara sit possessio filius, quàm uaria, quàmq; operosa
 res eruditio, sed eadem quàm præclara, quanta pueri
 lis ingenij ad omnem institutionem habilitas, quanta
 humanæ mentis agilitas, quàm facile discuntur, quæ
 sunt optima quæq; naturæ consentanea, præsertim si
 à doctis & comibus per lusum tradantur. Deinde q̄
 tenaciter hæreant ea quibus uacuos ac rudes animos
 I primum

Epilogus.

primum imbuimus, quæ eadē prouectior ætas & per-
cipit difficilius, & obliuiscitur citius. Ad hæc quàm cha-
rus & irreparabilis sumptus sit tempus, quantum ua-
leat mature cœpisse, quantū suo quidq; tempore age-
re, quantum possit assiduitas, quàm bene minimorū
accessione crescit aceruus Hesiodius, q̄ fugax ætas, q̄
occupata iuuenta, quàm indocilis senectus. Hæc si te-
cum expendes, nunquam committes, ut in filiolo, non
dicam septēnium, sed ne triduum quidem prætereat,
in quo ad eruditionem qualicunq; profectu uel præ-
parari, uel instrui possit. D I X I.

ERASMVS ROTERODAMVS PETRO VI
TERIO, LIBERALIUM DISCIPLI-
NARVM PROFESSORI EXI-
MIO S. D.

NAE TV rem istam, mi Petre suauissime,
& perspicis acute, & grauitè uerè q̄ iudi-
cas, plurimum referre, qua ratione, quoq;
ordine quid instituas, idq; maximum ha-
bere momentum, cum cæteris in rebus omnibus, tum
uero præcipue in bonarum studijs literarum. An non
uidemus ingentia pōdera, si artem adhibeas, minimo
tollī negotio, quæ nullis alioqui uiribus moueri pote-
rant. Quemadmodum & in bello non perinde refert,
quātis copijs, quantisq; uiribus hostem adorianis, ut
quàm

quàm probe instructo exercitu, quo consilio, quoq; ordine pugnam capeffas. Ac multo celerius quò tendūt, perueniunt ij, qui semitas cōpendiarias norunt, quàm qui amnem, ut ait Plautus, ducem sequuntur, & uel cōtempto Pythagora *ἢ λεωφόρος* ingrediuntur, uel uarijs etiam errorum ambagibus circumaguntur. Proinde rogas, ut tibi studiorum ordinē, ac uiam, formāq; præscribam, quam tu, ueluti Thesei filium secutus, & in autorum labyrinthis citra errorē uersari queas, & ad eruditionis summā celerius emergere, uel magis aliorum studijs cōsulere, quos bonis literis instituis, quandoquidem ipse iam propemodum ad eruditionis fastigium peruenisti. Equidem pro mea certe uirili non grauatim parebo homini tam amico, ut nephas sit quiduis etiam flagitanti negare, nedum rem tam honestam, tamq; frugiferam. Quod si senseris nostrum hoc consiliū tibi commodo fuisse, tui candoris erit, & alijs ad bonas literas enitētibus, digito uia indicare:

RINCIPIO duplex omnino uideatur cognitio, rerum, ac uerborū. Verborum prior, rerū potior. Sed nonnulli dum *ἀνίπτοις*, ut aiunt, *ποσιπ* ad res discendas festinant, sermōnis curā negligunt, & male affertato compendio, in maxima incidunt dispendia. Etenim cum res non nisi per uocū notantur

tas cognoscantur, qui sermonis uim non callet, is passim in rerum quoque iudicio caecutiatur, hallucinetur, deliret necesse est. Postremo uideas nullos omnium magis ubique de uoculis cauillari, quam eos qui iactitant sese uerba negligere, rem ipsam spectare. Quapropter utroque in genere statim optima, & quidem ab optimis sunt discenda. Quid enim stultius, quam magno labore discere, quae postea maiori cogaris dediscere? Nihil autem facilius discitur, quam quod rectum, ac uerum est. At praua si semel inhaerint ingenio, dictu mirum quam non possint reuelli. Primum igitur locum Grammatica sibi uendicat, eaque protinus duplex tradenda pueris, Graeca uidelicet, ac Latina. Non modo quod his duabus linguis omnia ferme sunt prodita, quae digna cognitu uideantur, uerum etiam quod utraque alteri sic affinis est, ut ambae citius percipi queant coniunctim, quam altera sine altera, certe quam latina sine graeca. A graecis auspicari nos mauult Quintilianus, sed ita, si his literis perceptis, non longo interuallo latinae succedant, sane utraque pari cura tuendas esse monet, atque ita futurum, ut neutrae alteris officiant. Ergo utriusque linguae rudimenta & statim, & ab optimo praecipiente sunt haurienda: qui si forte non contingat, tum (quod est proximum) optimis certe utendum autoribus, quos equidem perpaucos, sed delectos esse uelim. Inter graecos Grammaticos nemo non primum locum tribuit

Theodoro

Theodoro Gazæ, proximum mea sententia Constantinus Lascaris sibi iure suo uendicat. Inter latinos uetustiores Diomedes. Inter recentiores haud multum uideo discriminis, nisi quod Nicolaus Perottus uidetur omnium diligentissimus, citra superstitionem tamen. Verum ut huiusmodi præcepta fateor necessaria, ita uelim esse quantum fieri possit, quam paucissima, modo sint optima. Nec unquam probaui literatorum uulgi, qui pueros in his inculcandis complures annos remorantur. Nam uera emendate loquendi facultas optime paratur, cum ex castigate loquentium colloquio conuictusque, tum ex eloquentium autorum assidua lectione, è quibus non primum sunt imbibendi, quorum oratio præterquam quod est castigatissima, argumenti quoque illecebra aliqua discipulis blandiatur. Quo quidem in genere primas tribuerim Luciano, alteras Demostheni, tertias Herodoto. Rursum ex Poëtis primas Aristophani, alteras Homero, tertias Euripidi. Nam Menandrum, cui uel primas daturus eram, desideramus. Rursum inter latinos quis utilior loquendi autor quam Terentius? purus tersus, & quotidiano sermoni proximus, tum ipso quoque argumenti genere iucundus adolescentiæ. Huic si quis aliquot selectas Plauti comedias putet addendas, quæ uacent obscenitate, equidem nihil repugno. Proximus locus erit Vergilio, tertius Horatio, quartus Ciceroni, quintus C. Cæsari. Salustium

si quis adiungendum arbitrabitur, cum hoc non ma-
 gnopere cōtenderim, atq; hos quidem ad utriusq; lin-
 guæ cognitionem satis esse duco. Neq; enim mihi pla-
 cent, qui in euoluendis hunc in usum autoribus, etiam
 quibuslibet, uitam omnem conterunt, prorsus infantē
 existimantes eum, quem ulla chartula suffugerit. Ergo
 parata sermonis facultate, si non luxuriosa, certe casta,
 innox ad rerum intelligentiam cōferendus est animus.
 Tameñ ex his etiā scriptoribus, quos expoliendæ lin-
 guæ gratia legimus, non mediocris obiter rerū quoq;
 cognitio percipitur, uerum ex instituto omnis fere re-
 rum scientia à Græcis autoribus petēda est. Nam un-
 de tandem haurias uel purius, uel citius, uel iucundius
 quàm ab ipsis fontibus? Sed quo ordine disciplinæ di-
 scendæ sint, & ex quibus potissimum præceptoribus,
 id aliàs fortasse rectius ostēdemus. Interim ad primæ
 ætatis studia reuertamur. Ut igitur ex his autoribus
 unde linguæ copiam petēdam esse diximus, fructum
 capias & maturius, & uberiolem, Laurentiū Vallam
 tibi censeo diligenter euoluendum, qui de latini sermo-
 nis elegantia scripsit elegātissime. Huius adiutus præ-
 ceptionibus, ipse per te non pauca annotabis. Neque
 enim te uelim per omnia uelut addictum, Laurentia-
 nis seruire præceptis. Adiuuabit hoc quoq; si figuras
 grammaticas à Donato ac Diomede traditas edidice-
 ris, si carminis leges ac formas omnes tenueris, si rhero-
 rices

rices summā, hoc est, propositiones, Locos probatio-
 num, exornationes, amplificationes, transitionum for-
 mulas in promptu habueris. Conducūt enim hæc nō
 solum ad iudicandum, uerumetiam ad imitandum.
 His itaq; rebus instructus inter legendum autores nō
 oscitanter obseruabis, si quod incidat insigne uerbum,
 si quid antique aut noue dictum, si quod argumen-
 tum, aut inuentum acute, aut tortū apte, si quod egre-
 gium orationis decus, si quod adagium, si quod exem-
 plum, si qua sententia digna quæ memoriæ commen-
 detur. Isq; locus erit apta notula quapiam insignien-
 dus. Notis enim non solum uarijs erit utendum, uerū
 etiam accommodatis, quo protinus quid rei sit, admo-
 neant. Ad hæc si quis dialecticam addendam statuet,
 non admodum refragabor, modo ab Aristotele eam
 discat, non ab isto loquacissimo sophistarum genere,
 neque rursus ibi desideat, & uelut ad scopulos (ut in-
 quit Gellius) sirenos consenescat. Verum illud inte-
 rim memineris, optimum dicendi magistrum esse sti-
 lum. Erit hic igitur in carmine, in oratione libera, in o-
 mni argumenti genere diligenter exercendus. Neque
 negligenda memoria, lectionis thesaurus. Eam tamen
 si locis & imaginibus adiuuari non inficiet, tamen tri-
 bus rebus potissimum constat optima memoria, intel-
 lectu, ordine, cura. Si quidē bona memoriæ pars est,
 rem penitus intellexisse. Tum ordo facit, ut etiā quæ se-
 mel

mel exciderint, quasi postlunio in animum reuocemus. Porro cura omnibus in rebus, non hic tantū plurimum ualeat. Itaque quæ meminisse uelis, ea sunt attentius, ac crebrius relegenda, deinde sæpius à nobis ipsis exigēda, ut si quid forte suffugerit, id restituatur. Illud minutius, sed tamen haud indignum quod admoneatur. Adiuuabit non mediocriter, si quorum necessaria quidem, sed subdifficilis erit memoria, ueluti locorum quos tradunt Cosmographi, pedum metricorum, figurarum grammaticarum, genealogiarum, aut si quæ sunt similia, ea quàm fieri potest breuissime simul & luculētissime in tabulas depicta, in cubiculi parietibus suspendantur, quo passim & aliud agentibus sint obuia. Item si quædā breuiter, sed insigniter dicta, uelut apophthegmata, prouerbia, sententias in frontibus atque in calcibus singulorum codicum inscribes, quædā annulis, aut poculis inculpes, nonnulla pro foribus, & in parietibus, aut uitreis etiam fenestris depinges, quoniam nusquam non occurrat oculis, quod eruditionem adiuuet. Hæc enim tametsi singula per se pusilla uidentur, tamen in unum collata aceruū, doctrinæ thesaurū lucro augent, haud quaquam negligendo τῶν εἰς ἀφροσύνην οὐδὲν, id est, his opibus properati ditescere. Postremo illud non ad unū aliquid, sed ad omnia simul plurimū conducet, si frequenter alios quoque doceas. Nusquam enim melius deprehēderis quid intelligas, quid non

non. Atq; interim noua quædam occurrunt commen-
tanti, differentiç, nihil non altius infigitur animo.

DE RATIONE INSTITVENDI
DISCIPVLOS.

ED uideo te cupere, ut de docendi quo-
que ratione nonnihil attingamus. Age
mos geratur Viterio, quanquam uideo
Fabium hisce de rebus diligētissime præ-
cepisse, adeo ut post hunc de ñsdē scribere prorsus im-
pudentissimum esse uideatur. Ergo qui uolet institue-
re quempiam, dabit operā, ut statim optima tradat,
uerum qui rectissime tradat optima, is omnia sciat ne-
cesse est: aut si id hominis ingenio negatum est, certe
uniuscuiusq; disciplinæ præcipua. In hoc non ero con-
tētus decem illis, aut duodecim autoribus, sed orbem
illum doctrinæ requiram, ut nihil ignoret etiā qui mi-
nima parat docere. Erit igitur huic per omne scriptorū
genus uagandum, ut optimum quenq; primū legat,
sed ita, ut neminem relinquat ingustatum, etiam si pa-
rum bonus sit autor. Atq; id quo cumulatiore fructu
faciat, ante locos & ordines quosdam, ac formulas in
hoc paratas habeat, ut quicquid usquam inciderit an-
notandum, id suo ascribat ordini. Sed hoc qua ratio-
ne fieri oporteat, in secundo de copia cōmentario de-
monstrauimus. Verum si cui uel ocium, uel librorum
copia defuerit, plurima Plinius unus suppeditabit,
m multa

multa Macrobius, & Athenæus, uaria Gellius. Sed in
 primis ad fontes ipsos properandum, id est, græcos &
 antiquos. Philosophiã optime docebit Plato, & Aris-
 toteles, atque huius discipulus Theophrastus, tum
 utrinq; mixtus Plotinus. Ex Theologis secundum di-
 uinas literas, nemo melius Origene, nemo subtilius
 aut iucundius Chrysofostomo, nemo sanctius Basilio.
 Inter latinis duo dũtaxat insignes in hoc genere, Am-
 brosius mirus in allusionibus, & Hieronymus in arca-
 nis literis exercitatissimus. Quod si minus uacabit im-
 morari singulis, omnes tamen censeo degustandos,
 quorum in præsentia catalogum texere, non est ratio.
 Certe propter Poëtarum enarrationem, quibus mos
 est, ex omni disciplinarũ genere sua temperare, tenen-
 da est fabularum uis, quam unde potius petas, quã
 ab Homero, fabularum omnium parente? Tametsi
 Metamorphoses, ac Fasti Nasonis non leue momen-
 tum adferent, quanquam latine scripti. Tenenda Cos-
 mographia, quæ in historijs etiam est usui, nedum in
 Poëtis. Hanc breuissime tradit Pomponius Mela, do-
 ctissime Ptolemæus, diligētissime Plinius. Nam Stra-
 bo non hoc tantum agit. Hic præcipua pars est obser-
 uasse quæ montium, fluminum, regionum, urbium,
 uulgo recepta uocabula, quibus antiquis respondeãt.
 Eadem debet esse cura in arborum, herbarũ, animan-
 tium, instrumentorum, uestium, gemmarum nomini-
 bus

bus, in quibus incredibile dictu, quàm nihil intelligat
 literatorum uulgus. Horum notitia partim è diuerſis
 autoribus, qui de re ruſtica, de re militari, de archite-
 ctura, de re culinaria, de gemmis, de plantis, de natu-
 ris animantium conſcripſerunt, colligitur, Quàquam
 Iulius Pollux ex profeſſo de rerum uocabulis tradidit,
 quæ utinam tam accurate diſtinxiffet, quàm congeſſit
 copioſe: partim ex etymologijs, partim ex his linguis,
 quæ priſci ſermonis & incorrupti manifeſta ueſtigia
 ſeruant in hanc uſq; ætatem, cuiuſmodi lingua Con-
 ſtantinopolitanorum, Italorum, & Hiſpanorû, nam
 Gallorum oratio longius degenerauit. Tenenda anti-
 quitas, quæ non modo ex uetuftis autoribus, uerum
 etiam è nomiſmatis priſcis, è titulis ſaxisq; colligitur.
 Ediscenda & Deorum genealogia, quibus undiq; re-
 fertæ ſunt fabulæ, eam poſt Heſiodum feliciter quàm
 pro ſuo ſeculo tradidit Boccatius. Non ignoranda
 aſtologia, quod hanc paſſim ſuis figmentis aſpergunt
 Poëtæ, præſertim Higini. Tenenda rerum omniû uis,
 atq; natura, propterea quod hinc ſimilia, epitheta, cõ-
 parationes, imagines, metaphoras, atq; alia id genus
 ſchemata ſolent mutuo ſumere. In primis autẽ omnis
 tenenda eſt hiſtoria, cuius uſus latiſſime patet, nõ tan-
 tum in Poëtis. Iam ſi quis Prudentium, unum inter
 Chriſtianos uere facundum Poëtam uolet enarrare,
 literas etiam arcanas calleat oportet. Poſtremo nulla

disciplina est, nec militiæ, nec rei rusticæ, nec musices, nec architecturæ, quæ non usui sit ijs, qui Poëtas, aut oratores antiquos susceperint enarrandos. Sed uideo iam dudum frontem contrahis. Næ tu inquis, immensum onus imponis etiam literatori. Onero sanè, sed unum, ut quàm plurimos exonerem. Volo ut unus euoluat omnia, ne singulis uniuersa sint euoluenda.

Iam uero de formando puerorum ore, deq; tradendis ceu per lusum, iocumq; literarum figuris, satis præcepit Fabius. Equidem post tradita elementa prima, malim ad usum loquēdi statim uocari puerū. Etenim cum intra pauculos menses, quamuis barbaram linguam ætas ea sonet, quid uetat quo minus idem fiat in lingua græca siue latina? Verum id nec in magno puerorum grege locum habet, & domesticam præceptoris consuetudinem requirit. Quanquam in ludo quoq; dabit operā, ut siue pluribus loquatur, siue seorsim unī, quàm potest emendatissime dicat. Quædam obiter interpretetur, & ut imitent, admoneat. Loquētes illos aliquoties collaudet si quid dictū erit aptius, aut emendet, cum errabunt. Ea res efficiet, ut illi quoque consuescant circumspectius & accuratius loqui, & præceptorem loquentem attentius obseruēt. Iuuabit & illud, si propositis præmiolis, aut pœnis, uelut ex lege prouocent, ut ipsi quoq; inter sese alius alium emendant. Porro præceptor eruditiores aliquot deliget, qui
 controuerſiam

controuersiam finiant. Neq; fuerit inutile, ceu formu-
 las aliquot proponere pueris, quibus orationibus in-
 lusu, quibus in cōgressu, quibus in cōuiujs uti debeāt.
 Has sic oportet esse doctas, ut simul & faciles sint, &
 iucūda. Porrò doctor ille diligens & doctus, ac ricq; iu-
 dicio, non grauabitur, collatis omnibus Grammatico-
 rum præceptis, excerpte quædã, & simplicissima, qđ
 quidem fieri potest, & breuissima, tum ordine quã
 maxime commodo. Posteaquã ea tradidit, statim
 ad autorem aliquem ad id accōmodatissimum, ac lo-
 quendi, scribendiq; consuetudinem uocentur. Hic præ-
 ceptiones ante traditas ut incident, exempla q; diligē-
 ter inculcabit, quibus etiam addet nonnihil, uelut iam
 tum ad maiora præparans. Hinc iam thematis exer-
 ceteri debent. In quibus illud in primis cauendū, ne (qđ
 fieri solet) aut sensu sint inepto, aut sermone insulso,
 sed argutam aliquam, aut uenustam habeant senten-
 tiam, quæ tamen ab ingenio puerili non nimium ab-
 horreat, ut interim aliud agentes, simul & aliquid di-
 scant, in grauioribus studijs usui futurum. Habeat igitur
 thema, quod pueris proponet, aut historiam me-
 morabilem. Quod genus sunt illa: Marcelli præcep-
 calor rem Romanam subuertit, Fabij prudens cūcta-
 tio restituit. Quanquam hic subest etiam sententia, ni-
 mirum præcipitata consilia parum feliciter euenire so-
 lere. Itē, difficile iudicatu sit, uter altero fuerit stultior,

Crates qui aurum abiecit in mare, an Midas qui existimauit nihil auro melius esse. Item, Demostheni ac Ciceroni immodica eloquentia exitio fuit. Rursum, nulla laus Codri regis meritis par esse potest, qui ciuicum salutem propriæ uitæ dispendio redimendam putauit. Sed non magni negotij fuerit huiusmodi uim ex historiographis, præcipue Valerio Maximo, colligere. Aut fabulâ habeat, ut illud: Hercules expugnandis monstris immortalitatem sibi parauit. Musæ fontibus ac nemoribus unice gaudent, à fumosis urbibus abhorrent. Aut apologum, ut recte docuit Cassita nõ esse committendum amicis negociũ, quod per te possis conficere. Item, manticam pectore propendentem uident omnes, eam, quæ à tergo pendet, uidet nemo. Item, Sapiebat uulpes, quæ maluit muscas iam prope saturas retinere, quàm his expunctis, uacuas ac sitientes admittere, quæ quicquid reliquum esset sanguinis, epotarent. Aut apophthegma, ut, Longe dissentiebat à uulgo nostræ ætatis, qui maluit uirum absq; pecunia, quàm pecuniam sine uiro. Item: Iure Socrates contemnit eos, qui non edunt ut uiuant, sed uiuunt ut edant. Meritò non probauit Cato eos, qui plus sapiunt palato, quàm animo. Aut prouerbium, ut: Ne furor ultra crepidam. Et non cuiuslibet est hominis Corinthum nauigare. Ac nos quidem æditis tot Chiliadibus, effecimus, ne difficilis esset horum inuētio. Aut
sententiam,

sententiam, ut nihil carius constat, quàm quod precibus emitur. Et obsequium amicos, ueritas odium parit. Et amici, qui procul absunt, amici non sunt. Aut rei cuiuspiam insignem naturam, ut Magnes ad sese ferrum attrahit, Naphtha ignem. Item palmæ ea est natura, ut pondere imposito, non modo non deprimatur ad terram, uerùm etiam sursum nitatur, & altius erigatur sese. Item mirum Polypi ingeniũ, qui ad speciem subiecti soli mutat colorem, quo fallat insidias piscatoris. Aut figuram eximiam, puta gradationem. Diuitiæ luxum pariunt, luxus saturitatem, saturitas ferociam, ferocia odium multorum, odium perniciem. Aut similitudinem, ut, quemadmodũ ferrum si exerceas, usu atteritur: si non exerceas, exeditur rubigine. Ita ingenium si exerceas, labore absimitur: si non exerceas, magis otio, situq; læditur. Aut allegoriam, ut non est addendus ignis igni, non est addendum oleum incēdio. Aut commutationem, ut nō ideo te talem iudico, quod uehementer amem, sed ideo uehementer amo, quod talem iudicari. Aut distributionē, Stultior est, quàm ut possit tacere, infantior, quàm ut possit loqui. Simplicior est, quàm qui possit mentiri: grauior, quàm ut uelit. Sed mihi sat est indicasse tantum. Aut exquisitam aliquam elegantiam. Cuius rei non est necesse ponere exemplum. Nihil autem obstat, quo minus plures commoditates in eandem incidant orationem, ueluti
sententia.

sententia, historia, prouerbiū, & figura. Ergo præceptor, quē oportet assidue in bonis autoribus obuersari, huiusmodi ceu flosculos undiquaque colliget, eosque delectos proponet, aut etiam in eam formam demutabit, ut puerorum ingenijs sint accommodati. Postquam his rebus ad aliquantam sermonis peritiā prouectus erit puer, tum si uidebitur, ad maiora grammatices præcepta reuocet, quæ per locos & ordines quosdam ita tradēda sunt, ut primo loco simplicissima proponantur, eaque paucis. Deinde utcumque adolescunt discipulorum ingenia, ita maiora suis quaque locis oportebit subijcere. Is ordo cuiusmodi sit, è Theodori Gazæ Grammatica exemplum sumas licebit. Nec in his tamen uelim eos detineri longius, sed illico ad autores grauiores reuocari. Præsertim si prius summam illam, de qua dixi, rhetorices, ac figuras, & carminū formas teneant. Interim thematis quoque difficilioribus sunt exercendi, in quibus delegendis ac narrandis, diligentem ac doctum præceptorem requiram. Qui si sit mediocris, modo sit idem modestus, non grauabitur hæc ab alio doctiore petere. Thematum autem formæ huiusmodi ferè possunt esse. Nunc epistolæ breuis argumentum, sed argutum, lingua uulgari proponat, latine græcæue, aut utroque sermone tractandū. Nunc apologum, nunc narratiunculam non inspidam, nunc sententiam ex qua uor constantem partibus, utriusque duarum

rum simili aut ratione subiecta. Nunc argumentationem quinque tractandā partibus, nūc dilemma duabus, nunc expolitionem quam uocant, septem partibus explicandam. Aliquando tanquam ad rhetorica præludētes, unum aliquod membrorum seorsum tractent. Cuiusmodi progymnasmata scripsit Aphthonius. Aliquando laudem, uituperationem, fabulam, similitudinem, comparisonem. Aliquando figurā, uel descriptionem, distributionem, sermocinationem, subiectionem, notationem. Aliquoties iubeantur carmen aliquod soluere. Aliquoties solutam orationem pedibus alligare. Interim Plinianam aut Ciceronis epistolam, uerbis ac figuris imitentur. Nonnunquam eandē sententiam uariatis uerbis ac figuris, sæpius efferant. Nonnunquam eandem græce simul ac latine metro & oratione prosa uariant. Nonnunquā eandem quinque aut sex carminum generibus, quæ doctor præscripserit, explicent. Nonnunquam sententiam eandem per locos quàm plurimos ac schemata diffingant. Plurimum autem fructus est in græcis uertendis. Quare cōuenit eos, hoc in genere sæpissime ac diligentissime exerceri. Nam simul & exercetur ingenium in deprehendis sententijs, & utriusq; sermonis uis ac proprietates penitus inspicitur, & quid nobis cum græcis commune sit, quid non, deprehenditur. Deniq; ad reddendā græcanicā emphasim, omnes latinæ linguæ opes excutias

cutias oportet. Hæc si initio pueris difficilia uidebuntur, tum usu fient faciliora, tum præceptoris ingeniũ, ac studium, bonam negocij partem pueris adimet, indicatis quæ putet esse supra uires illorum. Atq; ñs interim exercitamentis crebræ prælectiones autorum miscantur, ut suppetat quod imitentur. Quanquam is, qui docet, proposito themate, simul uerborum quoq; & figurarum copiam debet indicare. Sub hæc ad inueniendi quoq; laborem prouocentur, ita propositis nudis argumentis, ut suo quisq; Marte reperiat, quæ pertinebunt ad rem tractandam, ornandam, locupletandam. Et hic delectum ac uarietatem requiram à præceptoris eruditi diligentia, gustum interim exhibebo. Sapius argumentum epistolæ proponet suasoriæ, dissuasoriæ, exhortatoriæ, dehortatoriæ, narratoriæ, gratulatoriæ, expostulatoriæ, commendatoriæ, consolatoriæ. Et uniuscuiusq; generis naturam locos ac formulas quasdam communes, dein argumento proposito, etiam peculiare indicabit. Aliquando ceu declamatoriũ thema dabit, in diuersis generibus, puta si iubeat eos uituperare Iulium Cæsarem, aut laudare Socrate, in genere demonstratiuo. Item statim optima discenda. In opibus non esse felicitatem. Matrem proprio lacte nutrire debere quod peperit. Literis græcis nõ esse dandam, aut esse dandam operam. Vxorem esse ducendam, aut nõ esse ducendam, Peregrinandum esse, aut

aut non esse peregrinandum, in genere suasorio. Item
 M. Horatium indignum esse supplicio, in genere iudi-
 ciali. Verum hanc palæstram primum ingredientibus
 non grauibitur is, qui docendi prouinciam suscepit,
 primum indicare, quot propositionibus id argumen-
 tum tractari possit. Præterea propositionum ordinē
 demonstrabit, & quo pacto alia ex alia pendeat. De-
 inde quot rationibus unaquæque propositio fulciri
 debet, quot confirmationibus unaquæq; ratio. Tum
 circumstantias ac locos, unde ista peti possint. Deinde
 quibus similibus, dissimilibus, exemplis, collationi-
 bus, sententijs, prouerbijs, fabulis, apologis unaquæq;
 pars locupletari queat. Ostendat & schemata, si qua
 insigniter uidebuntur incidere posse, quæ uel acriorem,
 uel ampliorem, uel magis dilucidam, uel iucundiorē
 reddant orationem. Si quid erit amplificandum, ratio-
 nem demonstrat, siue per locos cōmunes, siue per eas
 rationes, quas in quatuor formas distribuit Quintilia-
 nus. Quod si qui inciderint affectus, hi quoq; quo pa-
 cto tractandi sint, admonebit. Quin & cōnectendi ra-
 tiones præscribat, quis sit optimus futurus trāsitus. Ab
 exordio ad narrationem, à narratione ad diuisionem,
 à diuisione ad argumentationem, à propositione ad
 propositionem, à ratione ad rationem, ab argumenta-
 tione ad epilogum, aut perorationem. Ostēdat & for-
 mulas aliquot, quibus ibi commode possint exordiri,

aut etiã perorare. Postremo, si potest, locos aliquot in autoribus indicet, unde ualeant aliquid imitãdum sumere, propter rerũ affinitatẽ, id ubi septies, aut octies erit factum, iam incipient (quod ait Horatius) sine cortice nare, & satis erit nudum thema ministrasse, nec necesse fuerit, semper uelut infantibus cibũ præmansum in os inserere. Nec mihi displicet illud exercitationis genus, quod apud antiquos in usu uideo fuisse, ut ex Homero, Sophocle, Euripide, Vergilio, aut etiam ex historijs aliquando legantur themata. Puta, ut Menelaus apud Troianam concionem repetat Helenam. Aut, Phœnix suadeat Achilli, ut redeat in prælium. Aut, Vlysses suadeat Troianis, ut Helenam reddant, potius quã bellũ experiantur. Quo in genere extãt aliquot Libanij & Aristidis declamationes. Præterea, uti suadeat aliquis amicus Ciceroni ne conditionẽ ab Antonio oblatam accipiat, quod argumentum est apud Senecam, Vti Phalaris suadeat Delphis, ut tau rum æneum deo suo consecrent. Ad hoc genus pertinent epistolæ, quæ Phalaridis, ac Bruti nomine circumscribuntur. In emendãdo collaudabit, si quid felicius inuentum, tractatum, aut imitatũ uidebitur: si quid prætermissum, aut non suo loco positum, si quid nimium, aut remissius, si quid obscurius, aut etiam si quid parũ eleganter dictum erit, admonebit. Et quo pacto mutari possit ostendet, ac mutari, & sapius iubebit. Extimulabit

mulabit autem præcipue discentium animos, comparatione profectus, uelut æmulatione quadam inter ipsos excitata. Iam in prælegendis autoribus nolim te facere, quod praua quadam ambitione uulgi professorum hodie facit, ut omni loco coneris omnia dicere, sed ea duntaxat, quæ explicatio præsentis loco sint idonea, nisi si quando delectandi causa digrediendum uidebitur. Quod si huius quoque rei rationem à me requiris, hæc mihi quidem uidebitur optima. Primo loco ad conciliandos auditores, laudes eius, quem prælegendum sumit, paucis explicet. Deinde argumenti iucunditatem, utilitatemque ostendat. Mox uocem argumenti, si forte (ut faciunt plerique) uarios habeat usus, explicet, ac distinguat. Veluti comœdiam (ut hoc exempli loco sumamus) Terentianam interpretaturus, in primis de autoris fortuna, de ingenio, de sermonis elegantia paucis differat. Deinde quantum habeat & uoluptatis, & utilitatis comœdiarum lectio: deinde quid significet ea uox, & unde ducta, & quot sint comœdiarum genera, & quæ sint comœdiæ leges. Deinceps quæ potest & dilucide, & breuiter summam explicet argumenti. Carminis genus diligenter indicet. Post ordinet simplicius, deinde singula fusius explicet. Ad hæc, si qua insignis elegantia, si quid prisce dictum, si quid nouatum, si quid græcanicum, si quid obscurius, aut longius redditum, si durior aut perturbatior ordo, si qua

etymologia, si qua deriuatio aut compositio scitu di-
 gna, si qua orthographia, si qua figura, si q loci rhetor-
 rici, si qua exornatio, si quid deprauatum, diligēter ad-
 moneat. Tū loca similia ex autoribus conferat, si quid
 diuersum, si quid affine, si quid imitatum, si quid allu-
 sum, si quid aliunde translatum, aut mutuo sumptū,
 ut sunt pleraq latinorum à græcis profecta, ne id qui-
 dem taceat. Postremo ad philosophiā ueniat, & Poë-
 tarum fabulas apte trahat ad mores, uel tanquā exem-
 pla demonstrat, ut Pyladis & Orestis, ad amicitiae cō-
 mendationem, Tantali fabulam ad auaritiæ detesta-
 tionem. In his non mediocriter adiuuabit docentem
 Eustathius, Homeri interpres. Atque ita fiet (si modo
 sit ingenij dextri præceptor) ut etiam si quid inciderit,
 quod inficere possit ætatem illam, non solum nō offi-
 ciat moribus, uerum etiā utilitatem aliquam adferat,
 uidelicet animis partim ad annotationē intentis, par-
 tim ad altiores cogitationes auocatis. Veluti si quis
 prælecturus secūdam Maronis æglogam, commoda
 præfatione præparet, uel potius præmuniat auditorū
 animos ad hunc modum, ut dicat, Amicitiam non coi-
 re nisi inter similes, similitudinem enim esse beniuolen-
 tiæ mutuae conciliatricem, contrā dissimilitudinē odij,
 dissidiūq parentē. Quoq̄ maior ac uerior, stabiliorq̄
 similitudo fuerit, hoc firmiorē atq̄ arctiorem esse ami-
 citiam. Id nimijum sibi uelle tot apud autores prouer-
 bia,

bia. Boni ad bonorum conuiuia, & inuocati accedunt. Et simile gaudet simili, & æqualis æqualem delectat, & æqualem tibi uxorem quære. Et ut semper similem ducit Deus ad similem, & semper graculus assidet graculo. Et similes habent labra lactucas. Et pares cū paribus facillime congregantur. Et Cascus Cascam ducit. Et balbus balbum rectius intelligit. Et cicada cicada chara, formica formicæ. Et Cretensis cum Ægine ta. Contra tot dissimilitudinis adagia, nihil aliud sibi uelle, quàm inter eos qui dissimili sunt fortuna, dissimili uitæ instituto, dissimilibus studijs, aut omnino non coire amicitiam, aut si coierit, nō cohærere, citoq; dirimi: atq; ob id fieri, ut idiota studiosum literarum oderit, prophanus sacerdotem, rusticus aulicum, iuuenis senem. Atq; in eodem genere, Epicurus Stoicū, philosophus iurisconsultum, Poëta Theologum, balbus eloquentem. Hinc geminorum gratiam fratrum, Amphionis & Zeti, penè dissiliisse, q̄ alter lyre studiosus esset, alter agris colēdis gauderet: ac dissilierat, nisi Amphion abiecta lyra, fratris ingenio cessisset. Ob eandem causam insyncera fuit Castoris & Pollucis amicitia, neq; caruit infamia tentati parricidij, cum uterq; eodē ex ouo essent prognati, ut iam magis esse gemelli non possent, quod alter pugil esset, alter equis delectaretur. Hinc male cōuenisse Remo cum Romulo, quod alter tristioribus ac seueris esset moribus, al

ter

ter blandior, unde & Romulo pro Romo mutatū no-
 men. Pessime conuenisse Chaim cum Abel, quod di-
 uerso uitæ genere caperentur. Summum autem amo-
 rem summæ similitudinis esse comitem, atq; ideo fi-
 ctum à Poëtis, quemadmodum Narcissus, ante ab o-
 mni abhorrens consortio, simul atq; suam ipsius ima-
 ginē in limpidissimo fonte cōspexisset, protinus amo-
 re fragrantissimo cœpit ardere. Quid enim nostri simi-
 lius, q̄ ipsa imago? Ergo cum doctus doctum amat.
 sobrius sobrium, modestus modestum, probus pro-
 bum, nihil aliud amat uterq; quàm suam ipsius in al-
 tero imaginem, hoc est seipsum, sed alio modo. Verū
 ea similitudo, siquidem sita est in bonis animi, quæ ue-
 re sunt bona, hoc est pietate, iusticia, temperantia, tum
 eiusmodi nascitur amicitia cuiusmodi sunt eæ res, qui-
 bus amicitia conciliatur, hoc est honesta, uera, sincera,
 stabilis, æterna. Contrā si in rebus corporeis ac fluxis,
 aut etiam turpibus, eam nec uere esse amicitiam, nec iu-
 cundam, nec diuturnam ostendet. Proinde Platonem
 duas finxisse Veneres, alteram cœlestem, alteram ter-
 restrem. Duos item Cupidines, suæ utrunq; matri re-
 spondentes. Cœlestem ueras gignere formas, & huius
 filium ueros, & honestos immittere amores. Inter bo-
 nos semper amorem esse mutuum, inter uulgares ple-
 runq; alterum amare, alterū odisse, alterum persequi,
 alterum fugare. Id accidit ferè propter ingeniorum
 uitæ q̄

uitæq; dissimilitudinem. Quod quidem eleganter significat apud Poëtas Cupido, qui nonnunquam hūc aurea cuspide figit, illum plumbea, illum ut amet, hūc ut abhorreat, atque hoc amicitiaē genere nihil esse potest infelicius. Eius igit' amicitiaē male cohærētis, quasi simulachrum quoddā, in hac ægloga proponit Vergilius. Corydon rusticus, Alexis urbanus. Corydon pastor, Alexis aulicus. Corydon indoctus (nā huius carmina uocat incondita) Alexis eruditus. Corydon ætate prouectus, Alexis adolescens. Corydon deformis, hic formosus. Breuiter dissimilia omnia. Quare prudentis est amicū suis moribus aptū deligere, si uelit amari mutuū. Hæc inquam si præfetur, tū autem locos demonstratorios, perperam & bucolice à rustico affectatos indicet, nihil opinor turpe ueniet in mentem auditoribus, nisi si quis iam corruptus accesserit. Nam iste uenenum non hinc hauserit, sed huc secū attulerit. Hoc exemplum uerbosius exposui, quo facilius in cæteris item sibi quisq; similia reperiāt. Iam in aggressu cuiusq; operis cōueniet in genere demonstrare, quæ sit argumenti natura, & quid in eo potissimū sit spectandum. Velut in epigrammatis argutam breuitatem laudari. Tum iocandi rationes, quas Fabius & Cicero tradunt, indicabit. Hoc genus præcipue gaudere epiphonematis, commode in fine adiectis, quæ cogitationem uelut aculeatam in animo lectoris relinquant.

quant. In Tragedia præcipue spectâdos affectus, & quidem ferè acriores illos. Hi quibus rebus moueantur, paucis ostendet. Tum argumenta ueluti declamatorium. Postremo descriptiones locorum, temporum, rerum aliquoties, & argutas altercationes incidere, quæ nunc distichis, nunc singulis uersibus, nunc hemistichis absoluantur. In Comœdia cum primis obseruandum esse decorum, & uitæ cõmunis imitationem, affectus esse mitiores, & iucundos magis quàm acres. Decorum autem in primis spectari, non solum illud commune, ut adolescentes ament, lenones peierent, blandiatur meretrix, obiurget senex, fallat seruus, iactet se miles; at quod id genus alia, uerum peculiare quoddam quod suo arbitratu alijs aliud affingit Poëta. Velut in Andria duos inducit senes, longe diuerso ingenio. Simonem uehementem, ac submōrosū, haud stultum tamen, nec improbum. Contrà Chremetē ciuilem, ac semper placidum, ubique sibi præsentem, omnia quantum potest pacantem, at ita tamen lenem, ut minime stupidum. Duos item adolefcētes dissimili natura, Pamphilum cordatum pro ratione ætatis, & consultabundū, sed acrorem, ut Simonis filiū possis agnoscere. E diuerso Charinum puerilem, ineptum, consilijque inopem. Rursum seruos duos diuersis moribus. Dauum uasrum & consilij abundantem, ac sperandi pertinacissimum autorem. E regione Byrriam nullius cõsilij, tantum perpetuum

tuum desperationis autorem hero. Ad eundem modum in Adelphis. Mitionem etiam in obiurgando mitem, ac festiuum. Demeam etiam in blandiendo amarulentum. Rursum Æschinum propter urbanæ uitæ consuetudinem, & Mitionis fiduciam nihil nõ audentem, sed ita ut probum ingenium deprehēdas, officiosum in fratrem, fidum in puellā. E diuerso Cresiphontem subrusticum ac timidum, propter earum rerū insolentiam. Syrum callidum, & audacem, nihilq; nõ simulantem, ac dissimulantem, adeò, ut sola ebrietas detexerit illius fucos. Dromonem stupidum, atq; hebetem. Sed ista persequi nõ huius est instituti, in præsentia satis est uiam indicasse. In æglogis admoneat esse aurei seculi, ac priscae illius uitæ imaginē. Proinde quicquid illic est sententiarum, similitū, ac comparisonū, à uita pastorali sumi: affectus sunt simplices, cantionibus, sententijs, ac prouerbijs delectātur, superstitionē & augurijs capiuntur. Ad eundem modum, quid proprium habeat carmen heroicū, quid historia, quid dialogus, quid apologus, quid satyra, quid oda, quid reliqua scripti genera curabit admonere. Tū quæ sint singulorum autorum in singulis argumentis dotes, aut etiam uitia, nõ grauabitur indicare, quo iam tum assuescant adolēcentes ei quod est in omni re præcipuum, iudicio. Atq; in hac parte præceptorem, præter artem & ingenium, adiuuabit etiā libellus Ciceronis de

claris oratoribus, & Quintiliani, Senecæ, atq; Antonij
 campani de scriptoribus censuræ, neque non ueteres
 interpretes, præcipue Donatus hac in re peculiariter
 occupatus. Huc pertinet & consilij ratio, ueluti quare
 M. Tullius in defensione Milonis sinxerit sese timere.
 Et quare Vergilius tantopere laudibus uehat Turnū
 hostem Æneæ, & quare abdicatus medicus apud Lu-
 cianum non lædit nouercam, sed magis laudat, & in
 patrem acrior est quàm in nouercam. Sed id quoque
 in immensum patet. At iudicabit aliquis hæc nimium
 habere negotij. Equidem præceptorem eruditum, lon-
 goq; usu exercitatum uolo esse. Is si continget, hæc
 etiam facile percipient pueri. Quod si qua initio erunt
 duriora, progressu & assuetudine mollescent. Optimæ
 certe sunt, nisi fallor, & optimis conuenit statim assue-
 scere, quanquam hæc non ubiq; omnia sunt inculcan-
 da, ne tedio grauentur ingenia discipulorum, sed ut inci-
 derint insigniora. Neque uero minorem adhibeat cu-
 ram præceptor in exigendo quæ commisit, quàm in
 prælegendo. Est omnino labor hic docenti grauissi-
 mus, sed discipulis utilissimus. Nec ordinem exigat
 duntaxat, sed quicquid scitu dignum fuerit creditum,
 id assuescant bona cum fide reddere. Neque uero de-
 terreat ab hac re difficultas, quæ uel menstruo tempo-
 ris spacio uincitur. Mihi nunquam placuit, ut omnia
 dictata scribant adulescētes, sit enim hoc pacto, ut me
 moriæ

moriæ cultus negligatur, nisi si qui pauca quædam no-
 tulis uelint excipere, idq; tantisper donec usu confir-
 mata memoria, scripti non desiderent adminiculum.
 Postremo tantum arbitror esse momenti in commo-
 da docendi ratione, si modo diligens & eruditus conti-
 gerit præceptor, ut non dubitarim meo recipere peri-
 culo, me minore negotio, ac paucioribus annis adole-
 scentes ad utriusq; linguæ mediocrem etiam eloquen-
 tiam perducturum, modo dentur ingenia non omni-
 no infelicia, quàm isti literatores ad qualemcunq; illâ
 suam balbutiem uel infantiam potius prouehût suos.
 His igitur rudimentis puer in prima imbutus schola,
 deinde bonis auibus ad altiores disciplinas conferat
 sese, & quocunq; se uerterit, facile declarabit, quanto
 pere referat ab optimis auspiciatum fuisse. Hæc habui
 in præsentia mi charissime Petre, quæ tibi de Studij
 Ratione scriberem, ea si placent, utere: sin minus, sed u-
 litatem certe nostram pro tuo candore boni consules.
 Tu modo perge ita ut instituisti, in bonas literas incu-
 bere, ac Galliam tuam alioqui florentissi-
 mam, honestissimis etiã Studijs

illustra. VALE

FINIS.

o 3

Concio

Exordium.

Inuocatio.

VER apud pueros uerba facturus
 de ineffabili puero IESV, nō opta/
 rim mihi Tullianam illam eloquen/
 tiam, quæ breui atq; inani uolupta/
 te aures delinuat. Quantū enim ab/
 est CHRISTI sapientia à sapien/
 tia mundi (abest autem immenso intetuallo) tantum
 oportet Christianam eloquentiam à mundana differ
 re eloquentia: sed illud unā mecum ardentibus uotis
 impetretis uelim, ab optimi IESV optimo patre
 Deo, à quo ceu fonte, bonorum omnium summa pro
 ficiscitur, quiq; solus fœcundo illo suo spiritu linguas
 infantium reddit disertas, uel è lactentium ore laudē
 absolutam depromere solitus: ut quemadmodum o/
 mnis nostra uita non alium exprimere debet, quā
 ipsum, de quo dicturi sumus IESVM, ita & oratio
 nostra illum sapiat, illum referat, illū spiret, qui & uer/
 bum est patris, & uerba uitæ solus habet, cuius sermo
 uiuus & efficax, penetrantior est quouis gladio ancipi
 ti, ad intimos etiam cordis recessus penetrās: utq; ipse
 de cuius uentre flumina promanant aquæ uiuæ, non
 grauetur per organum uocis nostræ, ueluti per canalē,
 in

in omnium uestrum animos influere, multo q̄ gratiæ
 cœlestis irrigare succo. Id ita futurum confido commi-
 litones mei charissimi, si pijs uotis, purgatas ac uere si-
 tientes aures adiungetis. Eas uidelicet aures, quas æter-
 nus ille sermo requirens in Euāgelio, qui habet, inquit,
 aures ad audiendum, audiat. Nos porrò cur non au-
 deamus rem hanc, arduam quidem illam, sed tamen
 piam aggredi? Præsertim ipso adiutore Deo, in quo
 hoc pius potest mortalis infirmitas, quo minus suis ni-
 titur uiribus, & in quo Paulus omnia se posse gloriat̄.
 Iam uero cum tanto studio flagrent isti, qui munda-
 næ, hoc est diabolicæ militiæ dedere nomina, ut suum
 cuiq̄ ducem laudibus uehant, Nobis quid prius aut
 antiquius esse debet, quàm ut præceptorē, uindicem,
 imperatorem nostrum I E S V M, ac eundem quidē
 omnium, sed tamen peculiariter nostrum, id est, pue-
 rorū principem, certatim pijs celebremus præconijs?
 Hunc in primis cognoscere studeamus, cognitum lau-
 demus, laudatum amemus, amatū exprimamus, atq̄
 imitemur, imitantes eo fruamur, fruentes immortalī
 felicitate potiamur. Sed in tam ubere tamq̄ immensa
 rerum copia, unde quæso initium, aut ubi finē nostra
 reperiet oratio? Cum is, de quo loqui paramus, fons
 sit, uel (ut uerius dicam) oceanus bonorum omnium.
 Verum ut ipse natura incomprehensus, & infinitus, ta-
 men sese uelut in arctum cohibuit contraxitq̄, itidem
 &

Attentio.

*Transitus per
 dubitationem.*

& nostra oratio in explicandis eius laudibus, quæ modum nesciunt, modum tamen ipsa sibi faciat oportet.

Diuisio. Equidem tria potissimum esse uideo, quæ uel discipulorum uel militum animos solent ad gnauiter agendum inflâmare, ea sunt ducis admiratio, amor & præmiũ. Itaq; quo præceptoris nostro ac duci IESV sturdus alacrioribus pareamus, agedum singulatim hæc in eo pia curiositate consideremus. Primo loco quàm sit suspiciendus, undiq; ac stupendus. Deinde quanto pere diligendus, atq; ob id imitandus. Postremo quàm ingens dilectionis fructus. Ac mos quidem est rhetorum in hoc dicendi genere, illustrium principum adhibere exempla, uidelicet quo collatione crescat is, quæ conatur laudibus attollere. Verum imperator noster usque adeò superat omne celsitudinis humanæ fastigium, ut quicquid quantumuis egregium adhibueris, tenebras admoueris, non lucem. Cuius enim imagines, ac natalium splendor non uideatur esse sumus, si cum IESV componas. Qui quidem ineffabili, imò etiam incogitabili ratione Deus à Deo semper absq; tẽpore nascitur, æterno summoq; parẽti per omnia æqualis. Quãquam huius uel humana natiuitas nõne facile regum omnium claritatem obscurauerit? Quippe qui stupente rerum natura, autore patre, afflante spiritu, pronubo angelo, citrà uirilem operã, uirgo de uirgine cœlitus grauida, natus est homo, in tempore, & rursum

sum ita natus homo, ut neq; Deus esse desineret, neq;
 sordium nostrarum quicquam omnino contraheret.
 Tam uero qd eo fingi potest amplius, qui infusus per
 omnia, nullo tamē loco cohibitus, in seipso manet im-
 mēsus? Quid illo ditius, qui summum illud est bonū,
 à quo bona promanant omnia, nec tamen ipse dimi-
 nui potest? Quid illustrius eo, qui splendor est pater-
 næ gloriæ, quiq; solus illuminat omnem hominē ue-
 mentem in hunc mundum? Quid illo potētius, cui pa-
 ter omnipotens uniuersam tradidit potestatem in cœ-
 lo & in terra? Quid efficacius eo, qui simplici nutu con-
 didit uniuersa, ad cuius iussum silescit mare, uertuntur
 rerum species, fugiunt morbi, concidunt armati, pellū-
 tur dæmones, seruiunt elementa, scinduntur petrae, re-
 uiuiscunt mortui, respiscunt peccatores, deniq; nouan-
 tur omnia? Quid augustius eo, quem admirantur su-
 peri, tremunt inferi, medius hic orbis supplex adorat,
 ad cuius comparationem summi reges nihil aliud q̄
 uermiculos esse sese confitentur? Quid eo fortius atq;
 inuictius, qui solus mortem alijs inuictam, sua morte
 deuicit, ac satanæ tyrannidem cœlesti uirtute fregit ac
 demolitus est? Quid triumphantius eo, qui per fractis
 ac spoliatis inferis, tot pijs comitatus animabus, ui-
 ctor cœlos adiit, ibiq; sedet ad dexteram dei patris?
 Quid illo sapientius, qui tam admirabili ratione cun-
 cta condidit, ut uel in apiculis ac formicis tot, tantaq;

suæ sapientiæ reliquerit miracula : quiq̃ tam stupen-
 do rerum ordine, atq̃ harmonia nectit, cōtinet, admir-
 nistrat uniuersa, obiens omnia, nec tamen à seipso di-
 scedens, omnia mouens ipse immotus, omnia concu-
 tiens ipse tranquillus, postremo in quo id, quod stul-
 tissimum est, uniuersam mortalium sophorum sapien-
 tiam longo superat interuallo : Cuius debet nobis es-
 se grauior autoritas, quàm eius de quo pater ipse pa-
 lām est testificatus: Hic est filius meus dilectus, in quo
 mihi complacui, ipsum audite : Quid æque reueren-
 dum, atq̃ is cuius oculis perspicua sunt omnia : Quid
 perinde formidandum atq̃ ille, qui solo nutu potest,
 & animam, & corpus in tartara mittere : Quid autem
 formosius eo, cuius uultum intueri summa est felici-
 tas : Deniq̃ si multis pretium addit antiquitas, quid
 illo antiquius, qui nec initium habet, nec finem est ha-
 biturus : Sed magis fortasse conuenerit, ut pueri puer-
 rum admiremur, quando quidem hic quoque stupen-
 dus occurrit, usque ad eò quod illius est infimum, subli-
 mius est ihs, quæ sunt apud homines excelssima.
 Quantus erat ille, quem infantulum uagientem, pan-
 nosum, abiectum in præsepe, tamen cœlitus canūt an-
 geli, adorant pastores, reueretur & quæ genuit, agno-
 scunt bruta animantia, indicat stella, uenerantur Ma-
 gi, timet rex Herodes, trepidat omnis Hierosolyma,
 sanctus amplectit̃ Symeon, uaticinat̃ Anna, in spem
 salutis

salutis eriguntur pñ. O humilem sublimitatē, & subli-
mem humilitatem. Si noua miramur, quid simile un-
quam aut factum, aut auditum, aut cogitatū? Si ma-
gna suspicimus, quid nostro I E S V modis omnibus
amplius, quē nulla creatura possit uel exprimere uo-
ce, uel cogitatione concipere? Huius magnitudinem
qui uelit oratione complecti, is multo stultius agat, q̄
si conetur uastissimum oceanum angusto exhaurire
cyatho. Adoranda est eius immensitas magis quā
explicanda, quam uel hoc ipso magis mirari cōuenit,
quo minus assequimur. Quid ni nos id faciamus, cum
magnus ille præcursor indignum sese pronunciet, qui
corrigias calciamentorum eius soluat? Agite igit̄ pue-
ri suauissimi, hoc tam indyto puero I E S V præcepto-
re, hoc tā insigni duce sancta superbia gloriemur, hu-
ius sublimitas nobis ad pie audēdum animos addat,
in hoc uno nobis ipsi placeamus, ut existimātes illius
omnia nobis esse communia, nos ipsos meliores arbi-
tremur, quā qui semel tali addicti imperatori, mun-
do uitriusue, sordidissimis utiq; dominis seruiamus.

SECUNDA PARS.

Sed admirantur & cōtremiscunt etiam dæmones,
amāt soli pñ. Quamobrē altera huius orationis pars,
ut propius ad nos pertinet, ita est attentioribus auri-
bus accipiēda. Videlicet quot nominibus I E S V s sit
nobis amandus, uel redamandus magis, ut qui nos &

P 2 nondū

nondum conditos ante omne tempus amarit in se, in quo iam tum erant omnia. Itaq; natiua sua bonitate cum nihil essemus, nos finxit, finxit autem non quoduis animal, sed homines, & finxit ad suipsius imaginem, hoc est summi boni capaces, ac sacro sui oris ab flatu spiritū uitalem indidit. Ad hæc, cæteris animantibus imperio nostro parere iussis, quin etiam angelis in nostri tutelam designatis, latissimam hanc ac pulcherrimam mundi fabricam nostris addixit usibus: in qua nos uelut in admirabili quodam teatro constituit, ut in rebus creatis opificis sapientiam admiraremur, bonitatem amaremus, potentiã ueneraremur: quotq; id magis fieret, tot sensuum adminiculis instruxit, tot animi dotibus ornauit, tam perspicaci ingenij lumine condecorauit. Quid hoc animante fingi poterat, uel admirabilius, uel felicius? Sed ô semper felicitatis comitem inuidiam. Rursum serpentis astu in peccatum, hoc est plusquàm in nihilum relapsus est miser. Sed hic tu rursus optime IESV, q̃ ineffabili consilio, quàm inaudito exemplo, quàm incõparabili charitate, tuum figmentum restituiſti? Nam ita restituiſti, ut tibi propemodum expedierit, eamq; culpã quidam non absurde felicem uocauerit. Omnia debebamus conditori, at reparatori plusquàm omnia debemus. Vltro temetipsum è regno patris in hoc nostrū exilium demissiſti, ut nos paradiso exactos, cœli ciues redderes

redderes, nostram humanam naturam assumpſisti, ut nos in tuæ diuinitatis consortium ascisceres, nostrum hunc limum induisti, ut nos immortalitatis gloria ueſtires, nostra tectus forma, nobiscum in hoc calamitoso mundo complures annos agere uoluisti, ut uel sic in tui raperes amorem: nudus in hanc lucem, imò noctem emerſisti, nobiscum, atq; adeò pro nobis uagisti, sitisti, esuristi, alſisti, æstuaſti, laboraſti, deſaſtatus es, eguiſti, uigilaſti, ieiunaſti, tot malis noſtris obnoxius eſſe uoluisti, ut nos ab omnibus exemptos malis, in tui, hoc eſt ſummi boni communionem aſſereres. Deinde per omnem ſanctiſſimæ uitæ tuæ ſeriem, quàm efficaciſſimis exemplis animos noſtros inflamas? quàm ſalutaribus præceptis erudis, ac formas? quàm ſtupendis miraculis expergefaciſ? quàm blâdis monitis trahis? quàm certis promiſſis inuitas? ut non ſit alia cõmodior uia ad te, niſi per te ipſum qui unus es, uia, ueritas, & uita. Sed uiam non indicaſti modo, uerum etiam aperuiſti, dum pro nobis uinciri, trahi, damnari, rideri, cædi, conſpui, uapulare, probris affici, demũ & in ara crucis agnus ſine macula immolari uoluisti, ut nos tuis uinculis ſolueres, tuis ſanares uulncribus, tuo lauares ſanguine, tua morte ad immortalitatem eueheres. In ſumma, totum te nobis impendiſti, ut tui (ſi fieri poſſet) iactura nos perditos ſeruares. Vitæ redditus, toties tuis apparuiſti: atq; illis intuētibus,

patrem repetisti, ut membra confiderent eò se peruen-
tura, quò caput iam præcessisse conspicerent. Deinde
quo magis confirmares amicos, patre placato egregi-
um illud perpetui amoris tui pignus misisti, sacrum il-
lum spiritum, quo mortui mûdo longe uerius ac felici-
cius iam uiueremus in te, quàm nostro hoc spiritu ui-
uimus. Quæso quid his summæ charitatis argumen-
tis poterat accedere? Ne hæc quidem tam multa, tam
magna flagrâtissimo tuo in nos amori sat erât. Quis
enim cômemorare possit, quot martyrum mortibus
nos ad huius uitæ contemptum animas? quot uirgi-
num exemplis ad continentiam accendis? quot san-
ctorum monumētis ad pietatem sollicitas? quàm ad-
mirandis ecclesiæ tuæ sacramentis communis pariter
ac ditas? Vt cõsolaris, erigis, armas, doces, mones, tra-
his, rapis, mutas, transformas nos arcanis tuis literis,
in quibus uiuas quasdam tui scintillulas condi uolui-
sti, magnum amoris incendiũ excitaturas, si quis mo-
do pia diligentia conetur excutere? Deniq; quàm un-
diq; nobis obuius es, ne quando liceat obliuisci tui?
Ad hæc quàm paterne toleras peccantes? quàm cle-
menter recipis ad te redeuntes? Nec imputas benefa-
cta tua gratis, nec resipiscentibus nostra imputas ma-
lefacta. Vt subinde tacitis uellicas ac trahis instincti-
bus? ut emēdas aduersis? ut allicis prosperis? ut omnē
moues lapidem? ut nusquam cessat ardentissima tua
charitas

charitas in fouendis, afferendis, tuendis, beandis no-
 bis: Sed quàm pauca de tã innumeris perstrinximus
 commilitones, & tamẽ uidetis quàm sit immensus be-
 neficiorũ aceruus. Eat nunc qui uolet, & Pyladas, Ore-
 stes, Pirithoos, Theseos, Damonas ac Pythias uerbis
 phaleratis efferat, mera præ his nugamẽta. Atq; hæc
 quidem contulit ultro nihil promeritis, imò transfu-
 gis atq; hostibus, & à quibus nihil omnino mutui be-
 neficij redire poterat. Si mediocribus officijs homines
 ad amandum hominem accendimur, hũc conditorẽ,
 uindicem, sic amantem, sic promeritum, nõ saltem red-
 amabimus? quandoquidem hanc solam gratiam ille
 à nobis reposcit, quam tamẽ ipsam in nostrum refun-
 dit lucrum. Adamas sanguine mollescit hircino, aqui-
 læ, leones, pardi, delphines, dracones agnoscunt, ac re-
 ferunt beneficium, & ò duritiam cordis humani, plus
 quàm adamantinam, si tam inaudita charitate nõ mi-
 tescit, ò ingratitude plusquàm beluinam, si tanto-
 rum meritorum potest obliuisci, ò singularem impu-
 dentiam, dicam an potius dementiam, si sic conditus,
 sic restitutus, sic locupletatus, tanta obrutus beneficen-
 tia, ad tãtas uocatus spes, quicquã amare potest, præ-
 ter illum unum, in quo, & à quo sunt omnia, qui cõ-
 bis omnia secum impertit. Porrò autem, quanquam
 hæc mortaleis omnis cõplectitur, tamen nos illi pe-
 culariter debemus, propterea quod in nostrum, hoc
 est,

est, puerorum ordinem singulari quadam propensione, atq; indulgentia fuisse sese pluribus declarauit argumentis. Primum, quod ita ut erat uatum oraculis promissus, puer paruulus nasci uoluit cū esset immensus. Præterea quod adhuc uteri uirginei latebris inclusus, infantis item nondum nati gestu atq; exultatione gauisus est salutari. Deinde quod statim innocētium puerorum sanguine, suam natiuitatem uoluit cōsecrari, ut his quasi uelutibus dux inuictus bellum auspiciaretur. Adde his quod instante morte triumphali, Hierosolymam ueniens puerorū occursum atq; officio decorari, puerorū uoce suas laudes decātari maluit. Iam uero quā amantem, quā sollicitum puerorū patronum agit? cū matribus infantes suos offerentibus, ut IESV contactu consecrarentur, discipulis ne possent admitti uerantibus indignans, Sinite, inquit, paruulos uenire ad me. Neq; uero pueris benedixit tantum, uerumetiam negat ulli mortalium aditum patere in regnum cœlorum, nisi qui ad paruulorum formā descenderit. Rursum quā amāter & illud? cum tam grauius deterret ab offendēdis pusillis, affirmans magis expedire, ut molari saxo collo alligato præceps in mare detur aliquis, quā ut unum quemlibet ex his paruulis offendat. Atq; his quā insigne addidit elogium ad puerorum commendationem? Amen dico uobis, angeli eorum semper uident faciem patris. *Gratias*

tias agit tibi tuus, tibiq; dicatus grex, IESVS præcep-
 tor, cui quæso, ut sacras tuas manus semper admoue-
 re uelis, & ab omni scâdalo procul arceas. Quid illud?
 nõne magnum amoris indicium, cum puerũ in me-
 dio collocatum discipulis eum exemplum proponit?
 Nisi inquit, conuersi fueritis, & efficiamini sicut par-
 uulus iste, non intrabitis in regnum cœlorum. An nõ
 eodem pertinet: cum Nicodemo sciscitanti, qua uia
 possit ad uitam immortalem pertingere, iubet ut de-
 nuo renascatur, hoc est in puerum redeat: usque adeo
 Christo duci nostro placuit infantia, ut senes etiam cog-
 gat repuerascere, si modo uelint in illius admitti con-
 fortium, extra quem nulla salutis spes est. Neq; uero
 à CHRISTO dissonat Petrus, cũ admonet, ut tan-
 quam nuper æditi infantes lac concupiscamus. Neq;
 discrepat Paulus, Filioli mei, inquit, quos iterũ par-
 turio donec formeť CHRISTVS in uobis. Idẽ par-
 uulos in CHRISTO lacte potat, Multa sunt id ge-
 nus loca in mysticis literis. Omnino Christianismus
 nihil aliud est q̃ renascẽtia, quàm repuerascẽtia quæ-
 dam. Magnum igitur pueri, magnum pueritiæ sacra-
 mentum, qua IESVS tantopere delectatus est. Nõ
 contemnamus ætatem nostram, quam uerus ille rerũ
 æstimator tanti fecit. Tãtum demus operã, ut eiusmo-
 di simus pueri, cuiusmodi diligit IESVS. Diligit au-
 tem inuocuos pueros, dociles, simplices: atq; illud inter-
 rim

rim meminerimus, hanc Deo gratam pueritiã non in annis esse sitam, sed in animis, non in temporibus, sed in moribus. Est enim præposterum quoddam, nobisq; magnopere fugiendum puerorum genus, qui mento leui, mente sunt hirsuta, & ætate impuberes, uitiiosa astutia senes sunt. Est igitur nouum quoddã pueritiæ genus, quod à CHRISTO probatur, pueritiã citra puerilitatem, & omnino senilis quãdam pueritiã, quæ non annorum numero constat, sed innocentiã, sed ingenij simplicitate. An non id palàm indicat Petrus cum ait: Deponentes igitur omnem malitiã, & omnem dolum, & simulationes, & inuidias, & detractiones, sicut modo geniti infantes, rationale & sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem. Cur addidit rationale? nempe ut excluderet stultitiã, quæ huius ferè ætatis cõsuevit esse comes. Cur detrahit inuidias, simulationes, ac reliqua id genus uicia, quæ serenum sunt quasi peculiaria? nimirũ ut intelligeremus CHRISTI pueros simplicitate ac puritate æstimari, non natalibus. Ad eundem modum & Paulus: Malitia, inquit, paruuli estote, sensibus aut̃ perfecti. Quamquam est omnino in ipsa puerorũ ætate natiua quãdam bonitas, & uelut umbra quãdam, ac simulacrum innocentia, uel spes potius atq; indoles futurae probitatis. Mollis, & in quemuis habitum sequax animus, pudor optimus innocentia custos, ingenium uicij uacuum,

cuius, corporis nitor, ac ueluti flos quidam uernantis
 æui, & nescio quomodo quiddam spiritibus cognatū
 ac familiare. Neque enim temere fit, ut quoties apparēt
 angeli, puerili specie sese offerant oculis: quin etiā Ma-
 gi si quando suis incantamentis spiritum eliciunt, in
 puerile corpus feruntur accersere. At quanto libentius
 spiritus ille diuinus, pijs ac sanctis euocatus uotis, in
 huiusmodi domicilia demigrabit? Ergo ad has natu-
 ræ dotes si accesserit summi illius & absoluti pueri imi-
 tatio, tum demum & grati in illum & illo digni pueri
 uidebuntur. Etenim sic promeritum quis possit non
 amare? Verū enim uero ea ueri amoris uis est, ut eius
 quod ames quàm simillimus esse cupias. Quod si in
 nobis efficit amor humanus, quantum æmulandi stu-
 dium excitabit amor diuinus, cui ille collatus uix amo-
 ris umbella est? Proinde si uere atque ex animo nō uer-
 botenus **I E S V M** amamus, **I E S V M** pro nostra
 uirili conemur exprimere, uel potius in illum transfor-
 mari. Quod si uirum assequi non possumus, saltē pue-
 ri puerum imitemur. Quanquam hoc ipsum facinus
 est, haud quaquam puerile, imò senilibus etiā uiribus
 maius, sed quod ferè nusquam succedat felicius quàm
 in pueris. Etenim quoties negotium ab humano pen-
 det præsidio, tum robur, ætas, sexus expēditur: uerum
 ubi gratiæ res agitur non naturæ, tum hoc efficacius
 exerit sese miraculum spiritus, quo minus erat opis, ac

fiducia in carne. Deniq; quid dubitemus, aut diffida-
 mus: ipso formate, fingente, ac transfotmate nos, que
 conamur exprimere? Quis Danieli puero tantum ad-
 didit prudentia? quis puero Salomoni tantum tribuit
 sapientia? quis tribus illis pueris tantum adiunxit to-
 lerantia? quis puerum Hely dignum diuino fecit allo-
 quio? quis Nicolao puero? quis Agidio? quis Benedi-
 cto? quis Agneti? quis Caecilia? quis tot tam teneris
 uirgunculis, tam masculam atq; inuictam uirtute de-
 dit? Profecto non natura, sed gratia, & ubi minus suc-
 currit natura, ibi mirabilius operatur gratia. Hac igit
 freti, magno animo studium æmulandi puerum IESV
 SVM capeffamus, nec unquam oculos ab eo uelut à
 scopo deflectamus. Absolutum exemplar habemus,
 nihil est quod aliunde petere oporteat. Omnis illius ui-
 ta, quid nos sequi debeamus, clamat. Quid autem do-
 cuit puer ille purissimus, de purissima uirgine natus?
 nisi ut omnem huius mundi spurcitiã, & inquinamen-
 ta uitemus, atq; angelicam quandam uitam iam nunc
 in terris meditemur, hoc est, id esse meditemur, quod
 illic semper sumus futuri. Porrò spiritus IESV cum
 omnis sordes auersatur & odit, tum præcipue belui-
 nam illam, & prorsus homine indignam libidinem.
 Quid autem docuit nos, natus peregre, & datus in tu-
 guriolo, abiectus in præsepe, pannis inuolutus? nisi ut
 semper memigerimus nos hic paucorum dierum ho-
 spites

spites esse, utq̄ calcatis opibus, spretis mūdi falsis ho-
 noribus, per pios labores ad cœlestern illam patriam
 expediti festinemus, in qua iam nunc animo uiuamus
 oportet, etiam si corporeis interim pedibus terrā con-
 tingimus. Rursum quid admonuit in Ægyptum au-
 fugiens: nisi ut inquinatorum commercium modis o-
 mnibus deuitemus, qui I E S V M in nobis, hoc est in-
 nocentiam, ac mundi neglectum conantur extingue-
 re. Quid uero docuit circuncisus, nisi ut omneis carnis
 affectus ad C H R I S T V M properātibus obstrepen-
 tes, amputemus, ac tanquam in nobis ipsis mortui, so-
 lo I E S V spiritu ducamur, ac uegetemur: Quid do-
 cuit oblatus in tēplo, nisi ut totos nos ab ipsa iam in-
 fantia Deo rebusq̄ sacris dedicemus, consecremusq̄,
 ac protinus recenti adhuc mentis testa I E S V M im-
 bibamus: Neq̄ enim ulla ætas ad discendam pietatē
 immatura est, imò non est alia magis temp̄stiuā ad
 discendum C H R I S T V M, q̄ ea quæ mundum ad-
 huc nescit. Iam ipsi apud uos æstimate pueri, puer ille
 sic natus, sic Deo dicatus, quā sanctis studijs totam
 pueritiā transfegerit. Non ocio, non cibo, non somno,
 non ineptis lusibus, non stultis fabulis, non euagatio-
 nibus, quemadmodum puerorū uulgus facit, sed aut
 parentum obsequijs, aut sacris precationibus, aut au-
 scultādīs doctoribus, aut pijs meditationibus, aut san-
 ctis ac serijs cum æqualibus pueris colloquijs. An non
 q̄ 3 hæc.

hæc, & multa similia summatim cōplexus est sanctus Lucas: cum scribit ad hunc modum: Puer crescebat, & confortabatur plenus sapientia, & gratia dei erat in illo. An non palam uidetis nouum pueritiæ genus? De pristinis pueris dictū est, Stultitia colligata est in corde pueri. De nouo hoc auditis, plenus sapientia. Quid adhuc ætatis inscitiam præteximus, cū audiamus nō sapientem, sed plenum sapientia puerum? Videte ut omnem rerum ordinem hic puer inuertit, qui loquitur in Apocalypsi: Ecce ego noua facio omnia. Perdit sapientia senum, ac prudentia prudentium reprobatur, & pueri implentur sapientia. Nimirum hoc nomine gratias agens patri, Quoniam, inquit, abscondisti hæc a sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Porro ne stultitiam huius mundi, ac fucatam sapientiā affectaremus, protinus adiecit: Et gratia dei erat in illo. Is uere demum sapit, qui mundo desipit, & nihil nisi **CHRISTVM** sapit. Hic non è philosophorum libris, non è scoticis argutis, sed syncera fide cognoscitur, spe tenetur, charitate deuincit. Iam uero quàm multa docuit nos? Vbi duodecim natus annos, à parentibus furtim subducit sese, ne inter notos quidem, ac propinquos repertus, post triduum deniq; inuentus est. Sed ubi tandē inuentus? Num in circulis? num in choris? num in uis aut foro? Audite pueri, ubi repertus sit puer **IESVS** relictis parentibus, quodāmodo fugitiuus, & ubi uos uersari

uerfari conueniat intelligetis. In templo, inquam, inuentus est, in medio doctorum sedens, audiens illos, ac uiciffim interrogans. Quid docuit nos I E S V S his tam admirandis factis? Non dubium quin rem magnam, rem feriam, rem imitandam docuerit. Quid autem? quid? nisi ut grandescēte in nobis C H R I S T O, quandoquidē & in nobis nascitur, & habet suos atatum gradus, donec occurramus in uirum perfectum, & in mensuram plenitudinis eius: Ergo cum grandescit in nobis, docet ut naturales parentum & amicorū affectus in deum transferamus, nihil hic amemus, nihil miremur, nisi in C H R I S T O, & C H R I S T V M in omnibus. Meminerimus nos uerum patrem, patriam, cognatos, amicos habere in caelis. Verum ne quis imaginetur hunc parentū neglectum, fastum, aut inobedientiam sapere, consequitur, Et erat subditus illis. Imò nemo suos parētes uerius amat, nemo magis piccolit, nemo obseruantius morē gerit, quàm qui sic contemnit. Quid autem est sedere in templo, nisi in rebus sacris conquiescere, & ad discēdum animum ab omnibus tranquillum curis adferre? Nihil autem uitrijs est turbulentius, & otium ac quietem amat sapiētia. Iam à quo tandem nos grauemur discere? quàm attentas aures præceptoribus præbere conuenit, cum puer ille coelestis, sapientia dei patris, in medio doctorum se deat, audiens uiciffim ac respondens, sed ita respon-

dens.

dens, ut omnes eius sapientiã admirarentur. Neq; id mirum, cum is esset, ad quem omnis mundi sapientia stulta est. Præclara res legū prudentia, egregia res philosophiæ cognitio, suspiciēda res theologiæ professio. Verum si quis IESVM audiat, illico stultescunt omnia. At nostra responsio, si sapientiæ miraculum excitare non potest, certe sapiat modestiam, sonet innocentiam. Rursum obsecro, quàm morigeros, quàm obsequentes nos esse decet parentibus ac præceptoribus, quos potiores uelut ingenij parētes habemus, postea quàm ille dominus omnium, cum à parentibus non intelligeret, tamē subditus illis redierit in Nazareth? Debetur hoc pietati, debetur parentum reuerentiæ, ut aliquoties illorum uoluntati cōcedamus, etiam si nos meliora uiderimus. Sed iam operæ precium est audire, quàm apto fini Lucas IESV pueritiam concluserit. Et IESVS, inquit, proficiebat sapientia, ætate, & gratia apud Deum, & apud homines. Quàm multa, quàm paucis nos docuit? Primū cum ætatis accessione, pietatis item accessionem oportere copulari, ne illud in nos iure dici possit, quod in hominum uulgus diuus dixit Augustinus: Qui maior est ætate, maior est iniquitate. Nēue in hoc pulcherrimo certamine unquam restemus, aut nos affectos arbitremur, sed more currentium in stadio, à tergo relicta negligentes, in anteriora nitamur, ac semper à bonis ad meliora, à melioribus

melioribus ad optima proficere conemur, donec ad
 metam, hoc est huius uitæ finem peruentum erit. So-
 crates iam admodum senex, perinde quasi nihil sciret,
 ita semper & à quouis discere sitiebat. Itidem & nos q̄
 magis in CHRISTO fuerimus, hoc minus nobis pla-
 cebimus, si modo uere in illo fuerimus progressi: adeo
ελαυτία pestis est & studiorū, & pietatis, ac iuxta Fa-
 bium, præcox illud ingeniorum genus, nō temere per-
 uenit ad frugem uel eruditionis, uel innocentia. Equi-
 dem nec ordinem otiosum esse puto apud Deum &
 apud homines, ut intelligamus in primis dandā ope-
 ram, ut uita nostra Deo placeat. Id agentes, humanus
 fauor ultro cōsequetur. Nihil enim uirtute pulchrius,
 nihil amabilius, quam laus hoc magis sequi solet, quo
 minus appetitur. Paucis, ut potuimus uobis expressi-
 mus exemplar pueri, quem & amare plurimū, & imi-
 tari studiosissime debemus. Atq; omnino tantum ui-
 debimur amare, quantum fuerimus imitati. Rursum
 tanto plenius imitabimur, quanto amabimus arden-
 tius. Proinde hoc ipsum ab illo quotidianis ac puris
 precibus flagitemus, ut nobis donet amore sui flagra-
 re, sui similes euadere, hoc est castos, puros, incontami-
 natos, imites, simplices, tractabiles, expertes fuci, igna-
 ros doli, nescios inuidiæ, parentibus morigeros, præce-
 ptoribus dicto audientes, mundi cōtemptores, rebus
 diuinis addictos, pijs literis intentos, nobis ipsis quoti-
 die

die meliores, probatos superis, gratos hominibus, odore bonæ famæ quæ plurimos ad CHRISTVM allicientes. Hæc, inquam, assidue flagitemus, hæc manibus pedibusque conemur, dum habilis ætas, breui aliqui fugitura. Etenim si recte monuit Fabius, optima statim ac primo discenda, quid prius disci debet, quam CHRISTVS, quo nihil est melius? Imò quid aliud discere oportet Christianum, quam eum unum, quæ nosse uita est æterna? quemadmodum ipse testatur, patrem orans in Euangelio. Id si curabimus, utcumque pro uirili gratiam referemus, tam singulariter de nobis merito, & illi referendo gratiam, ipsum nobis lucrifaciamus. Referemus autem hoc plenius, quo uehementius redamabimus. Porro hoc magis illum redamabimus, quo magis uita ac moribus exprimemus. Iam quæ magis exprimemus, hoc magis ipso locupletabimur.

TERTIA PARS.

At interim nonnullis forsitan succurret animo, dum hanc esse militiam, repudiatis omnibus, cum CHRISTO crucem tollere. Sed meminertis fratres dilectissimi, longe diuersam mundi & CHRISTI esse naturam. Mundus ceu fucata meretrix, prima fronte blandus nobis, & aureus occurrit, postea quo ingrediare astitius, quo propius inspicias, hoc magis ac magis tetra, putida, fellita sunt omnia. Ediuerso CHRISTVS procul intuentibus durior apparet, dum cruces uideamus.

mus, dum uoluptatum ac uitæ contemptum : uerum
 si quis fidenti animo totum sese in illum reiiciat, repe-
 riet nihil esse mollius, nihil expeditius, nihil dulcius.
 Nisi forte uerum non dixit ueritas in Euangelio, cum
 ait: Tollite iugum meum super uos, & inuenietis re-
 quietem animabus uestris, iugum enim meū suauē est,
 & onus meum leue. Hæc nimirum uere est, ardua uir-
 tutis uia, quam & olim tanto ante **CHRISTVM**,
 utcunq; somniauit Hesiodus, primo aditu asperior,
 progressu semper & facilior, & amœnior. Sed quid tã-
 dem asperum uideri potest, quo ad tam ingens, tam
 certum itur præmium? Si iuxta Sapiētis dictum, spes
 præmiij minuit uim flagelli, quis in hac momēanea
 uita nō leue, nō dulce iudicet, quo cœlestem illā, & nū-
 quam desituram sibi paret uitam, æternū regnare cū
CHRISTO, assidue summum illud intueri bonum,
 uersari in angelorum cōtubernio, ab omni malorum
 metu procul abesse? Quis oro tātum hoc præmium,
 non uel sexcētis mortibus emptum uelit? Atqui hoc
 tantum donatiuum pollicetur militibus suis impera-
 tor noster **IESVS**, qui neq; fallere potest, neq; men-
 tiri nouit. Iam apud uosmetipsos expendite fructus,
 æternitatem, ac magnitudinem: contrā q̄ breue hu-
 ius militiæ tempus, nimirum haud longius ipsa uita,
 quæ quid aliud est, quàm uapor ad exiguum tempus
 apparens, aut unius horæ somnium? Sed agedum, de
 r 2 hoc

hoc interim inæstimabili præmio fileamus, atq; inspicimus quàm abunde magna mercede dux noster militum suorum labores etiàm in hac uita compenset, quamq; disparem metât messem, qui mundo militât, & qui merent sub CHRISTO IESV. Audiamus quid ipsi dicant impij in libro Sapientiæ. Lassati sumus in uia iniquitatis & perditionis, ambulauimus uias difficiles, uiam autem domini ignorauimus. Ille etat mundus fucatis bonorum simulacris, quæ nihil aliud sunt, quàm mellita uenena, mox extractos, & uelut inauكتورatos. Deum immortalem, in quas curas, quas sollicitudines, quas turbas, quæ dispendia, quæ dedecora, in quam consciæ mentis carnificinam, in quæ infelicem exitum, miseros adducit? Ut hic quoq; iam abunde magnas impietatis pœnas dedisse uideantur, etiam si nulli consequantur inferi. At qui reiectis mundi fucis, in IESVM, hoc est summum bonum, omnem amorem, curam, studiumq; transferunt, totiq; ab illo pendent, ij iuxta promissum Euangelicum, non modo uitam æternam possidebunt, uerum etiam in hoc seculo centuplum accipient. Quid est autem accipere centuplum? Nempe pro fucatis bonis uera, pro incertis, certa, pro fluxis æterna, pro ueneno tinctis syncera, pro curis otium, pro solitudine fiduciam, pro turbulentia tranquillitatem, pro dispendijs utilitatem, pro flagitijs integritatem, pro conscientia cruciatu, secretum
&

& ineffabile gaudium, pro turpi atq; infelici exitu, gloriosam ac triumphalē mortē. Spreuisti diuitias amore **CHRISTI**, in ipso ueros inuenies thesauros. Reieicisti falsos honores, in hoc lōge eris honoratior. Neglexisti parentum affectus, hoc indulgentius fouebit te pater uerus, qui est in cœlis. Pro nihilo habuisti mūdānam sapientiam, in **CHRISTO** longe uerius sapiēs, ac felicius. Aspernatus es pestiferas uoluptates, in ipso multo alias inuenies delitias. Breuiter, ubi arcanas illas, sed ueras opes **CHRISTI**, dispulsa mundi caligine uideris, omnia quæ prius arridebant, quæ sollicitabant, ea non solum non admiraberis, sed perinde ut pestes quasdam fugies, reijcies, auersaberis. Fit enim mirum in modum, ut simul atq; cœlestis illa lux animos nostros penitus attigerit, protinus noua quædam rerum omniū facies oboriatur. Itaque quod paulo ante dulce uidebatur, nūc amarescit, quod amatum, dulcescit, quod horrendū, blanditur, quod blandiebatur, horrescit, quod splendidum ante, nunc sordidum, quod potens, infirmum, quod formosum, deforme, quod nobile, ignobile, quod opulentum, egenum, quod sublime, humile, quod lucrum, damnum, quod sapiens, stultum, quod uita, mors, quod expetendum, fugiendum, & contrā, ut repente mutata rerum specie, nihil minus esse iudices, quàm id quod esse uidebant. Ergo in uno **CHRISTO**, compendio ac uera repe-

riantur omnia bona, quorū inanes ac mendaces imagines, & umbras, ceu præstigias, mundus hic ostendit, quas miserum mortalium vulgus tanto animi tumultu, tantis dispendijs, tantis periculis, per fas nefasq; persequitur. Quam obsecro beatitudinem cū hoc animo conferre queas, qui iam liber sit ab errore, liber ab affectibus, securus semper gaudens ob testimonium conscientia, nulla de re sollicitus, altus, sublimis, ac caelo proximus, iamq; supra sortem humanam, qui in CHRISTO excelsissima petra nixus, omnes huius seculi fucos, tumultus, procellas ex alto rideat, negligat, uel potius cōmiseretur? Quid autē timeat is, qui propugnatorem habet Deum? Ignominiam? At summa est gloria pro CHRISTO ignominiam pati. Paupertatem? At opum sarcinam lubens abiicit, quisquis ad CHRISTVM properat. Mortem? At ea maxime in uotis est, per quam scit sese ad immortalem uitam esse transmittēdum. Qua de re sit sollicitus, cuius pater caelestis etiam pilos habet annumeratos? Quid autē cupiat is, qui in CHRISTO possidet omnia? Quid em̄ non cōmune membris & capiti? Iam uero quanta est hominis non modo felicitas, uerum etiam dignitas, uiuum esse membrum sanctissimi corporis ecclesiae, idē esse cum CHRISTO, eandem carnem, eundem spiritum, communem cum illo habere patrem in caelis, CHRISTVM habere fratrem, ad communem cum illo

illo hæreditatem destinatum esse, breuiter iam nõ ho-
minem esse, sed Deum? Adde his gustum quendam
felicitatis futuræ, quem piæ mentes subinde percipiunt.
Hæc nimirum uiderat, hanc senserat propheta, cū ait:
Nec auris audiuit, nec oculus uidit, nec in cor hominis
ascendit, quæ præparasti Deus diligentibus te. Proin-
de charissimi sodales, si dabimus operã, ut uere CHRIS-
TI membra simus, iuxta illud propheticum dictũ,
Iustus ut palma florebit, etiã in hac uita perpetua qua-
dam ado escentia uernabimus, nõ animo tantum, ue-
rum etiam corpore. Etenim quemadmodum floridus
ille IESV spiritus in nostrum spiritum redundabit,
ita noster uicissim in suũ corpus influet, & quoad fieri
potest, in sese transformabit. Nec poterit tantus ani-
mi ac corporis nitor uestiũ sordes ferre. Nam animus
noster habitaculum est Dei, animi domiciliũ est cor-
pus, porrò uestis & ipsa corporis, q̄dammodo corpus
est. Ita fiet, ut capitis puritati totus homo respondeat,
donec peracta hac uita ad immortalitatẽ traducatur.

EPILOGVS.

Agite igitur optimi commilitones, ad hanc tantam
felicitatem, summis uiribus enitamur, ducem nostrum
IESVM unum admiremur, quo maius nihil esse po-
test, imò sine quo nihil est omnino magnum. Hunc
unũ amemus, quo nihil esse melius potest, imò extra
quem nihil est omnino bonum. Hunc imitemur, qui
solus

solus est uerū & absolutum pietatis exemplar, extra
 quē quisquis sapit, desipit. Huic uni inhæreamus, hūc
 unum amplectamur, hoc uno fruamur, in quo est ue-
 ra pax, gaudium, tranquillitas, uoluptas, uita, immor-
 talitas. Quid multis? Summa bonorum est omnium.
 Extra hunc nihil suspiciamus, nihil amemus, nihil ap-
 petamus, huic uni placere studeamus. Meminerimus
 nos sub illius oculis, & illius angelis testibus, quicquid
 agimus agere. Zelotypus est, nec ullas mundi sordes
 patitur. Quare puram & angelicā in illo uiuamus ui-
 ram, ille sit nobis in corde, in ore, in omni uita. Hunc
 penitus sapiamus, hunc loquamur, hunc moribus ex-
 primamus. In illo negotiū, otium, gaudium, solatiū,
 spem, præsidium omne collocemus. Hic à uigilantium
 animis nunquam discedat, hic dormiētibus occurrat.
 Hunc & literæ nostræ & lusus etiam sapiant, per hūc
 & in hoc crescamus donec occurramus in uirum perfe-
 ctum, & gnauiter obita militia, perpetuum
 cum illo triumphum agamus in
 cœlis. DIXI.

D. Erasmi

SCRIPSIT ADOLESCENS.

VM mihi sint uni bona, quæ uel fron
dea tellus,

Vel olympus ingens continet:

Dicite mortales, quæ uos dementia
cepit,

Hæc aucupari ut undeuis

Malitis, quàm de proprio deposcere fonte,

Adeo benigno, & obuio,

Mendaces ꝑ iuuet trepido miseroꝝ tumultu

Vmbra bonorum persequi,

Pauci me, qui sum ueræ largitor & autor

Felicitatis, expetant?

Forma rapit multos, me nil formosius usquam est,

Formam ardet hanc nemo tamen.

Suspiciunt ceras, antiquaꝝ ꝑ stemmata multi,

At me quid est illustrius?

Vt qui sim genitore Deo Deus ipse profectus,

Genitrice natus uirgine.

Vnde fit, ut mecum uix gestiat unus & alter,

Affinitatem iungere?

Maximus ille ego sum cœliꝝ ꝑ soliꝝ monarcha,

Seruire nobis cur pudet?

o s Diues

Diues item, & facilis dare magna, & multa roganti,
Rogari amo, nemo rogat.

Sumq̄, uocorq̄ patris summi sapientia, nemo
Me consulit mortalium.

Ipsē ego sum ætherei splendorq̄ decusq̄ parentis,
Me nemo stupet, aut suspicit.

Sum firmus iuxta, ac iucundus amicus amico,
Me pariter, ac meas opes

Candidus, atq̄ lubens charis impertio, nemo hanc
Ambit necessitudinem.

Sum uia, qua sola cœli itur ad astra, tamen me
Terit uiator infrequens.

Cur tandem ignarum dubitat mihi credere uulgus?
Æterna cum sim ueritas.

Pollicitis cur stulte meis diffidere perstas,
Cum sit nihil fidelius?

Autor ad hæc uitæ cum sim unicus ipsaq̄ uita,
Cur sordeo mortalibus?

Lux ego sum, cur huc uertunt sua lumina pauci?
Dux, cur grauantur insequi?

Viuenti recte certissima regula solus,
Aliunde formas cur petunt?

Ipsē ego sum solus uera, & sine felle uoluptas,
Quid est quod ita fastidior?

Vnica pax animi, quin huc deponitis ægri,
Curas edaces pectoris?

Si bene

Si benefacta truces etiam meminere leones,
 Referuntq; beluæ uicem,
 Respondere feri merito didicere dracones,
 Si meminit officij canis,
 Si redamant aquilæ, redamant delphines amantem,
 Cur efferatior feris,
 Meme non redamas homo, cui semel omnia feci,
 Quem condidi, quem sanguine
 Asserui proprio, propriaq; à morte recepi
 Dispendio uitæ uolens?
 Si bos agnoscit dominum, si brutus asellus
 Agnoscit altorem suum,
 Cur me solus homo male gratus nosse recusas,
 Et conditorem, & uindicem?
 Vnus ego hic tibi sum cunctorum summa bonorū,
 Quid est quod extra me petas?
 Quorsum distraheris per tot dispendia, grassans,
 Laboriosa inertia?
 Sum placabilis, & pronus miserescere, quin hoc
 Miser ad asylum confugis?
 Idem iustus, & implacabilis ultor iniqui,
 Cur non times offendere?
 Corpus ego, atq; animum nutu sub tartara mitto,
 Nostri metus uix ullum habet.
 Proinde mei desertor homo, socordia si te
 Adducet in mortem tua,

Præteritum nihil est, in me ne reijce culpam,
 Malorum es ipse autor tibi.
 Nam quid adhuc superest, si te neq; prouocat ardens
 Suiq; prodiga charitas,
 O bis marmoreum pectus, neq; mitigat unquam
 Adeo profusa benignitas.
 Si neq; tantarum spes uel certissima rerum
 Expergefacerit, & allicit?
 Si neq; tartareæ cohibet formido gehennæ,
 Nec ullus admonet pudor?
 Immo si durant magis hæc, adduntq; stuporem,
 Tam multa, tamq; insignia,
 Vt facile immanescq; feras, chalybemq; petramq;
 Rigore uicto molliant,
 Quid faciat pietas, quibus artibus abstrahat ultro
 Deuota morti pectora?
 Inuitum seruare, nec est mentis (puto) sanæ,
 Et patria prohibet æquitas.

IMAGO PVERI IESV POSITA IN
 ludo literario, quem Londini
 instituit Coletus.

Discite me primum pueri, atq; effingite puris
 Moribus, inde pias addite literulas.

CARMEN PHALECIVM.

Sedes hæc puero sacra est IESV,
 Formandis puris dicata, quare

Edico.

Edico, procul hinc faceſſat, aut qui
 Spurcis moribus, aut inerudita,
 Ludum hunc inquinat eruditione.

CARMEN IAMBICVM.

Non inueniſto antiquitas ænigmate
 Studiꝝ magiſtram, uirginem
 Finxit Mineruam, ac literarum præſides
 Finxit Camœnas uirgines.
 Nunc ipſe uirgo matre natus uirgine,
 Præſideo uirgineo gregi,
 Et ſoſpikator huius, & cuſtos ſcholæ.
 Adſunt miniſtri uirgines,
 Pueros meos mecum tuentes angeli.
 Mihi grata ubiqꝫ puritas,
 Decetqꝫ ſtudia literarum puritas.
 Procul ergo ſacro à limine,
 Morum arceant mihi literatores luem,
 Nihil huc recipiant barbarum.
 Procul arceant illiteratas literas,
 Nec regna polluant mea.

ALIVD.

Quin hunc ad puerum pueri concurritis omnes?
 Vnus hic eſt uitæ regula, ſonſqꝫ piæ.
 Hunc qui non ſapiat, huius ſapientia ſtulta eſt,
 Abſqꝫ hoc uita hominis mors (mihi crede) mera eſt.

SAPHICVM.

Cœpetit faustis auibus precamur,
Semper augescens meliore fato,
Hic nouæ sudor nouus officinæ,

Auspice IESV.

Hic rudis (tanquam noua testa) pubes
Literas graias, simul & latinas,
Et fidem sacram, tenerisq; Christum
Combibet annis.

Quid fuit læta sobolem dedisse
Corporis forma, nisi mens & ipsa
Rite fingatur, studijsq; castis
Culta nitescat?

Stirpe ab hac sensim noua pullulabit
Ciuum proles, pietate iuxta, ac
Literis pollens, breuiterq; regno,
Digna Britanno.

Ludus hic syluæ pariet futuræ
Semina, hinc diues nemus undiquaq;
Densius surgens decorabit Anglum
Latius orbem.

EPITAPHIUM SCVRRVLAE
temulenti, Scazon.

Pax sit uiator, tacitus hos legas uersus,
Vt sacra uerba mussitant sacerdotes,
Ne mihi suauem strepitus auferat somnum,

Repetatq;

Repetatq; uigiles illico sitis fauces.
 Nam scurrula hocce sterto conditus saxo,
 Quondam ille magni clarus Eurij mystes,
 Ut qui bis octo lustra perbibit tota.
 Oculis profundus deinde somnus obrepfit,
 Ut fit, benigno membra cum madent Baccho.
 Atq; ita peractis suauiter bonis annis,
 Idem bibendi finis, atq; uiuendi
 Fuit. Sed etiam me aliquis ebrium credat,
 Aut somniare, qui ista dormiens dicam.
 Vale uiator, iam silenter abscede.

F I N I S .

M A T R I M O N I I E N C O M I V M .

V A N Q V A M pro tua singulari sa-
 pientia, ipse abunde per te sapis affi-
 nis iucundissime, nec alienis eges cō-
 filijs: tamē hoc uel ueteri nostræ ami-

*Beneuolentiā
captat.*

citiæ, quæ ab ipsis propè cunabulis
 unà cū ætate nobis accreuit, uel tuis-
 summis in me officijs, uel arctissimæ deniq; affinitati
 debere me putauī, si is esse uellem, quem tu me semper
 existimasti uirum & amicum, & gratum, ut id quod
 ad tuam tuorumq; salutem ac dignitatem plurimum
 interesse iudicasset, te libenter ac libere admonerem.

Attentio.

Aliena.

Fides. Aliena nonnunquam rectius quàm nostra perspicimus. Tuum consilium meis in rebus persæpe sum secutus, neq; minus felix mihi comperi, quàm erat amicum. Nunc si uicissim in tuis meum sequi uoles, futurum arbitror, ut neq; me suasisse, neq; te pœniteat paruisse. Cœnauit apud me sexto Idus Apriles, cum in uilla Môtana essem, Antonius Baldus homo, ut scis, tuarum rerum studiosissimus, generiq; tuo iam inde ab initio coniunctissimus. Triste plenumq; lachrymarum conuiuium. Nunciabat mihi magno utriusq; dolore, matrem tuam, fœminã integerrimam, è uiuis concessisse: sororem tuam luctu ac desiderio uictam, sterilitati dicatarũ uirginũ choro ascriptã esse: ad te unũ spem stirpis tuæ redisse, amicos summo consensu tibi puellam summo genere natam, forma præstanti, optime moratam, postremo tui amatissimam, summa cũ dote obtulisse. Te uero nescio qua seu doloris impotẽtia, seu religione, ita cœlibatũ decreuisse, ut nec generis studio, nec sobolis amore, nec amicorũ ullis, aut monitis, aut precibus, aut lachrymis abduci possis à sententiã. Tu tamen uel me autore, mētem istam mutabis, & cœlibatu relicto, sterili ac parum humano uitæ instituto, sanctissimo coniugio indulgebis.

Diuisio, hoc est, limen argumentatiōis Qua in re neq; tuorum charitatem, quæ tamẽ alioquin animum tuum uincere debebat: neq; meam autoritatem quicquam mihi prodesse cupio, nisi clarissimis

Narratio habens insparfa argutiã seruina.

Semina argumentorum.

Propositio.

mis rationibus ostendero : id fore tibi longe tum honestius, tum utilius, tum iucundius. Quid quod etiam hoc tempore necessarium?

Nam primum hac in re, si te honesti ratio mouet, quæ apud probos uiros plurimum ualere debet, quid matrimonio honestius, quod ipse Christus honestauit, qui nuptijs unâ cum matre, non solum interesse dignatus est, uerum etiam nuptiale conuiuium miraculo suorû primitijs consecrauit? Quid sanctius, quod ipse rerû parens instituit, adiunxit, sanctificauit: quod ipsa sanxit natura? Quid eo laudabilius, quod qui reprehendit, hæreseos damnetur? Tam est honorificû matrimonium, quàm est infame uocabulum hæretici.

Quid æquius, quàm id reddere posteris, quod ipsi à maioribus accepimus? Quid incôsideratius, quàm id sanctimonix studio, perinde ut prophanû fugere, quod deus ipse totius sanctimonix fons ac parens sanctissimum haberi uoluit? Quid inhumanius, quàm hominem ab humanæ cõditionis legibus abhorreere? Quid ingratius, quàm id negare minoribus, quod ipse nisi à maioribus accepisses, ne esses quidem qui negare posses? Quod si matrimonij quærimus autorẽ, non à Lycurgo, non à Mose, non à Solone, sed ab ipso summo rerum omnium opifice cõditum & institutum est: ab eodem & laudatum, ab eodem honestatum consecratum quæ. Siquidem initio cû hominem è limo finxisset,

t. miserã.

Ab honesto
primum ratio
cinatur.

A laudabili.

Ab æquo.
Rationes per
contrarium.

Confirmatio
nes cum laude
ab origine rei

*Homo primū
cōditus, mox
uxori iunctus*

*Post diluuium
renouata ma-
trimonij lex.*

*Quod natu-
ræ lege fuerit
proditū, euan-
gelica cōpro-
bavit autori-
tas.*

A pari.

miseram prorsus & inamœnam eius uitam fore intel-
lexit, nisi sociam Euam adiūgeret. Quare uxorem nō
è luto illo quo uirum, sed ex Adæ cratibus eduxit, quō
prorsus intelligeremus nihil nobis uxore charius esse
debere, nihil coniunctius, nihil tenacius ad glutinatū.
Idem ille post diluuium mortalium generi reconcilia-
tus hanc primam legem prouulgasse legitur, non uti
cœlibatum amplecterentur, sed ut crescerent, ut multi-
plicarentur, ut terrā implerent. At quo pacto, nisi con-
iugio darent operā? Et ne hic uel Mosaicæ legis liber-
tatē, uel tempestatis illius necessitatē causemur, quid
aliud sibi uult illud in Euangelicis quoq; literis repeti-
tum comprobatumq; Christi suffragiū? propter hoc
inquit, relinquet homo patrem & matrem, & adhære-
bit uxori suæ. Quid parentū pietate sanctius? At huic
tamen coniugalis præfertur fides. Quo autore? nem-
pe deo. Quo tempore? non Iudaismi tantū, sed Chri-
stianismi quoq;. Deseritur pater, deserit mater, & ad-
hæretur uxori. Filius emancipatus incipit sui iuris esse.
Filius abdicatus desinit esse filius. At sola mors diri-
mit coniugium, si tamen illa dirimit. In his modo diri-
mitur, qui coniugium repetunt. Quam diu perseverat
coniugalis affectus, nō uidetur diremptum matrimo-
nium. Iam si cætera sacramenta, quibus ecclesia Chri-
sti potissimum nititur, religiosa quadam ueneratione
coluntur, quis non uidet huic plurimum religionis der-
beris

beri, quod & à deo, & primum omnium est institutū:
Et cætera quidem in terris, hoc in paradiso: cætera ad
remedium, hoc ad consortium felicitatis: cætera natu-
ræ collapsæ sunt adhibita, unum illud cõditæ datum
est. Si leges à mortalibus institutas sanctas habemus,

Ab impari.

non erit coniugij lex sanctissima, quam ab eodem ac-
cepimus, à quo & uitam, quæ una propè cum ipso ho-
minum genere nata est:

Deniq; ut legem exemplo confirmaret, adolescens,
ut dictum est, ad nuptiale conuiuium uocatus, unà cū
matre libens adfuit: nec adfuit modo, uerum etiã pro-
digioso munere honestauit, haud alibi miraculorum
suorum initium auspicatus. Cur igitur inquires, Chri-

Confutatio.

stus ipse à coniugio abstinuit? Quasi uero non pluri-
ma sint in Christo, quæ mirari potius quàm imitari
debeamus, sine patre natus, sine parentis dolore pro-
cessit, clauso monumento prodijt. Quid in eo non su-
pra naturam? Sint hæc illi propria. Nos intra naturæ
legem uiuentes, suspiciamus illa quæ supra naturam
sunt: quæ pro modulo nostro sunt æmulemur. Sed è
uirgine nasci uoluit. E uirgine quidem, sed coniugata.

*Altera confu-
tatio.*

Virgo mater, deum decebat: coniugata, nobis quid
esset agendum significauit. Virginitas eam decebat,
quæ cœlestis afflatu numinis illibata pareret illibatū.
Sed Ioseph sponsus, nobis casti coniugij leges cõmen-
dat. Qui magis coniugalem societatem potuit cõmen-
tare,

t 2 dare,

dare, quàm quod arcanam illam, & angelicis quoque mentibus stupendam, diuinæ naturæ cū humano corpore animaq; conjunctionem : quod ineffabilem illū & æternum in ecclesiam suam amorem declarare uolens, se sponsum illius, illam sponsam suam appellat. Magnum, inquit Paulus, matrimonij sacramentū est, in Christo, & in ecclesia. Si qua fuisset in rerum natura sanctior copula: si quod foedus religiosius, quàm coniugium, profecto ab eo sumpta fuisset imago. Quid simile usquam de cœlibatu legis in arcanis literis? Honorandum connubium, & thorus immaculatus prædicatur apud Paulum apostolū : cœlibatus hic ne nominatur quidem, nec excusatur, nisi pensatione maioris boni. Alioqui si quis naturæ legē secutus, det operam liberis, præferendus est illi, qui perseveret in cœlibatu, non ob aliud, nisi ut sibi liberius uiuat. Vere continentes ac uirgines laudatas legimus, cœlibatus ex se nullā habet laudem. Iam uero Mosaica lex sterile coniugium execratur, atq; ob id à communibus aris quodam submotos legimus. Quamobrem tandem nempe ideo, quod tanquā inutiles, & sibi duntaxat uiuentes, populū nulla sobole auferent. In Deuteronomio præcipuum benedictionis argumentum proponitur Israëlitis, quod nullus esset inter illos futurus sterilis, nec mas, nec foemina. Et Lya dicitur despecta à domino, quod non pareret. Quin & in Psalmis inter præcipuas

*In uita Anne
Ab impari.*

puas beatitudinis partes refertur, uxoris fœcunditas: Vxor, inquit, tua sicut uitis abundans, filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Quod si lex damnat sterile matrimoniū, cœlibes multo amplius damnauit. Si natura pœnā non effugit, ne uoluntas quidem effugiet. Si damnantur quorum uoluntati natura defuit, quid commerentur ij, qui ne operam quidē dederunt, ne steriles essent?

Hebræorum leges hoc honoris habebāt matrimo-
nio, ut qui sponsam duxisset, eodem anno non cogere-
tur in bellum exire. Periclitatur ciuitas, nisi sint qui eā
armis tueantur. At certum exitium est, nisi sint qui cō-
iugij beneficio iuuentutem, semper mortalitate defi-
cientem sufficiant. Quin & Romanæ leges eos qui cœ-
libes essent, damno etiam multabāt, à reipublicæ mu-
neribus secludebant. At qui liberis rempublicam au-
xissent, eis tanquam bene meritis præmium è publico
statuebant. Priscæ leges pœnas constituerant aduer-
sus cœlibes, quæ tamen per Cōstantinum Cæsarem
temperatæ sunt in fauorem Christianæ religionis, ta-
men arguunt quàm non sit è republica uel minui ciui-
tatem amore cœlibatus, uel spurij impleri. Quin Cæ-
sar Augustus censor inquisiuit in militem, quod in du-
cenda uxore non paruisset legibus, & periclitabatur ni-
docuisset se trium liberorum parentem. Declarant &
in hoc Cæsarem leges fauorem erga cōiugium, quod

*Laus coniugij
a premijs.*

A necessitate

indictas uiduitates à Miscella inductas sustulerūt, ac
 sublatis poenis huiusmodi pacta tāquā præter æquū
 & bonū inita, pro irritis haberi uoluerūt. Adde quod
 Vlpianus declarat dotis causam semper & ubiq; præ
 cipuam, quod haudquaquā fuisset, nisi præcipua quæ
 dam utilitas ex matrimonio reipublicæ proficisceret.
 Habitus est honos coniugio, sed maior fœcunditati: si
 mul atq; contigisset nomen patris, hæreditatis & om
 nis legati atq; etiam caduci capax reddebatur. Id li
 quet etiam ex Poëta Satyrico: Per me scriberis hæres;
 Legatum omne capis, nec non & dulce caducum.
 Plus etiam cōmodorū adferebat ius trium liberorū,
 in his est immunitas à publicis legationibus. Quinq;
 porrò liberi uacationē impetrant à personalibus quo
 que muneribus, quod genus est tutela. Ei cui tredecim
 liberi contigissent, Iulianus Imperator non modo ua
 cationem indulgit à decurionatu, sed simpliciter ab om
 nibus muneribus. Nec silent huius tanti fauoris cau
 sas sapientissimi legum conditores. Quid immortalit
 ate felicius? Hanc natura negatam, matrimonium ar
 te quatenus licet largitur reipublicæ. Cui nō optabilis
 est apud posteros memoria? hæc nullis fornicibus,
 nullis pyramidibus titulis uē certius propagat, quàm
 liberorum procreatione. Apud Adrianum Imperato
 rem causam uicit Albinus, non alia commendatione,
 quàm quod reipublicæ dedisset numerosam sobolē.
 Proinde

Proinde dispendio fisci, passus est liberos in paterna bona in solidum succedere, quod intelligeret imperiū magis fulciri propagatione iuuentutis, quā pecunia rum accessione. Postremo ceteræ leges nec omnibus regionibus, nec quibuslibet temporibus cōgruunt, sola cōiugij lex ad omnes orbis nationes, ad omne tempus pertinet. Lycurgus leges tulit, ut qui uxores nō ducerent, hi & æstate arcerētur à ludis ac spectaculis, hyc me uero nudi forum circuirent, ac semetipsos execrati, iusta pati dicerent, quod legibus non paruissent.

In summa, uis scire quantum matrimonio tribuerit antiquitas: uiolati matrimonij pœnā perpende. Græci quondam uiolatum matrimonij ius, decenni bello uindicandum censuerunt. Ad hæc, non Romanis modo, uerum etiā & Hebræis, & Barbaricis legibus, adulteris pœna capitalis statuebatur. Furē quadrupli pœna absoluebat, adulterij scelus securis expiabat. Apud Hebræos autem populi manibus lapidabatur, qui id uiolasset, sine quo populus non esset. Nec hoc contenta legum seueritas, illud etiam permisit, deprehensum adulterum sine iudicio, sine legibus confodere: nimirū id donans dolori maritali, quod grauate cōcedit uim à capite propellenti, quasi lædat atrocius, qui coniu- gem adimat, quā qui uitam. Profecto sanctissimam quandam rem coniugium uideri necesse est, quod uiolatum humano sanguine sit expiandum: cuius

A pœnis.

Ab impari.

ius

ius ultio nec leges, nec iudicem expectare cogit, quod ius nec in parricidio est.

A definitione Sed quid de scriptis legibus agimus? Naturæ hæc lex est, nō in tabulis æreis exarata, sed animis nostris penitus insita: cui qui non paret, ne homo quidem sit existimandus, nedū bonus ciuis. Nam si, ut Stoici homines acutissimi disputant, recte uiuere, est naturæ ductum sequi, quid tam naturæ consentaneum, quæ matrimonium? Nihil enim tam à natura, non hominibus modo, uerum etiam reliquo etiam animantium generi insitum est, quàm ut suam quodque speciem ab interitu uindictet, & propagatione posteritatis, tanquàm immortalē efficiat. Quod sine coniugali coniunctione fieri non posse quis ignoret? Turpissimum autem uideatur, muta pecora naturæ parere legibus, homines Gigantum more naturæ bellum indicere. Cuius opus si oculis haud cæcutiētibus inspiciamus, intelligemus in omni rerum genere coniugij speciem quandam inesse uoluisse. Omitto enim iā de arboribus, in quibus Plinio autore cū primis graui adeo manifesto sexus discrimine coniugium inuenitur, præsertim in palmis, ut nisi marita arbor in foeminas circumstantes ramis incumbat, tanquam concubitum appetens, hæc planè steriles māsurae sint. Idem indicat autores esse, qui credant in omnibus quæ gignit tellus, inesse sexus & maris & foeminae. Taceo de gemmis, in quibus sexum inueniri

In arbore cōiugium. lib. 13 cap. 4

In gemmis.

ueniri

ueniri scripsit idem autor, at nō solus. Nōne deus ita res cunctas uinculis quibusdam cōnexuit, ut aliæ alijs egere uideantur? Quid cœlum perpetuo motu uersatile, nōne dum tellurem omnium parentem subiectā, uario rerum genere scœcūdat, uelut infuso semine, marito fungitur officio? Sed singula percurrere nimis longum arbitror. Quorsum autem hæc spectant? eò uide licet, ut intelligamus coniugali societate & constare, & contineri omnia: sine ea dissolui, interire, collabi cūcta. Fingunt ueteres illi ac sapientissimi Poëtæ, quibus studium fuit philosophiæ præcepta fabularū inuolucris tegere, Gigantes anguipedes terræ filios, extractis in cœlum motibus bellum superis intulisse. Quid hæc sibi uult fabula? Nimirum immanes quosdam ac feros homines & obscuros, à coniugali concordia uehementer abhorruisse, eoq̃ fulmine præcipitados, hoc est, funditus interisse, cum id uitarent, quo solo constat humani generis incolumitas. At ijdem Orpheum Poëtam ac citharœdum saxa durissima cantu mouisse cōmemorant. Quid significantes? Nempe uirum & sapientem, & facundum, homines saxeos & ferarum ritu uiuentes, à uago cōcubitu prohibuisse, atq̃ ad matrimonij sanctissimas leges adduxisse. Apparet igit̃, qui con nubij amore non tangitur, eum non hominem, sed saxum uideri, hostem naturæ, numini huius rebellem, suapte stulticia sibi perniciem accersere. Crudelior em̃
u est,

Coitus cœli
& terræ.

Fabula &
eius expositio

est, qui generi suo, quàm qui uni sibi molitur exitium

Age uero, quandoquidem in fabulas minime fabulosas incidimus, idem Orpheus, cū apud inferos Plutonem ipsum, manesq̃ permouit, ut Eurydicen suā liceret abducere: quid aliud Poëtas cogitasse putamus, quàm ut nobis coniugalem amorem commendaret, qui apud inferos quoq̃ sanctus, ac religiosus haberetur? Eodem pertinet, quod antiquitas cōiugio Iouem Gamelium præfecerit, Iunonem pronubam, Lucinā, quæ parturientibus adesset: superstitiose quidē errans in deorum nominibus, at non errans in hoc, quod matrimonium rem sacram, ac dignam quæ dijs curæ sit, iudicarit. Diuersi quidem apud diuersos populos ac nationes, ritus legesq̃ fuere. Nulla unquam gens tã fuit barbara, tam ab humanitate omni aliena, apud quã coniugij nomen non sanctum, non uenerandum sit habitum. Hoc Thrax, hoc Sarmata, hoc Indus, hoc Græcus, hoc Latinus, hoc uel extremus orbis Britānus, aut si qui sint his quoque semotiores, religiosum habuit. Quid ita? quia necesse est omnibus esse commune, quod communis hominum parens inseuit: & adeo penitus inseuit, ut huius rei sensus nō solum ad turtures & columbas, uerumetiam ad immanissimas feras pertingat. Siquidem leones in uxorem mites sunt. Pro caulis dimicant tigrides. Asinos per obstātes ignes agit prolis tuendæ pietas. Atq̃ hoc sanè ius naturæ uocāt,
ut

Ab autoritate
& exemplis.

Pietas &
in feris.

ut efficacissimū, ita latissime patens. Ut igitur diligens *Simile.*
 cultor non est, qui præsentibus rebus contentus, arbo-
 res adultas satis quidem accurate tractat: cæterum ne-
 que propagandi, neque inserendi curam agit, propterea
 quod necesse est, paucis annis eos hortos quantumvis
 diligenter excultos interire, Ita parū diligens in Rep.
 ciuis censendus, qui præsentī turba contentus, de pro-
 paganda ciuium multitudine non cogitat. Nemo igitur
 unquam egregius ciuis habitus est, qui non liberis
 gignendis, recte quæ instituendis operam dederit. Apud
 Hebræos & Persas laudi in primis erat, quæ plurimas *Hebræi.*
 habere uxores, tanquam ei patria plurimum deberet, *Persæ.*
 qui eam numerosissima sobole locupletasset.

Num tu Abraham ipso sanctior uideri studes? Is
 pater multarum gentiū nō esset appellatus, idque deo
 auspice, si uxoris contubernium refugisset. Num tu Ia-
 cob religiosior haberi quæris? Is Rachelis amplexus
 tam diuturna seruitute redimere nō dubitauit. Num
 Solomone sapientior? At quantum ille uxorum gre-
 gem domi aluit? Num Socrate castior, qui Xanthip-
 pen foeminam etiam morosam domi pertulisse legitur:
 non tam ut ille suo more iocabatur, quo domi disceret
 tolerantiam, sed ne in naturæ officio claudicasse uide-
 retur? Intellexit enim uir unus, Apollinis oraculo sa-
 piens iudicatus, hac lege se genitum, ad hanc natum,
 hoc se debere naturæ. Nam si recte à ueteribus philo-
 u 2 sophis

sophis dictum est: si non temere à nostris. Theologis comprobatum: si merito, uelut adagionis uice ubique decantatum, neq; deum, neq; naturam quicquam frustra facere: cur hæc membra tribuit, cur hos stimulos, hanc gignēdi uim addidit, si cœlibatus per se laudi dicitur? Si quis te magnifico munere donaret, arcu, uel ste, aut gladio, indignus accepto uideberis, si uti eo aut noles, aut nescies. Cum cætera omnia tāta ratione sint constituta, haud uerisimile uideri debet, hac una in re naturam dormitasse. Nec audio qui mihi dicat scœdā illam & obscenā pruriginem, & Veneris stimulos nō à natura, sed à peccato profectos. Quid tam dissimile ueri? Quasi uero matrimonium, cuius munus sine his stimulis peragi nequit, non culpam præcesserit. Iam in cæteris animantibus unde illi stimuli? à natura, an à peccato? Mirū ni à natura. Nam in corporis affectionibus minimum interest inter hominē & reliquas animātes. Postremo nos imaginatione scœdū reddimus, quod suapte natura pulchrum ac sanctum est. Alio qui si res non opinione uulgi, sed ipsa natura uelimus expendere, qui minus scœdum brutorum animantium more, edere, mandere, concoquere, excernere, dormire, quàm licita permissaq; Venere uti?

Confutatio. At uirtuti potius quàm naturæ parēdum. Perinde quasi uirtus sit ulla dicenda, quæ cum natura pugnet: unde nisi proficiatur, ne esse quidem poterit, quæ cultu &

tu & disciplina perficiatur. Sed apostolorum te institutum delectat, qui & ipsi cœlibatū sunt secuti, & alios ad id uitæ genus sunt cohortati. Imitentur sanè apostolos uiri apostolici, quorum cum sit muneris & docere, & instituere plebem, non queunt simul & gregi, & uxori satisfacere. Quanquam & apostolis aliquot uxores fuisse constat. Episcopis cœlibatum concedamus. Quid tu apostolicum institutum sequeris, ab apostolico munere longe alienissimus, homo nimirū & prophanus, & priuatus? Illis hoc ueniæ datum est, ut uacent à coniugij munere, quo magis uacaret copiosiorē prolem Christo gignere. Sit istud sacerdotum ac monachorum priuilegium, quos apparet in Essenorum institutum successisse. Tui status alia ratio est. At ipse Christus, inquit, beatos pronunciauit, qui sese castrarent, sed addit, ob regnum dei. Non reiſcio autoritatem, sed sententiam interpretor. Primum arbitror hoc Christi dogma, ad ea tempora potissimum pertinere, quibus oportebat Ecclesiasten ab omnibus mundi negocijs quàm maxime expeditū esse. Curſitādum erat per omnes terras, imminebat undiq; persecutor. Nūc is est rerum ac temporum status, ut nusquā reperiā minus inquinatam morum integritatem, quàm apud coniugatos. Exaggerent quantumlibet suum institutū monachorum ac uirginum examina: iactent quantum uolent ceremonias, cultusq; suos, quibus potissimum

inter cæteros eminent: sanctissimū uitæ genus est, pure, casteq; seruatum coniugium, si mores utriusq; status inter se conferas. Præterea nō is modo sese castrat, qui uiuit cœlebs, sed qui caste, sancteq; colit coniugij munus. Atque utinam uere castrati sint, quicunq; suis uitij magnificum castrationis prætexūt titulum, sub umbra castitatis turpius libidinant. Neq; enim mei pudoris esse puto, commemorare, in quæ dedecora sæpe prolabantur, qui naturæ repugnant. Postremo ne præcipit quidem Christus ulli cœlibatum, at idem diuortium palàm interdicit. Mihi sanè uidetur, non pessime consulturus rebus ac moribus hominum, qui sacerdotibus quoque ac monachis, si res ita ferat, ius indulgeat coniugij: præsertim cum ubiq; tam ingens sit sacerdotum turba, quorum quotusquisq; castam agit uitam? Quanto satius concubinas in uxores uertere, ut quas nunc habent cum infamia, cum irrequieta conscientia, habeāt palàm cum honesta fama: ac liberos gignant, quos ut uere legitimos ament, sancteq; instituant, quibus & ipsi pudendi non sint, & uicissim ab illis cohonestentur. Atq; id, opinor, iam pridem procurassent episcoporum officiales, nisi prouentus amplior esset ex concubinis, quàm ex uxoribus. Sed diuina quædam res est, angelica res est uirginitas. At humana quædam res est coniugium. Ego nunc homo loquor homini, plebeius plebeio, infirmus infirmo. Laudāda quidem

Consutatio.

quidem res est uirginitas, at ita, si non hæc laus ad quæ plurimos transferatur. Quæ si uulgo usurpare homines incipiant, quid uirginitate dici, cogitari uel possit exitius? Tum si in cæteris maxime laudem mereat uirginitas, in te certe reprehensione carere non potest, per quem stabit, quo minus optimum illud genus & immortalitate cum primis dignum oblitteretur. Postremo minimum abest à uirginitatis laude, qui ius illibatum coniugij seruat, qui uxorem gignendæ proli, non libidini habet. Si frater fratris sine liberis defuncti semen excitare iubetur, tu uniuersi tui generis spem interire sines, præsertim cum ad te unum reciderit: Neque uero me clam est, magnis uoluminibus priscorum patrum decantatas uirginitatis laudes: quorum Hieronymus adeo miratur eam, ut non multum absit à contumelia matrimonij, & ab episcopis orthodoxis ad palinodiam sit inuitatus. Verum donetur hic ardor illis temporibus. Nunc optarim, ut isti qui passim sine delectu, ad cœlibatum ac uirginitatem adhortantur ætatem, quæ sibi nondum est nota, hoc operæ collocarent in describenda imagine casti purique matrimonij. Atqui his ipsis quibus tantopere placet uirginitas, non displicet bellum aduersus Turcarum gentem, qui numero tot partibus nos superant: quorum si rectum est iudicium, consequetur, ut in primis rectum & honestum habeatur, pro uirili liberis gignendis operâ dare, &

Ex lege Moisaica.

Consutatio.

A consequentibus.

*A pari &
impari.*

A simili.

re, & iuuentutē in belli usum sufficere. Nisi forte bombardas, tela, naues, ad hoc bellum apparandas putāt, uiris opus esse non putant. Idem probant ut ethnico-
rum parentes ferro trucidemus, quo liceat filios etiam inscientes baptizare. Id si uerum est, quanto mitius est
idem efficere coniugiorum officio? Nulla natio tam immanis est, quin excretur infanticidium. Principum
leges pari propemodum seueritate puniunt prouocatum abortum, & accersitam pharmacis sterilitatem.
Cur ita? Quia minimum interest inter eum, qui quod nasci cœperit, intercipit: & eum, qui procurat, ne quid nasci possit. Hoc quod in tuo corpore uel arescit, uel magno etiam salutis periculo corrumpitur: quod in somnis elabatur, homo erat, si modo tu esses homo. Exerantur Hebræorum literæ, uirum, qui iussus congregatum cum uxore fratris defuncti, ne quid nasceretur, proiecit semen in terram: & uita iudicatus est indignus, qui uitam inuidit nascituro foetui. At quantulum ab hoc differūt, qui sibi perpetuam sterilitatem indicunt? An non uidentur tot homines occidere, quot erant nascituri, si liberis gignendis dedissent operam? Quæso, si cui sit fundus soli natura feracis, quem incultum sinat perpetuo sterilem esse, nonne legibus pœnas daret, eò quod Reipub. intersit, ut suam quisque rem bene tractet? Si punitur is, qui negligit agrum, qui ut maxime colatur, nihil aliud fert, quàm triticum, aut fabas, aut pisas:

pisa: qua poena dignus est, qui recusat eum fundū cole
 re, q̄ cultus fert homines: Atq; illic diutino molestoq;
 labore est opus, hic breuem culturam etiam uoluptas
 ueluti paratum præmium inuitat. Quare si quid natu
 ræ sensus, si honestum, si pietas, si religio, si officium, si
 uirtus te mouet, cur ab eo abhorres, quod deus insti
 tuit, natura sanxit, ratio suadet, diuinæ pariter, & hu
 manæ literæ laudant, leges iubent, omnium gentium
 cōsensus approbat, ad quod optimi cuiusq; exemplū
 adhortatur. Quod si pleræq; res etiā acerbæ, uiro bo
 no sunt expetendæ, non alio nomine, quàm quod ho
 nestæ sunt, matrimoniū profecto multo maxime ex
 petendum, de quo quis dubitare possit, plusne habe
 at honestatis, an uoluptatis. Quid em̄ dulcius, quàm
 cum ea uiuere, cum qua sis non beneuolentiæ modo,
 uerum etiam corporum mutua quadam communiō
 ne arctissime copulatus? Si magnam quandam ani
 mi delectationem ex reliquorum necessariorum bene
 uolentia capimus, cum dulce in primis sit habere, qui
 cum animi tui secretos affectus communices, qui cum
 perinde ut tecum loquaris, cuius fidei te tuto commit
 tas, qui tuas fortunas suas esse ducat: quid tu credis
 habere felicitatis mariti uxorisq; cōiunctionem, qua
 nulla possit in rerum natura inueniri, neq; maior, neq;
 firmior? Cum cæteris enim amicis animorum dunta
 xat beneuolentia coniungimur, cum uxore & summa
 x charitate,

*Epilogus su
 periorum ar
 gumētationū*

A iucundo.

Rationes.

*Confirmatio
 nes ex colla
 tione.*

charitate, & corporum permixtione, & sacramenti sc̄
 dere, & fortunarum omniū societate copulamur: Præ
 terea in cæteris amicitijs quanta simulatio: quanta per
 fidia: Sed ij quos nostri amantissimos existimamus,
 sicut hirūdines, exacta æstate deuolant, ita fortuna re
 flante deficiunt. Nonnunquam recentior amicus uete
 rem eijcit. Paucos audiuius, quorum fides usque ad
 uitæ finem constiterit. Vxoriam uero charitas non per
 fidia corrumpitur: nulla simulatione obscuratur, nulla
 rerum mutatione conuellitur: deniq; sola morte, imò
 ne morte quidem distrahitur. Illa parentum, illa soror
 rum, illa fratrum pietatem, tui amore cõtemnit: te unū
 respicit, ex te pendet, tecum emori cupiat. Res est cha
 bes quæ tueatur, habes quæ augeat. Non est: habes
 quæ quærat. Si res secūdæ sint, duplicatur felicitas: si
 aduersæ, erit quæ te consoletur, quæ assideat, quæ infer
 uiat, quæ tuum malum suum esse cupiat. An tu uolu
 ptatem ullam cum hac tanta coniunctione conferen
 dam censes: Si domi agis, adest quæ solitudinis tædi
 um depellat: si foris, est quæ discedentem osculo prose
 quatur, absentem desideret, redeuntem læta excipiat.
 Dulcis iuuentæ tuæ sodalis, gratum senectutis solati
 um. Natura quidem homini dulcis est, uel quæuis so
 cietas: quippe quem ad beneuolentiam atq; amicitia
 genuit. Hæc igitur quomodo nõ erit dulcissima, in qua
 nihil non commune est: Contrà autem, si feras quoq;
 solitudinem

solitudinem horrere, societate delectari uidemus, mea sententia, ne homo quidē sit existimandus, qui ab hac societate omnium & honestissima, & iucundissima ab horreat. Quid enim eo homine odiosius, qui tanquā sibi uni natus, sibi uiuat, sibi quærat, sibi parcat, sibi sumptum faciat, neminem amet, ametur à nemine? An non istiusmodi portētum dignū censebitur, quod cum Timone illo ex uniuerso hominum cōtubernio in medium mare proñciatur? Neq; hic ausim illas tibi uoluptates proponere, quibus cū natura nihil uoluerit esse homini dulcius, nescio tamen quo pacto à magnis ingenijs dissimulantur potius, quā contemnantur. Quanquam quis adeo se uero, ne dicam stupido, sit natus ingenio, qui eiusmodi uoluptatum genere non capiatur: præsertim si citra numinis, aut hominis offensam, citra famæ detrimentum possit cōtingere? Equidem eum non hominem, sed planè saxum dixerim. Etiam si minima bonorum, quæ habet coniugium, pars est, ea corporum uoluptas. Sed fac te istam ut uiro indignam contemnere, quanquam ne uiri quidem uocabulum sine his meremur: ponatur, si uis, inter extrema coniugij commoda: iam quid casto amore esse potest amabilius, imò quid sanctius atq; honestius? Accrescit interim dulcis affinium turba. Duplicatur parentum, fratrum, sororum, nepotum numerus.

Natura enim unam duntaxat matrem, unum pa-

*Voluptas ab
affinitate &
liberis.*

trem tribuere potest. Coniugio pater alter, altera mater accedit, qui te, ut cui sua uiscera commiserint, singulari pietate non prosequi non possunt. Iam uero quanti illud æstimabis, ubi pulcherrima cōiunx pulchra faciet te prole parentem? Vbi quis tibi paruulus aula laferit Aneas, qui tuos, tuæq; coniugis uultus referat, qui te blanda balbutie patrem appellitet? Iam accesserit coniugali charitati uinculum adamantinum, quod ne mors quidem ipsa queat abrumpere.

Felices, inquit Flaccus, ter & amplius. Quos irrupta tenet copula, nec malis Diuulsos querimonijs, Suprema citius soluet amor die. Habes qui senectutem tuā oblectent, qui oculos claudant, qui iusta persoluāt, in quibus renatus uidearis, quibus superstitibus tu ne occidisse quidem puteris. Non abeunt ad alienos hæredes, quæ tibi parasti. Ita tãquam omnibus perfuncto uitæ munij, ne mors quidem ipsa acerba uideri poterit. Omnibus, uelimus nolimus, senectus imminet. Hac ratione natura prospexit, ut in liberis ac nepotibus repubescamus. Quis enim grauius ferat senectutem, ubi suos uultus, quos adolescens gessit, in filio cōspexerit? Mors omnibus parata est. At hac una uia, uelut immortalitatem quandã meditatatur naturæ providentia, dum sic aliud ex alio propagat, ut ueluti cū planta, arbore excisa repullulat, nec interisse uideatur, qui prole relicta morit. At minime me fugit, quid inter-

*Refutatio in
commodorū
matrimonij.*

ter hæc obmurmures. Beata res est coniugiū, si omnia
secunda eueniant: sed quid si morosa contingat uxor?
quid si impudica? quid si liberi impij proueniant? Oc-
current animo tuo exempla eorum, quibus coniugiū
exitium attulerit. Exaggera quantum potes, sed tamē
hominum ista uitia fuerint, non coniugij. Crede mihi,
non solet nisi malis maritis mala uxor cōtingere. Ad-
de quod tibi magna ex parte in manu est, ut bonam
eligas. Quid si corrūpatur? A malo quidem marito,
uor bona corrumpi potest, à bono mala corrigi con-
suevit. Falsò uxores accusamus. Nemo, si quid mihi
credis, unquam nisi suo uitio improbam uxorem ha-
buit. Iam ex bonis parentibus, fermē similes nascūtur
liberi. Quanquā & hi utcunq; nati, ferē tales euadunt,
quales illos finxeris institutione. Iam uero non est qd
zelotypiam metuas. Iste stulte animantium morbus
est. Castus ac legitimus amor zelotypiā nescit. Quid
tibi tragœdiæ in mentem ueniunt? Hæc maritū adul-
tera securi percussit, hæc ueneno sustulit, illa morum
odio ad mortem adegit. Cur nō potius Tiberij Grac-
chi Cornelia succurrit? Cur non Alcestis non optimi
mariti coniunx optima? Cur non occurrit uel Iulia
Pompeij, uel Catonis Portia? Cur non æterno nomi-
ne digna Artemisia? Cur non Hypsicratea Mithrida-
tis Pontici regis uxor? Cur non Tertiæ Æmiliæ comi-
tas in mentem uenit? Cur non Turia fides? Cur non
Lucretia.

Zelotypia.

Lucretia, Lentulaq; succurrit? Cur non Arria illa à Plinio celebrata? Cur non innumeræ aliæ, quarum & pudicitia, & fides in maritos, ne morte quidem potuit immutari. Rara, inquis, auis in terris, mulier proba. Et tu rara uxore dignum te finge. Mulier, inquit sapiens ille, bona, pars bona. Aude tuis moribus dignam sperare. Plurimum in hoc situm est, quã deligas: quomodo fingas, qualem ipse te illi præbeas. Sed dulcior est, *Libertas.* inquis, libertas. Quisquis uxorem accipit, compedes accipit, quas sola mors possit excutere. Quid autẽ dulce esse homini soli possit? Si dulcis est libertas, sociam asciscendam censeo, qua cum bonum istud tibi commune esse uelis. Quanquã quid ista seruitute liberius, ubi ita uterq; alteri obnoxius est, ut neuter manumitti uelit? *A simili.* *Orbitas.* Astrictus es ei, quem in amicitiam recipis. At hic nemo libertatem ademptam clamitat. At uereris, ne liberis morte absumptis, orbus in luctum incidasi? *Violatio, si* Si orbitatẽ times, ob id ipsum ducenda uxor est, quæ *æop quo res* sola hoc præstare potest, ne simus orbi. Sed quid tu *torquetur ar* tam diligenter, imò anxie, omnia matrimonij incommoda disquiris, quasi cœlibatus nihil habeat incommodi? Quasi uero ulla sit uita mortalium, quæ non sit omnibus fortunæ subiecta casibus. E uita migret oportet, qui nihil incommodi ferre uelit. Quod si ad cœlestem illam uitam respicias, mors hæc hominũ uita est, haud uita dicenda. Sin intra humanam conditionem *gumentum.* animum

animum contineas, nihil est cōiugali uita neq; tutius,
 neq; tranquillius, neq; iucundius, neq; amabilius, neq;
 felicius. Ab exitu rem specta, quotū quenq; uides, qui *Ab euentis,*
 semel expertus coniugium, non auide repetat? Mauri
 cius meus, cuius eximia prudentia tibi nō est incogni
 ta, nōne ab obitu coniugis, quam unice deamabat,
 altero mense duxit in thalamum nouam sponsam?
 Non adeo libidinis impatientia, sed negabat sibi uitā
 uideri uitam, absq; coniuge rerum omnium consorte.
 Iouius noster, nōne iam quartā ambit uxorem? Sic
 adamabat uitas, ut nullam consolationem admissu
 rus uideretur. Sic una defuncta, ad sarcendam thala
 mi solitudinē properabat, quasi leuiter illas amasset.
 Sed quid nos de honesto ac iucundo disputamus, cū *Ab utili ac ne
 cessario,*
 non utilitas modo suadeat, uerum etiam necessitas ad
 coniugium impellat? Tolle matrimonium, per paucis
 annis uniuersum hominū genus funditus intereat ne
 cesse est. Xerxen illum Persarum regem, cum ex ædito
 loco ingentem illam, ac uix ulli creditam hominū mul
 titudinem intueretur, lachrymas non tenuisse dicunt,
 quod ex tot hominū milibus, post annos sexaginta,
 nullus omnino superfuturus esset. Cur quod ille de su
 is copijs intellexit, non etiam de uniuerso hominū ge
 nere perspicimus? Sublato coniugio, quotus quisq; ex
 tot regionibus, puincijs, regnis, urbibus, cœtibus post
 centum annos supererit? Eamus nunc, & cœlibatū mi
 remur.

Locus com-
munis.

remur, qui æternâ sit generi nostro cladem allaturus.
 Quæ pestis, aut lues à superis, aut inferis immitti possit
 sit nocentior? Quid ab ullo diluuiο timeri possit acer-
 bius? Quid tristius expectetur, etiam si Phaethonteū
 redeat incendium? At ex huiusmodi quidem tempe-
 statibus multa relinqui solent incolumia, ex coelibatu
 nihil reliqui fieri potest. Videmus quantum morbo-
 rum agmen, quot casuū discrimina, noctes, diesq; ho-
 minum paucitati insidientur. Quot pestis absumit,
 quot absorbet mare, quot Mauors abripit? Taceo em̄
 de quotidianis mortibus. Circumuolat undiq; mors,
 ruit, rapit, properat quantum potest genus nostrum
 extinguere, & nos coelibatum miramur, coniugium su-
 gimus? Nisi forte placet Essenorum institutū, aut Du-
 lopolarum, quorum gentem facinorosorum nūquā
 deficiens numerositas propagat. Num expectamus,
 ut Iupiter aliquis nos eodē munere donet, quod api-
 bus tribuisse dicitur, ut sine concubitu foeticemur, &
 posteritatis semina è flosculis ore legamus? An uero
 postulamus, ut sicut è Iouis cerebro Mineruam pro-
 gnatam Poëtæ fabulantur, ita nobis è capite liberi exi-
 liant? An deniq; ut iuxta ueterum fabulas, è terra ue-
 luti mures in Ægypto, è saxis proiectis, quod est in fa-
 bulis, è duris arborum truncis homines producātur?
 E terræ gremio permulta sine nostro cultu enascūtur.
 Plantulæ sub umbra matris sæpe pullulascunt: at ho-
 mini

mini hanc unam propagandi uiam natura esse uoluit, ut mutua mariti, uxorisque opera mortaliū genus ab interitu uindicaretur. Quod si fugiat tuo exemplo mortales, ne ista quidem, quæ tu miraris, esse poterūt. Cœlibatum miraris, suspicis uirginitatem? At nec cœlibes erunt, nec uirgines, si cōiugij usum sustuleris. Cur igitur prælata est uirginitas, cur honorata, si exitiū adfert mortalibus? Laudata est, sed pro tempore, sed in paucis. Voluit enim deus hominibus cœlestis illius uitæ tanquam imaginem quandam & simulachrū ostēdi, ubi neque nubent ullæ, neque nuptum dabūt ulli. Sed ad exemplum paucitas idonea est, multitudo inutilis. Quemadmodum non omnes agri, quanquam feraces, ad usum uitæ serūtur: sed pars negligitur, pars oculis pascendis colitur. At patitur hoc ipsa rerum copia, in tanta aruorum amplitudine, exiguam partem sterilem relinqui. Verum si nulli serantur, quis non uideat nobis ad glandes fore redeundū? Ita cœlibatus in tanta hominum multitudine, in paucis quidem laudem habet, in omnibus summam reprehensionem habiturus. Iam si maxime in alijs sit uirtutis nomē habitura uirginitas, in te certe uitiosa fuerit. Cæteri enim puritati studuisse uidebuntur: tu generis parricida iudicaberis, quod cum honesto coniugio progagare potueris, turpi cœlibatu passus sis interire. Liceat è numerosa sobole uirginem deo cōsecrare. Rustici frugum primiv

Consutatio.

A simili.

tias superis immolant, non uniuersum prouentum: at te unum stirpis tuæ reliquias esse memineris oportet. Nihil autem refert, utrum occidas, an seruare recuses, qui à te uno seruari & poterat, & facile poterat. At sororis exemplum te ad cœlibatum adhortatur. At ista uel una re potissimum debebas à cœlibatu deterreri. Generis enim spem, quæ prius utrisque erat cõmunis, nunc totam ad te unum reuolutam intelligis. Detur hæc uenia sexui, detur ætati. Puella dolore uicta peccauit, stultarum muliercularum, aut stultorũ monachorum impulsu sese præcipitem dedit: tu maior natu, uirum te esse memineris necesse est. Illa maioribus suis commori uoluit, tu ne moriantur, operam dabis. Soror subduxit sese officio, tu duorum tibi partes obeundas esse cogita. Nõ dubitarunt filix Loth cum patre temulento rem habere, satius esse iudicantes nefario etiam incestu generi consulere, quàm pati interire. Tu matrimonio honesto, sancto, pudico, sine offensa, summa cum uoluptate, non consulere tuo generi alioquin intermorituro? Quare sinamus eos Hippolyti institutum imitari, sectentur cœlibatum, uel qui mariti fieri possunt, patres non possunt: uel quorum tenuitas liberis educandis non suppeditat: uel quorum genus aliorum opera possit propagari, aut certe eiusmodi est, ut magis Reip. conducatur intermori quàm propagari: uel quos peculiaris quidam æterni numinis

fauor.

A pari.

Bicrop, Violatio.

Exemplum cū collatione.

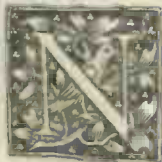
Epilogus totius declamationis.

fauor, è communi hominum sorte selectos cœlesti cui
 dam sanctioni destinauit, quorū mira est raritas. Tu
 uero cum teste medico, uiro neq̄ imperito, & minime
 mendaci, magnam posteritatem promittere uidearis:
 patrimonium habeas amplissimum, genus autem tū
 optimum, tum clarissimū, ita ut obliterari sine nepha-
 rio scelere, magnoq̄ Reip. detrimento non possit: tum
 adsit ætas integra, nec desit forma: offeratur uero con-
 iunx puella, qua neq̄ integriorem, neq̄ illustriore ullā
 uiderunt ciues tui, pudica, modesta, pia, facie diuina,
 cum dote amplissima: cum rogent amici, lachrymentē
 propinqui, instent affines, patria flagitet: ipsi maiorū
 tuorum cineres è tumulis id ipsum te obtestentur, tu
 tamen adhuc contaris, adhuc coelibatum cogitas? Si
 qua res parum honesta abs te pereretur, si qua diffici-
 lis, tamen uel tuorum uota, uel generis charitas ani-
 mum tuum expugnare debuerat. Quanto æquius est
 id amicorum lachrymas, patriæ pietatem, maiorum
 charitatem abs te obtinere, ad quod te diuinæ pariter
 & humanæ leges hortantur, natura instigat, ratio du-
 cit, honestas allicit, tot commoda inuitant, necessitas
 etiam ipsa cogit? Sed iam argumentorum plus satis.
 Confido te iam dudum me monitore sententiam mu-
 tasse, animūq̄ ad salubriora consilia appulisse. Plu-
 rimum conducet in hoc suasorio genere longè omnium
 utilissimo, diligenter exerceri. Dominatur enim ferè in

*De exercita-
 tiōe huius ge-
 neris præcep-
 tio.*

omnibus generibus. Primū igitur cuiusmodi sit, quod persuadere cupis, attente est considerandum. Deinde quæ sunt in eo cōmoda omnia diligenter colligemus, & amplificabimus. Contrā uero si qua insunt incommoda, quæcūq; illius animum posse deterrere uidentur, ea aut extenuabimus, aut remouebimus, excogitatis quamplurimis rationibus, & rationum cōfirmationibus, ac locupletationibus. Qui loci incident cōmunes, ad rem accōmodādi sunt, uelut hic incidebat, omnibus rebus insitam esse uim propagandi sui. Item mille morbis, mille casibus atteri genus humanum. Item quā nihil in hac uita iucundum sine consorte. Item senectutem ac mortem tolerabiliorem fieri, paratis libris. Postremo uero uidendum quibus argumentationum formis, aut quibus exornationibus ea quæ excogitata sunt, quā cōmodissime possint explicari.

ERASMVVS ROTERODAMVVS D. HENRICO AFINIO LYRANO, INSIGNI MEDICO S. D.

VPER dum bibliothecam recenseo doctissime AFINI, uenit in manus oratio quædam olim mihi nihil non experienti, in laudem artis medicæ declamata, contuuo uisum est orationem non optimam optimo dicente medico.

re medico, ut uel tui nominis lenocinio studiosorū cen-
turijs commendetur. Erit hoc interim mei in te animi
qualecunq; documētum, donec dabitur aliud, nostra
necessitudine dignius. Bene uale. Louanij tertio Idus
Mart. Anno millesimo quingētesimo decimo octauo.

DECLAMATIO EIVSDEM IN LAV-
DEM ARTIS MEDICAE.

V O sæpius est ars medicinæ, medi-
tatis atque elaboratis orationibus
hoc ex loco, apud plerosq; uestrum
prædicata, idq; à uiris singulari facū
dia præditis, auditores celeberrimi,
hoc mihi sanè minus est fiducia, me

uel tantæ rei, uel aurium uestrarū expectationi satisfa-
cturum. Neq; enim rem propè diuinam, nostra facile
assequetur infantia, neq; uulgaris oratio de te toties
audita, tædium possit effugere. Verum tamen ne salu-
tari maiorum instituto uidear deesse, qui solenni enco-
mio iuuetutis animos ad huius præclaræ scientiæ stu-
dium, admirationem, amorem, excitandos, accenden-
dos, inflammandosq; censuerunt, experiar & ipse pro
mea uirili (Siquidem me dicēte adiutabit uestra tum
attentio, tum humanitas, fauore candido prosequēs,
quem ad hoc muneris uestra adegit auctoritas) medi-

Attentio.

y 3 cæ facul

*Laus per com
parationem.*

Fides.

ca facultatis dignitatem, auctoritatem, usum, necessita-
tem, non dicam explicare, quod prorsus infiniti fuerit
negotij, sed summatim modo perstringere, ac ueluti
confertissimas locupletissimæ cuiuspiam reginæ opes,
per transfennam, ut aiunt, studiosorum exhibere con-
spectibus. Cuius quidem ea uel præcipua laus est: pri-
mū quod nullis omnino præconijs indiget, ipsa abun-
de per se uel utilitate, uel necessitate commēdata mor-
talibus, Deinde quod toties iam à tam præclaris inge-
nijs prædicata, semper tamen nouam laudum suarum
materiam ingenijs etiam parum fœcundis ex sese sup-
peditat, ut nihil necesse sit eam uulgato more inuidio-
sis illis contentionibus, non sine cæterarum disciplina-
rum contumelia deprædicare. Quin illud magis me-
tuendum, ne domesticas illius dotes, ne germanā ac
natiuam amplitudinem, ne maiestatem humana con-
ditione maiorem, mortalis oratio nō assequatur. Tan-
tum abest, ut uel aliena contumelia, uel ascititijs Rhe-
torum fucis, aut amplificationum præstigijs sit attollē-
da. Mediocrium est formarum, deformiorum compa-
ratione, aut cultus lenocinijs commendari. Res per se
uereq; præclaras, satis est uel nudas oculis ostendisse.
Iam primum enim (ut ad rem festinemus) reliquæ arti-
tes, quoniam nulla non magnam aliquam uitæ cōmo-
ditatem attulit, summo quidem in pretio fuere, uerum
medicinæ quondā tam admirabilis fuit humano ge-
neri

neri inuentio, tam dulcis experientia, ut eius autores, *Laus ab ori-*
aut planè pro dijs habiti sint, uelut Apollo, & huius fi *gine.*
lius Æsculapius. Sic enim refert Plinius, singula quos
dam inuenta deorum numero addiderūt, aut certe di
uinis honoribus digni sint existimati, uelut Asclepia
des, quem Illyrici numinis instar receptum, Herculi in
honoribus æquarunt. Non quidem probo quod fe
cit antiquitas, affectum sanè ac iudicium laudo, quip
pe quæ recte & senserit, & declararit, docto fidoq; me
dico nullum satis dignū præmium persolui posse. *A difficultate*
nim si quis secum reputet, quàm multiplex in corpori
bus humanis diuersitas, quanta ex ætatibus, sexu, re
gionibus, cælo, educatione, studijs, usu uarietas, quàm
infinita in tot milibus herbarum (ne quid interim di
cam de cæteris remedijs) quæ alibi aliæ nascuntur di
scrimina, tum quot sint morborum genera, quæ trecē
ta nominatim fuisse prodita scribit Plinius, exceptis
generum partibus, quarum omnium quàm nullus sit
numerus, facile perpendet, qui tantum norit quot for
mas in se febris uocabulum complectatur, ut ex uno
cætera æstimentur, exceptis his, qui quotidie noui ac
crescunt, neq; secus accrescūt, quasi de composito cum
arte nostra bellum suscepisse uideantur, Exceptis uene
rorum plus mille periculis, quorū quot species sunt,
tot sunt mortis genera, totidem remediorum differē
tias flagrantia, Exceptis casibus quotidianis, lapsuū,
ruinarum,

ruinarum, ruptionum, adustionum, luxationum, uul-
nerum, atq; his cōsimilium, quæ propè cum ipso mor-
borum agmine ex æquo certant. Deniq; qui cogitet,
quanta sit in corporum cœlestium obseruatione diffi-
cultas, quæ nisi cognoris, sæpenumero uenenum erit,
quod in remedium datur. Ne quid interim cōmemo-
rem, sæpe fallaces morborum notas, siue coloris habi-
tum spectes, siue lotij signa rimeris, siue pulsus harmo-
niam obserues, uelut hoc agentibus malis, ut hostem
medicum fallant, & imponant. Tantum undique sese
effundit difficultatum, ut mihi difficile sit omnes uel
oratione prosequi. Sed ut dicere cœperam, has omnes
rerum uarietates studio persequi, obscuritates inge-
nio assequi, difficultates industria peruincere, ac pene-
tratis terræ fibris, excussis undiq; totius naturæ arca-
nis, ex omnibus herbis, fruticibus, arboribus, animan-
tibus, gemmis, ex ipsis deniq; uenenis, cunctis huma-
næ uitæ malis, efficacia quærere remedia, atq; horum
opportunum usum, ex tot autoribus, tot disciplinis,
imò & ab istis sideribus petere, hæc, inquam, tam abdi-
ta rimari cura, tam ardua uiribus animi adipisci, tam
multa memoria complecti, tam necessaria ad salutem
uniuersi mortalium generis in cōmune proferre, non-
ne prorsus homine maius ac planè diuinum quiddā
fuisse uideretur? Absit inuidia uerbis. Liceat id quod ue-
ro uerius est ingenuè prædicare. Non me iacto, sed ar-
tem

tem ipsam effero. Etenim si dare uitam proprium dei *A simili.*
munus est, certe datam tueri, iamq; fugientem retine-
re, deo proximum fateamur oportet. Quanquam ne-
prius quidem illud, quod nos soli deo proprium esse
uolumus, medicorum arti detraxit antiquitas, ut cre-
dula, ita gratissima. Nam Æsculapij quidē ope Tyn-
daridam, & post eum complures ab Orco in lucem re-
disse credidit. Asclepiades hominem exanimatū, ela-
tum, comploratumq; ab rogo domum uiuum redu-
xisse legitur. Xanthus historicus catulum leonis occi-
sum, præterea & hominem, quem draco occiderat, ui-
tæ redditum fuisse posteris prodidit, herba quam ha-
lin nominant. Ad hæc Iuba in Africa quendam herba
reuoatū ad uitam testis est. Neq; uero laborauerim,
si sint apud quos hæc fide careant, Certe (quod agi-
mus) admirationem artis tanto magis implent, quan-
to magis supra fidem ueri sunt, & immensum esse fate-
ri cogunt, id quod uero supersit. Quanquam quantū
ad eum attinet, qui uitæ redditur, quid refert, utrū ani-
ma denuo in artus relictos diuinitus reponat, an pe-
nitens in corpore sepulta, morbiq; uictoris oppressa
uiribus, arte curaq; medici suscitetur atq; eliciatur, iamq;
certo migratura retineatur? An non penè paria sunt,
mortuum restituere, & mox moriturum seruare? At
qui permultos nominatim recenset Plinius libro hi-
storix mūdane septimo, qui iam elati partim in ipso

rogo, partim post dies complurculos reuixerint. Miraculum est, quod paucis dedit casus. Et non magis mirandum, quod quotidie multis largitur ars nostra: Eriam si hanc deo Opt. Max. debemus, cui nihil non debemus, ne quis hæc à me putet arrogantius dicta quàm uerius. Compluriùm morborùm ea uis est, ut certa mors sint, nisi præsens adsit medicus, ueluti stupor is, q̄ mulieribus potissimum solet accidere, ueluti syncopis profunda, paralysis, apoplexia. Neq; desunt ulli uel seculo, uel genti sua in hanc rem exempla. Hic qui mortem ingruentem arte sua depellit, qui uitam subito oppressam reuocat, nõne ceu numẽ quoddam dextrum ac propitium semper habendus est? Quot censes homines ante diem sepultos fuisse, priusquàm medicorum solertia, morborum uires & remediorum naturas deprehenderat? Quot hodie mortalium milia uiuunt ualentq; qui ne nati quidẽ essent, nisi eadem hæc ars, & tot nascendi discriminibus remedia, & obstetricandi rationem reperisset? Adẽ statim in ipso uitæ limine, & pariens simul & nascens salutarem medicorum opem miserabili uoce implorat. Horũ arti uitam debet, & qui nondum uitam accepit, dum per eam prohibentur abortus, dum mulieri seminis recipiendi retinendiq; uis confertur, dum pariendi facultas datur. Quod si uere dictum est illud: Deus est iuuare mortalem, profecto mea sententia, aut nusquam locum habebit

bibit illud nobile Græcorum adagium : ἀνδρωπῶσι ἀν-
 δρωπῶσι δαμόνοιοι, aut in medico fido probocq; locū ha-
 bebant, qui non iuuat modo, uerumetiam seruat. An
 non igitur ingratitude ipsa uideat' ingrator, ac ipsa
 propè uita indignus, qui medicinam alteram secundū
 deum uitæ parentem, tutricem, seruatricem, uindicem,
 non amet, non honoret, non suspiciat, non ueneretur?
 Cuius præsidij nunquam ulli non est opus. Nam re-
 liquis quidē artibus, nec semper, nec omnes egemus.
 Huius utilitate mortalium omnis uita constat. Nam
 fac abesse morbos, fac omnibus prosperam adesse ua-
 letudinem, tamen hanc qui poterimus tueri, nisi medi-
 cus ciborum salutarium ac noxiorum discrimē, nisi to-
 tius uictus, quam Græci diætam uocant, rationem do-
 ceat? Graue mortalibus est onus senectæ, quam nihilo
 magis licet effugere, quàm mortem ipsam. Atq; ea
 medicorum opera multis contingit, tum serius, tū mul-
 to etiam leuior. Neq; enim fabula est quinta, quā uo-
 cant, essentia, senio depulso hominē uelut abiecto exu-
 uio reiuuenescere, cum extent aliquot huius rei testes.
 Neq; uero par est, ut artē improbemus, quod huius
 professione quidam imponunt incautis. Iam non
 corporis tantum, quæ uilior hominis pars est, curā ge-
 rit, imò totius hominis curam agit, etiam si Theolo-
 gus ab animo, medicus à corpore sumit initiū. Siqui-
 dem propter arctissimam amborū inter se cognatio-

Præseruatiua

nem & copulam, ut animi uitia redundant in corpus, ita uicissim corporis morbi animæ uigorem, aut impediunt, aut etiam extinguunt. Quis æque pertinax suarum abstinentiæ, sobrietatis, moderandæ iræ, fugiendæ tristitiæ, uitandæ crapulæ, amoris abñciendi, temperandæ ueneris, atq; medicus? Quis efficacius suadet ægroto, ut si uiuere uelit, & salutarē experiri medici opem, prius animum à uitiorum colluue repurget? Idē quoties uel diætetica ratione, uel ope pharmaceutica bilē atram minuit, labantes cordis uires reficit, cerebri spiritus fulcit, mentis organa purgat, ingenium emendat, memoriæ domicilium sarcit, totumq; animi habitum commutat in melius, nōne per exteriorē, ut uocāt, hominem, & interiorē seruat? Qui phreneticum, lethargicum, maniacum, sideratum, lymphatum restituit, nōne totum restituit hominē? Theologus efficit, ut homines à uitijs resipiscant: at medicus efficit, ut sit qui possit resipiscere. Frustra ille medicus sit animæ, si iam fugerit anima, cui paratur antidotus. Cū impiū hominem subito corripit paralyfis, apoplexia, aut alia quædam præsentanea pestis, quæ uitā prius adimat, quàm uacet de castiganda cogitare uita, hunc qui restituit, alioquin infelicitē in suis sceleribus sepeliendum, nōne quodammodo tum corpus, tum animū ab inferis reuocat? In eum certe locum reponit hominem, ut ei in manu iam sit, si uelit, æternam mortem fugere.

Quid

Quid suadebit lethargico Theologus, qui suadētem nō audiat? Quid mouebit phreneticum, nisi medicus prius atram bilem repurgarit? Pietas cæteræq; uirtutes, quibus Christiana constat felicitas, ab animo potissimum pendent, haud inficior. Cæterum quoniam is corpori illigatus, corporeis organis uelit nolit utitur, fit ut bona pars bonæ mentis à corporis habitu pendeat. Per multos homines infelix corporis temperatura, quam Græci modo κρᾶσις, modo σῆμα uocant, uelut inuitos ac reclamantes, ad peccādum pertrahendum animus infessor frustra moderatur habenas, frustra subdit calcaria, sed equum ferocientem in præcipitium sequi cogitur. Animus uidet, animus audit, sed si oculos occuparit glaucoma, si aurium meatus crassus humor obsederit, frustra uim suam habet animus. Odit animus, irascitur animus, sed plerunque uitiosus humor mentis organa obsidens in causa est, ut oditis quem amore dignum iudices, irascaris cui nolis irasci. Philosophiæ summā in hoc sitam esse fatetur Platō, si rationi pareant affectus: atq; ad eam rem præcipuus est adiutor medicus, hoc agens, ut ea pars hominis uigeat sapiatq; cuius arbitrio geruntur, quæcunq; cum laude geruntur. Si hominis uocabulo censentur indigni, qui pecudum ritu rapiuntur cupiditatibus, huius nominis dignitatem bona ex parte debemus mendicis. Id cum maximum sit in singulis a priuatis, quā

to præclarius est beneficium, cum id præstatur in prin-
cipe. Nulla fortuna magis est obnoxia malis huius
modi, quàm felicissimorum regum. Quos autem re-
rum tumultus ciet unius hominuli uitiatum cerebrum.
Frustra reclamant qui sunt à consilijs, furis o princeps,
ad te redi, ni medicus arte sua neq; uolenti, neq; sentien-
ti suam mentem reddiderit. Si Caligulæ fidus adfuis-
set medicus, non usq; ad pugionum ac uenenorū scri-
nia in perniciem humani generis insanisset. Atque ob
eam sanè causam publica consuetudine receptum est
apud omneis orbis nationes, ne princeps usquã gen-
tium agat absque medicis. Proinde cordati principes
nulli unquam arti plus honoris habuerunt, quàm me-
dicinæ. Quandoquidem Erasistratus (ut reliquos ta-
ream) Aristotelis ex filia nepos, ob Antiochum regem
sanatum centum talentis donatus est à Ptolemæo hu-
ius filio. Quin & diuinæ literæ iubent medico suū ha-
beri honorem, non tantum ob utilitatem, uerum etiã
ob necessitatem, ut in cæteros benemeritos ingrati-
do sit, si quis non agnoscat beneficium, in medicū im-
pietas: quippe qui tanquam beneficij diuini adiutor,
id arte sua tuetur, quod optimum nobis & charissi-
mum largitus est deus, uidelicet uitam. Parentibus ni-
hil non debemus, quod per hos uitæ munus accepisse
quodammodo uidemur. Plus mea sententia debetur
medico, cui toties debemus, quod parētibus semel dū
taxat

taxat debemus, si tamen illis debemus. Pietatem debemus his, qui hostem à ceruicibus depulit: & medico non magis debemus, qui pro nobis seruandis cum tot capitalibus uitæ hostibus quotidie depugnat? Reges ceu deos suspicimus, quia uitæ necisq; ius habere creduntur, qui tamen ut possint occidere, certe uitam non aliter dare possunt, nisi quatenus non eripiunt, quem admodum seruare dicuntur latrones, si quem non iugulent, nec aliam tamen uitam dare possunt, quam corporis. At quanto propius ad diuinam benignitatem accedit medici beneficium, hominem iam inferis destinatum, arte, ingenio, cura, fideq; sua, uelut ex ipsis mortis faucibus retrahentis? Alijs in rebus profuisse sit officium, cæterum in certo corporis animiq; periculo seruasse, plusquam pietas est. Adde his quod quicquid in homine magnū est, eruditio, uirtus, naturæ dotes, aut si quid aliud, id omne medicorum arti acceptū seruamus oportet, quatenus id seruat, sine quo ne reliqua quidem queant subsistere. Si omnia propter hominē, & hominem ipsum seruat medicus, nimirum omnium nomine gratia debetur medico. Si non uiuit, qui uiuit morbis obnoxius, & uitam salubrem aut reddit, aut tuetur medicus, an non conuenit hunc ceu uitæ parentem agnoscere? Si res exoptanda est immortalitas, hanc medicorum industria quoad licet meditatur, quæ uitam in longum prorogat. Quid enim hic notissima referam

Exempla. feram exempla. Pythagoram, Chrysiippum, Platonē,
 Catonem Censorium, Antonium Castorem, cumq̃
 his innumerabiles, quorum pleriq̃ medicinæ observa-
 tione, uitam ab omni morbo liberam, neq̃ fatiscen-
 te ingenij uigore, neq̃ concussa memoriæ soliditate, ne-
 que fractis aut labefactatis sensibus, ultra centesimum
 annum prorogarunt? An nō isthuc est immortalita-
 tis quam speramus, hic iam nunc imaginem quandā
 exhibere? Christus ipse immortalitatis autor ac uin-
 dex unicus, corpus assumpsit: mortale quidē illud, sed
 tamen nullis morbis obnoxium. Crucem nō horruit,
 morbos horruit. An non pulcherrimum fuerit, nos
 principem nostrū in hoc quoq̃ pro uiribus imitari?
 Apostolos, quorum nemo ferē non multam uixit æta-
 tem, cæcos legimus, interfectos legimus, ægrotasse nō
 legimus. Quocunq̃ pacto hoc illis contigit, certe præ-
 stat idem ars medicorum, quod illis præstitit sua felici-
 tas. Nec enim audiendos arbitror, qui nobis non mi-
 nus indocte, quā impudenter solent illud obijcere:
 Virtus in infirmitate perficitur, somniantes Paulum
 graui capitis dolori fuisse obnoxium, cum ille infirmi-
 tatem, uel animi tentationem, uel quod uero propius
 est, improborum hominum molestam insectationē
 appellet. Atq̃ idem ille Paulus, inter apostolicas do-
 tes donum curationis recensuit. Iam auget & illud nō
 leui argumento medicinæ gloriam, quod & Cæsarea-
 rum

rum legum maiestas, & pontificiarum autoritas sese
 ultro medicorū iudicio submittit, uelut in quæstioni-
 bus pubertatum, partuum ac ueneficiorum. Item in
 quæstionibus aliquot ad matrimonium faciētibus. O
 noua dignitas medicinæ. Agitur de capite hominis,
 & iudicis sententia pendet ex medici præiudicio. Sum-
 mi pontificis pietas, si quid indulget in nonnullis, non
 aliter indulget, nisi medicorum accedat calculus. Atq;
 in decretis Romanus pontifex, episcopū eum qui de-
 latus fuerat, tanquam fœdo immaniꝝ morbo obno-
 xius, ex medicæ rei iudicio censet aut amouendum di-
 gnitate, aut suo loco restituendum. Diuus autem Au-
 gustinus ex medicorum cōsilio fieri iubet quod facien-
 dum est, etiamsi nolit ægrotus. Idem honorem medi-
 co debitum, hoc est artis & industriæ præmium, recte
 eripi scribit ab eo qui detinet, uelut ab iniusto posses-
 sore, & quod alienum est mala fide occupante. Quin-
 ñ quoꝝ qui conceptis precaminibus, dæmones impi-
 os è corporibus humanis exigunt, medicos non raro
 in consilium adhibent, uelut in his morbis, qui secretis
 rationibus, quædam sensuū organa spiritusꝝ uitiāt,
 & adeo dæmoniacam speciem imitantur, ut nisi à me-
 dicæ rei peritissimis discerni nō queant, siue sunt cras-
 siores aliqui dæmones, ut fertur illorum uaria natura,
 qui medicam etiam opem sentiant, siue morbus adeo
 penitus intimis animi recessibus insidet, ut à corpore

A uideatur

uideatur alienus. In cuius rei fidem dum ex innume-
 ris mihi compertū exemplum refero, quæso ut me pa-
 tienter audiatis. Panaceum celeberrimi nominis medi-
 cum adolescens colui, is me teste quædam restituit, no-
 mine Phlyarium, patria Spoletanum, qui ex uermi-
 bus in nouum maniaæ genus inciderat, ita ut in mor-
 bo probe teutonice loqueretur, quod (uti constabat)
 sanus nunquã potuerat. Quis imperitus rei medicae,
 non hunc dæmoniacum uel deierasset etiam? At is
 hominẽ facili paratoq; remedio menti reddidit. Red-
 ditus sibi teutonice nec loquebatur, nec intelligebat.
 Quod si quis hunc uere dæmoniacum fuisse contem-
 dat, ea sanè res uel maxime medicorum illustrat artẽ,
 cui compertum est & dæmones impios parere, quem
 admodum in restituenda uita, ita & in exigendis spiri-
 tibus diuinæ uirtutis tum ministræ, tum æmulæ. Ne-
 que uero deerant, qui factum hoc magicis artibus tri-
 buebant, quorum ego calumniam, arti nostræ gloriæ
 laudiq; uerto, per quam ea præstatur, quæ uulgius ho-
 minum humanis uiribus præstari posse non credit.
 Optimo igitur iure, priscis seculis, cum nondum sordi-
 di quæstus & spurcæ uoluptates uitiaissent omnia, me-
 dendi ars inter omnes una, diuinis ac summatibus ui-
 ris, opulentissimis regibus, clarissimis senatoribus præ-
 cipue cordi fuit, nec alia mortalium generi gratior. Si
 quidem Moses ille magnus, nõ alia ratione, quàm ar-
 tis

tis medicæ, cibos suos distinxisse creditur. Orpheus
 Græcorum uetustissimus, de uiribus herbarum non/
 nulla prodidisse legitur. Homerus ipse, citra cōtrouer/
 siam unicus ingeniorum fons, plurimus est, & in her/
 barum commemoratione, & in laude medicorum. Is
 & Moly nobis depinxit, herbarum omnium, teste Plī/
 nio, laudatissimam, efficacem aduersus ueneficia. Cu/
 ius inuentionem Mercurio tribuit, hac Vlysem suum
 aduersus Circes pocula præmuniens. Idē Nepenthes
 indicat in conuiujs adhibendum, quod mœrorem tri/
 stitiamq; discutiat. Porrò Machaonem, Pæonē, Chi/
 ronem, Podalirium, ut hac arte præstātes, sæpicule nō
 sine honore commemorat, quorum arte non solū he/
 roibus, uerum ipsis etiā dñs subuentum esse fingit,
 Illud uidelicet subindicans, summis etiā principibus
 medicorum præsidjs opus esse, atq; horū uitam me/
 dicis in manu esse, qui in cæteros omnes ius uitæ ac
 necis habere uidentur. Quid quod idem Poëta, libro
 Iliados undecimo huius artis professionem longe pul/
 cherrimo nobilitauit elogio: cum ait: Vnum medicū
 plaris habendum, quàm cæterorum hominū permul/
 tos. Rursum alibi medicum ita notat, ut dicat eū eru/
 ditum in omnibus, palàm testans id quod res est, hāc
 artem non una aut altera disciplina, sed omnium ar/
 tium cognitione circuloq; , tum præter exactum iudi/
 cium, multo etiam rerum usu constare. Pythagoras il

le Samius, cui diuinitatem quandam tribuebat antiquitas, de naturis herbarum nobile uolumen reliquit se legitur. Atque ut Platonem, Aristotelem, Theophrastum, Chrysippum, Catonem Censorium, Varronem præteream, quibus studio fuit, hanc artem suis uel studijs, uel negocijs admiscere, Mithridatem Ponti regem, non perinde regnum alioqui locupletissimum, non tam unius & uiginti linguarum miraculum, quam rei medicæ peritiâ nobilitauit, uereque magnum uirum declarauit, qui artis huius commentationes, & exemplaria, effectusque in arcanis reliquit, ut autor est Plinius. Curius & hodie nobile Theriacæ genus nomine celebratur. Nunc ferè regium habetur, aleam ludere, uenari, iugas agere. At olim populi Romani principibus nihil magis erat curæ, quam ut ex longinquo nouis importandis herbis rem medicam adiuuarent, neque populo illi tum orbis domino non aliud erat munus gratius. Quid quod Christus ipse disciplinarum omnium & autor, & princeps sese non Iureconsultum, non Rhetorem, non Philosophum, sed Medicum professus est, dum de se loquens negat opus esse medico ijs, qui bene habeant, dum Samaritanus uulneribus oleum ac uinum infundit, dum sputum terræ mixtum illinit oculis cæci. Quid quod idem, hac potissimum commendatione, cum adhuc orbi esset ignotus, sese paulatim in animos atque affectus hominum insinuauit. Non auro, non

ro, non imperijs, sed morborum remedijs. Quod ille
 nutu fecit, nempe deus, hoc medicus pro uirili sua, cu-
 ra imitatur. Neq; deest his quoq; diuina uis, nimirum
 medēdi uiribus in hūc usum rebus à deo inditis. Nec
 alio uiatico magis instruxit apostolos, mandans, ut
 hoc protinus officio sibi deuincirent hospitem, medē-
 tes, inquit, morbis illorum, & ungentes oleo. Paulus
 ille magnus, dum Timotheo suo modicum uini præ-
 scribit usum, ad fulciendam stomachi imbecillitatem,
 nōne palām medici partibus utitur? Sed quid hoc
 mirum in Apostolo, cum Raphaël angelus, Thobia
 cæcitati medicans, hinc nomen etiam inuenerit, apud
 arcanarum rerum studiosos? O cœlestem, uereq; sa-
 cram disciplinam, cuius cognomento diuinæ illæ men-
 tes insigniuntur. Inter mortales aliq; alias artes uel di-
 scunt, uel profitentur, hanc unam oportebat ab omni-
 bus disci, quæ nulli non est necessaria. Sed heu peruer-
 sissima hominum iudicia, Nemo nescire sustinet, quis
 nūmus legitimus sit, quis adulterinus, ne quid fallatur
 in re uilissima: nec scire studio est, quibus modis id qd
 habet optimum tueatur. In numismate nō credit alie-
 nis oculis, in negotio uitæ ac sanitatis clausis quod di-
 citur oculis, sequitur alienum iudicium. Quod si totius
 artis absoluta cognitio non potest nisi paucis contin-
 gere, qui totam uitam huic uni studio dedicarunt, cer-
 te partem eam, quæ ad tuendam ualetudinē pertinet,

non conueniebat quenquam nescire. Etiam si bona pars difficultatis, non ab ipsa arte, sed ab improborum mendicorum uel inscitia, uel ambitione proficiscitur. Semper apud efferas etiam ac barbaras nationes sanctum ac uenerabile fuit amicitiae nomen. Atque is egregius habetur amicus, qui se fortunae utriusque comitem sociisque praebet, quod uulgus amicorum uelut hirudines aestate, rebus secundis adsint, rebus aduersis, quemadmodum illae ingruente bruma deuolant. At quanto synce-
simile. rior amicus medicus, qui Seleucidum auium exemplo, quas narrant nusquam a Casij montis incolis conspicui, nisi cum illarum praesidio est opus aduersus uim locustarum fruges uastantium, rebus integris ac laetis nusquam sese ingerit, in periculis, in his casibus, in quibus uxor ac liberi saepe deserunt hominem, uelut in phrenesi, phthiriasi, in peste, solus medicus constantiter adest, & adest non inutili officio quemadmodum plerique ceterorum, sed adest opitulaturus, adest pro capite periclitantis cum morbo dimicans, nonnunquam suo quoque periculo. Et o plusquam ingratos, qui talis amici officio seruati, iam depulso periculo medicum odisse possunt, ac non potius parentis uice colunt ueneranturque. Vulgarem amicum, qui subinde salutat obuium ad coenam rogat, qui latus claudit, officio pensant, & talem amicum ubi deserint egere, auersantur: & ob hoc ipsum auersantur, quod intelligant illius officio nullam

nullam meritis parem gratiam rependi posse. Quod si is optimus uir est, qui maxime prodest Reipub. ars hæc optimo cuiq; uiro discenda est. Siquidẽ inter munia prophani magistratus non minima portio est, & haud scio an præcipua, dare operam, ut corpora ciuiũ bene habeant. Quid prodest depulisse hostem à mœnibus, si pestilentia intus grassans, plures tollit quàm sublaturus erat gladius? Quid refert curasse ne cui peccet census, si perit prospera corporis ualetudo? Prisci qui bonorum ordines digesserũt, primas tribuunt bonæ ualerudini. Quid enim prodest incolumis possessio, nisi ualet possessor? Proinde leges priscorum, cum nondum quæstus & ambitio corrupisset omnia, potissimum huc spectabant, ut corpora ciuium essent ualida, robusta, beneq; temperata. Ea res partim p̄det à natiuitate, partim ab educatione, partim ab exercitamentis, & uictus ratione, nonnihil etiam ab ædificiorum modo. Nimirum medici fungebãtur officio, qui bene temperata corpora iungebant matrimonio, qui nutrices adhibebant integræ ualitudinis, qui balnea publica, qui publica gymnasmata instituebant, qui ferrebant leges sumptuarias, qui mutatis ædificijs, qui sic raris paludibus pestilentiam excludebant, qui in hoc uigilabant, ne quid esculentum aut poculentum uenderetur, quod læderet corporũ incolumitatem. Et hodie principes ferè nihil ad se pertinere credũt, si pro uinis

nis uendatur uenena, si tritico uitiato, si putribus pisci-
 bus tot morbi inuehantur in publicum. Adeo nulla
 uitæ pars est, quæ citra medicinæ præsidia recte pos-
 sit administrari. Iam uero si qui sint, qui rerum præcia
 malint utilitate quæstusq; metiri (licet hæc ars diuinior
 est, quàm ut huiusmodi rationibus sit æstimanda) ne
 hac quidem parte cuiquam aliarum cedit artium. Neq;
 enim ulla magis fuit frugifera, & ad rem subito paran-
 dam æque præsentanea. Erasistratus cuius ante memi-
 ni, à rege Ptolemæo, Critobulus ab Alexandro Ma-
 gno, præmijs ingentibus ac uix credēdis donati legun-
 tur. Quanquàm quod tandem præmium non exiguum
 uideatur, repensum seruatori capitis, pro cuius unius
 salute tot hominum milia depugnabant? Quid ego
 nunc commemorem Cassios, Carpitanos, Aruncios,
 Albutios, quibus Romæ tum apud principem, tum
 apud populum immodicū quæstum fuisse refert Pli-
 nius. Atq; adeo quid nos hæc ex præscis ætatibus repe-
 timus, quasi non hodie cuiq; complures succurrant,
 quos hæc ars ad Cræsi opes euexerit? Rhetorica, aut
 Poëtica non alit, nisi insignem. Musicus ni præcellat,
 esurit. Iureconsulto tenuis prouentus est, ni sit eximi-
 us. Sola medicina quomodocunq; doctum alit, ac tue-
 tur. Innumeris disciplinis, infinita rerū cognitione cõ-
 stat res medica, & tamen frequenter unum aut alterū
 remedium alit idiotam. Tantum abest, ut hæc ars ster-
 rilitatis

rilitatis damnari possit. Adde quod cæterarum artiũ
 non ubiq; paratus est quæstus. Rhetor frigebit apud
 Sarmatas. Iuris Cæsarei peritus apud Britannos. Me-
 dicum quoquo terrarum sese contulerit, suus comitat
 honos, suum sequitur uaticum, ut in nullam discipli-
 nam uerius competat uulgatissimum illud Græcorũ
 prouerbiũ: τὸ τέχνην ἢ πᾶσα γῆ τρέφει. Sed hoc ipsum
 indignatur Plinius, aut certe apud hunc aliq; quæstum
 esse medicinæ professionem. Maior est, fateor, hæc fa-
 cultas, quàm ut quæstui lucroq; seruiat. Sordidarum
 id est artium. Sed nimis ingratum est, eam solam sua
 fraudare gratia, cui nulla par gratia rependitur. Egre-
 gius medicus ceu numen quoddam seruat gratis, ser-
 uat & inuitos. Sed impietas est, non agnoscere numi-
 nis beneficium. Nihil ille moratur mercedem, tu tamẽ
 dignus, qui legibus mulcteris ob insignem ingritudi-
 nem. Iam haudquaquam me fugit, hanc egregiam ar-
 tem & olim apud ueteres audisse male, & hodie apud
 indoctos quosdam male audire. Catoni non placuit, *Confutatio.*
 non quod rem damnaret, sed quod ambitiosam Græ-
 corum professionẽ non ferret homo mere Romanus.
 Isq; tantum tribuit experientiæ, ut artem esse nolue-
 rit, sed idem uniuersam Græcorum philosophiam ex
 urbe pellendam censuit. Existimabat homo durus, ad
 purgandum hominis corpus sufficere brassicam & cre-
 bros uomitus, & tamen ille ipse medicorũ hostis, ob
 B seruatione

seruatione medicinæ, in extremâ usq; senectutem ro-
 bur infractum tutatus scribitur. Solis, inquit, medi-
 cis summa occidendi impunitas est. At hoc nomine
 magis suspiciendi boni medici, quibus cum in manu
 sit, non solum impune, uerum etiam mercede occidere,
 tamen seruare malunt. Quod possunt, facultatis est;
 quod nolunt, probitatis. Decâtatur iam passim inter
 pocula temulentorum adagium: Qui medice uiuit, mi-
 sere uiuit. Quasi uero felicitas sit, distendi crapula, rum-
 pi uenere, turgescere ceruisia, sepeliri somno. Sed istos
 Sycophâtas quid opus est oratione refellere, cum ipsi
 petulantiæ suæ satis magnas pœnas dent arti, mox por-
 dagra contorti, paralyti stupidi, despiscētes ante tem-
 pus, cæcutientes ante senectutem, iamq; prius uitupe-
 rata medicinæ, exemplo Stesichori, seram canunt pali-
 nodiam miseri. Et tamen his licet indignissimis, artis
 bonitas nō grauatur esse præsidio quantū licet. Sunt
 qui mutuato ex uetere comœdia scommate, uocēt me-
 dicos *κατὰ φάρμακον*. Quasi uero nō isto nomine uel præ-
 cipue laudari mereantur, qui quo subueniant hominū
 calamitatibus, ex illa sua sublimitate sese ad hæc sordi-
 da deiciant. Quod si medicis tantum esset supercilij,
 quantum istis est procacitatis, liceret passim impune
 mori. Verū habet hoc ars nostra cum bonis regibus
 commune, ut bene faciat, ac male audiat. Quod si ma-
 xime sunt, ut sunt in hoc ordine, qui se pro medicis ger-
 unt.

runt, cū nihil minus sint, quàm medici. Si sunt, qui pro
 remedijs uenena ministrant, si sunt qui ob quæstum
 aut ambitionem ægrotis male consulunt, quid iniqui/
 us est, quàm hominū uitia in artis calumniam detor/
 quere? Sunt & inter sacerdotes adulteri, inter mona/
 chos homicidæ ac piratæ, sed quid hoc ad religionem
 per se optimam? Nulla tam sancta professio est, quæ
 non alat sceleratos aliquot. Votis quidem omnibus
 optandum, omnes principes eiusmodi esse cuiusmodi
 decet esse, quiq; censeantur hoc digni nomine. Nec ta/
 men ideo damnandus est principatus, quod nonnulli
 sub eo titulo prædones, rei q; publicæ hostes agant.
 Optarim & ipse medicos omnes uere medicos esse,
 nec in his locum dari Græcorum prouerbio: ποδοί βε
 κέντ, πᾶσι δὲ πρὸς ἄροτῆρας. Optarim ab omnibus eā
 præstari sanctimoniam, quam Hippocrates sacramē/
 to uerbis solennibus concepto à professoribus exigit.
 Neq; tamen huc non enitendū est nobis, si à plerisq;
 negligi conspiciamus. Sed quoniam huius argumenti
 tanta est ubertas, uiri præstantissimi, ut difficillimum
 sit in eo dicendi finem inuenire, ne nō præstem, quod
 initio sum pollicitus, tempestiuum arbitror, uniuersas
 eius laudes summam complecti. Etenim si permul/
 tas res sola commendat antiquitas, hanc artem primā
 omnium reperit necessitas. Si scientiam autores illu/
 strant, huius inuētio semper dñs attributa est. Si quid

Epilogus.

autoritatis addit honos, non alia tam passim ac tam
 diu diuinos honores meruit. Si magni fiunt, quæ sum-
 mis uiris probatur, hæc summos reges, hæc primates,
 non solum delectauit, uerum etiam illustrauit. Si diffi-
 cilia quæ sunt, ea sunt & pulchra, nihil hac operosius,
 quæ tot disciplinis, tantarum rerum peruestigatione
 usuq; constat. Si dignitate rem æstimamus, quid ex-
 cellentius, quàm ad dei benignitatem proxime accede-
 re? Si facultate, quid potētius, aut efficacius, quàm to-
 tum hominem certo exitio periturum ipsi posse resti-
 tuere? Si necessitate, quid æque necessarium atq; id, si-
 ne quo nec uiuere, nec nasci licet? Si uirtute, quid hōie-
 stius, quàm seruare genus humanum? Si utilitate, nul-
 lius usus neq; maior est, neq; latius patet. Si compen-
 dio, aut hæc in primis frugifera sit oportet, aut ingra-
 tissimi mortales. Vobis igitur magnopere gratulor exitio
 mij uiri, quibus contigit in hoc pulcherrimo genere
 professionis excellere. Vos adhortor optimi iuuenes,
 hanc toto pectore cōplectimini, in hanc neruis omni-
 bus incumbite, quæ uobis decus, gloriam, autoritatē,
 opes est cōciliatura, per quam uos uicissim amicis, pa-
 triæ, atq; adeo mortalium generi, non me-
 diocrem utilitatem estis allaturi.

D I X I.

E R A S M V S

ANTE complures annos, cum Senæ ualētudinis confirmandæ gratia, menses aliquot commorarer, Alexandrum archiepiscopum, titulo diuī Andreæ, felicissimæ indolis adolefcētem, apud quem tum diuersabar, uarijs thematijs, quas Græci μελέτας uocant, exercui. Ex his à me neglectis, nescio quo casu, seruatum hoc unum inter schedas reperi. Id hac lege ad te mitto, ut si non probas, abijcias quò meretur. Sin approbas, nostro exemplo tuos item adolefcētes hoc genus argumentis exerceas, atq; etiam si uidetur, libellum hunc ceteris lucubrationibus meis adijciendum cures. Bene uale Glareane, Heluetiæ tuæ decus.

D. ERASMI ROTERODAMI IN GENE
RE CONSOLATORIO DECLARATIO DE MORTE.

VAM acerbum uulnus ex optimi *Insinuatio.*
pueri decessu pater acceperis, equidē
ex meo ipsius dolore facile coniectu
ram facio. Quare uehemēter sim in
humanus, si parentem in tam tristi
casu lugere uetem, cum alienus ipse
non queam non lugere. Impudens autem merito ui-

B 3 dear,

dear, si tuo dolori parem mederi, cum mihi ipsi medi-
 co sit opus, sicq̄ patri coner lachrymas abstergere, cū
 ipse lachrymarum nullum adhuc modum facere pot-
Beneuolētia. *Propositio.* *sim.* Quamquam enim hoc fortunæ telum, paternū pe-
 ctus altius ferire debuit, tamen illud tibi præstare solet
 singularis quædam sapientia, ut omneis casus huma-
 nos non solum forti & infracto, uerumetiã alacri per-
 feras animo. Proinde tibi cōstes oportet, ut animi do-
 lorem, omnino iustissimum (quis enim neget?) si non
 dū potes abijcere, certe premas, ac modereris. Cur au-
 tem non etiam abijcias? uidelicet, ut quod ab idiotis
 impetrat paucorum dierum spacium, id à sapientissu-
 mo uiro impetret ratio. Nam quæ matercula tam im-
 potenter filij mortem luget, cui dies non ægritudinem
 leniat primū, deinde penitus etiam adimat? Nusquā
 animo deijci, sapientis est: at in his casibus, quibus o-
 mnes ex æquo, maximi pariter ac minimi sumus ob-
 noxi, dolere immoderatus, extremæ uecordiæ mihi
 uideretur esse. Quis enim ignorat, nisi prorsus incogitās
 hac se lege natum esse, ut quodcumq̄ uocarit deus,
 sit protinus hinc emigrandum? Itaq̄ qui mortem ho-
 minis deplorat, quæso, quid aliud, quàm se mortalem
 esse deflet? Aut cur potius mortē deploret, quàm nati-
 uitatem, cum utraq̄ iuxta secundum naturā sit? Perin-
 de ac si quis gratias agat, quod ad cōuiuuium sit admis-
 sus, queratur autem sese dimitti. Quod si quis uelut è
 sublimi

sublimi specula uniuersi mortalium generis condicio-
 nem uitamq̄ contempletur, non merito delicatus sibi
 uideatur, si inter tot orbitatis exempla, inter tam den-
 sa senum ac iuuenum funera, grauius discrucietur ani-
 mo, perinde quasi soli nouum aliquod ac magnū ma-
 lum acciderit, quasiq̄ unus tanquam albæ, quod aiūt,
 gallinæ filius, extra publicam aleam statui postulet.
 Quas ob res sapientissimi legum cōditores, uti luctū
 aliquem parentum affectibus indulgent, ne uidelicet
 à quibuslibet ἀπάθειαν illam exigere uideantur, à non
 nullis etiam Stoicis damnatam, ita eum modicis sanè
 finibus circumscripserunt. Siue quod intelligerent, in id
 genus casibus, qui cum omnium sunt communes, tum
 uero non fortunæ iniuria, sed ipso naturæ cursu atque
 ordine inducuntur, breuem mœrorem sufficere uel in-
 firmioribus, utpote natura uulnus quod inflixit, leni-
 ente, sensimq̄ cicatricem obducente. Siue quia perpē-
 derint, dolorem nō solum inutilem esse ijs quibus im-
 penditur, uerum etiam perniciosum ijs, à quibus sumi-
 tur, grauem ac molestū amicis ac familiaribus, uitæq̄
 socijs. Iam uero si quis rem recta reputet uia, an nō de-
 mentia species esse uidetur, ultro malum malo adde-
 re, & cum fati iacturam nulla ratione sarcire possis, ta-
 men ultro tibi perniciem accersere? Perinde ut si quis
 ab hoste, nonnulla facultatū parte spoliatus, quicquid
 reliquum est, id omne iratus in mare dericiat, adq̄ eū
 modum

modum fortunam suam deplorare sese praedicet. Quod si nos parum mouet Mimus ille nobilis, & quouis etiam philosopho dignus, Feras, non culpes, quod uitari non potest, certe Dauidis sapientissimi regis exemplum pulcherrimum in mentem ueniat. Cui simulatque pueri, quem tenerrime diligebat, mors est nunciata, confestim solo erexit sese, puluerem abstersit, cilicium abiecit, deinde lotus & unctus, uultu mutato, alacris ad epulas accessit. Id factum admirantibus amicis. Quid est? inquit, cur me iam conficiam dolore? Nam antea hac, utcumque spes erat fieri posse, ut meo luctu flexus deus infantem seruaret, nunc nullis ille lachrymis ad nos reuocari potest, nos ad illum breui properabimus. Quis tam demens, ut cuiquam supplex esse uelit, quem certo sciat precibus non commoueri? At morte nihil inexorabilius, nihil surdus, nihil rigidus. Arte mansuescunt ferae, uel immanissimae. Est quo frangatur marmor, est quo mollescat adamas, nihil est quo mortem delinias. Ea nec formae parcat, nec opibus, nec aetati, nec imperijs. Atque ob id ipsum aequiore ferenda animo, uel quod ineuitabilis, uel quod tam ex aequo communis omnibus. Iam uero quid ego tibi recensere pergā tot Ethnicorum exempla, qui suorum interitum excelso infra factoque tulerint animo? A quibus animi fortitudine superari Christianos, nonne turpissimum uideatur? Nunc tibi succurrat nobilis illa, meritoque literis omnium celebrata

celebrata Telamonis & Anaxagoræ uox, Sciebā me genuisse mortalem. Succurrat Pericles Atheniensium dux, non tam eloquentia, quā animi fortitudine celebris, qui cum intra quattiduū duobus mirificis adolescentulis orbatus esset, solito uultu, atq; adeo coronatus, etiam in concione differuit. Succurrat Xenophon ille Socrate præceptore dignus, cui cū inter sacrificandum mors filij esset nunciata, coronam modo deposuit, atq; eandem mox reposuit, simulatq; fortiter in acie cecidisse cognouit. Succurrat Dion Syracusanus, qui cum in amicorum cōfessu nonnihil agitaret, ac subito tumultu in ædibus coorto, sciscitatus quid esset rei, didicisset filium de tegulis lapsum interisse, nihil cōmotus, iussit extincti corpus mulieribus rite sepeliendum tradi, sese quod instituerat non omisurum. Hūc imitatus Demosthenes, amissa filia charissima atque unica, septimo ab eius obitu die coronatus, & cādido uestitu ad populum prodijt. Cuius facti, & fidem confirmauit & illustrauit gloriam, Æschinis inimici criminatio. Succurrat rex Antigonus, cui cum nunciatū esset, filium in extraordinario conflictu concidisse, paulisper cunctatus, & intuitus eos qui renunciarant, magno quidem animo, Sero, inquit, interisti Alcinoë (nā id erat filio nomen) qui tam temere in hostes te coniecristis, neq; tuæ salutis, neq; meorum memor monitorum. Quod si Romana te magis capiunt exempla, re-

C spice

Spice Puluillum Horatium, cui Capitolium dedicanti
 cum nunciatum esset, filium uita defunctum esse, nec
 manum à poste remouit, neq; uultum à religione ad
 priuatū dolorem flexit. Respice Paulum Æmilium,
 qui intra septem dies duobus amissis filijs, progressus
 in concionem, ultro populo Romano gratulatus est,
 quod publicam fortunæ inuidiam domestico luctu re
 demisset. Cogita Q. Fabium Maximum, qui cum fili
 um consularem, & egregijs clarum gestis amisset, cō
 sul in concionem prodijt, & encomiū filij recitauit. In
 tuere Catonem Censorium, cui cum filius natus maior
 obisset, singulari ingenio, summa uirtute iuuenis, ad
 hæc prætor iam designatus, nihil tamen hoc casu com
 motus est, ut Reipub. negocia segnius administraret.
 Occurrat Martius, cognomento Rex, is cum filiū sum
 mæ pietatis, magnæ spei, postremo unicum amisset,
 orbitatem suam adeo infracto tulit animo, ut statim
 à rogo iuuenis curiam peteret, ac Senatum legis feren
 dæ causa euocaret. Occurrat L. Sylla, cui filij mors ni
 hil omnino acerrimam illius in hostes uirtutem con
 tudit, nec effecit, ut falsò sibi felicitis cognomētum usur
 passe uideretur. L. Bibulus postero statim die, quàm
 utrunq; filium interfectum cognouit, ad solita officia
 processit in publicum. Huius collega C. Cæsar, cū Bri
 tanniam peragraret, & filix mortem didicisset, tamen
 intra tertium diē imperatoria obiit munera. M. Cras
 sus in

fus in Parthico bello, cum filij caput pilo præfixū con-
 spiceret, nam id hostes ludibrii causa propius acceden-
 tes ostentabant, conuitijs etiam exasperantes calami-
 tatem, usque adeo non est animo cōsternatus, ut repē-
 te per omnes ordines equo circumuectus clamaret, su-
 um hoc malum priuatim, cæterum publicam Reipub.
 salutem in militum incolumitate sitam esse. Atque ut
 omittam exemplorum agmen, Gallos, Pisones, Scæ-
 uolas, Metellos, Scauros, Marcellos, Aufidios, Claudi-
 us Cæsar cum eum amisisset, quem & genuerat & ad-
 optauerat, ipse tamen pro rostris laudauit filiū, in con-
 spectu posito corpore, interiecto tantummodo uela-
 mento, quod Pontificis oculos à funere arceret, & flen-
 te populo Romano, solus non fleuit pater. Atque ut
 hos quidem imitari pulchrum, ita turpissimum sit, nō
 præstare uiros eum animum, quem foeminæ præstite-
 runt. Cornelia duos filios, T. Gracchū & C. Gracchū,
 & occisos uidit & insepultos. At cōsolantibus amicis,
 miseram cōp̄ dicentibus: Nunquam, inquit, non felicem
 me dicā, quæ Gracchos peperit. Sed quid nos hæc ex
 priscorum annalibus repetimus? Quasi uero nō quo-
 tidiana uita satis exemplorum suppeditet? Circumspi-
 ce uicinos, circūspice cognatos & affines, quot reperies
 etiam mulierculas, quæ mortem liberorum moderate
 ferant? Intantum non opus est ad hanc rem magnis
 philosophiæ præsidijs. Nam si quis modo secum ani-

mo reputarit, quàm calamitosa sit hæc nostra omnis
 uita, quot periculis, quot morbis, quot casibus, quot cu-
 ris, quot incommodis, quot uitijs, quot iniurijs sit ob-
 noxia, quàm exigua pars eius nobis abeat, non dicam
 cum uoluptate, sed non aliqua ægritudine contamina-
 ta, deinde quàm fugax etiam ac præceps, propemodū
 etiam gratulabitur ijs, qui maturius eam reliquerint.
 Breuitatem grauiter expressit Euripides, qui uitā mor-
 talium, dieculam unam appellat. Sed melius Phalere-
 us Demetrius, Euripidem castigans, qui eam non pot-
 tius temporis punctum dixerit. Optime uero Pindar-
 rus, qui uitam hominum, umbræ somnium appellat.
 Res duas maxime nihili coniunxit, umbrā & somniū,
 ut planè quàm sit inanis hæc uita, demonstraret. Por-
 rò quàm eadem sit calamitosa, probe perspexisse uide-
 tur antiqui Poëtæ, qui mortaliū genus, non alio epi-
 theto rectius insigniri posse iudicarunt, quàm si eos *μοχ-
 θερούς καὶ δαλούς*, id est, calamitosos ac miseros cogno-
 minarent. Nam prima pars æui, quæ quidem optima
 putatur, sese nescit. Mediam protinus negotiorum tur-
 multus, curæque excipiunt. Extremā morbi ac senectus
 occupat, ut de felicissimis interim agamus. Quis igitur
 non optimo iure probet illam Sileni sententiam, opti-
 mum esse non nasci, proximum, quàm ocyssime abo-
 leri? Quis non approbet Thracum institutum, qui na-
 scentes luctu lamentisque excipiunt: rursus exeuntes è
 uita.

nita gaudio gratulationibusq; prosequi solēt? Quod
 si quis ipse sibi narret, quæ suis auditoribus solitus est
 Hegesias, is & suam mortē optabit potius, quàm hor
 rescet, & suorum obitum æquissimo feret animo. At *Consultatio.*
 obstrepit interim paternus dolor. Ante diem perijt; pe
 rijt adhuc ephēbus, perijt optimus, ac singulari pieta
 te filius, uitaq; longissima dignus. Queritur naturæ ui
 tes inuerti, quod filio pater, iuueni senex superstes sit.
 Sed obsecro te per deum immortalem, quid tandem
 appellas ante diem? Quasi uero non unusquisq; uitæ
 dies & supremus esse possit. Alius inter materni late
 bras uteri, uix dum homo præfocatur, & inter fingen
 tis adhuc naturæ manus intercidit. Alius dum nascit,
 alius dum uagit in cunis, abripitur: alius in ipso statim
 æui flore, uix dū percepto uitæ sensu, perit. Ex tot ho
 minum milibus, quàm paucis datum est ad senectæ li
 men, quemadmodū uocat Homerus, pertingere? Hac
 nimirum lege deus animum in huius corpusculi præsi
 dio constituit, ut quocunq; die, quocunq; momento
 iusserit decedere, protinus inde sit exeundum. Neque
 uero quisquam ante diem euocari sibi uideri possit, cū
 nulli sit certus dies præscriptus, sed is demum legiti
 mus sit dies quemcunq; imperator ille noster supre
 mum esse uoluerit. Nos si sapimus, unumquemlibet
 perinde ut supremum operiemur. Quanquam in tan
 ta uitæ breuitate fugacitateq;, quantum quæso rer

fert, paulo serius, an maturius eximaris? Neque enim
 magis interesse uidetur, quàm cum plures ad capitis
 supplicium ducuntur, primus, tertius, an octauus feria-
 ris, nihilominus mox feriendus. Quid enim aliud ipsa
 uita, quàm perpetuus quidam ad mortem cursus? Ni-
 si quod cōmodius cum his agitur, qui à tam laborio-
 sa uitæ functione maturius dimittuntur. Verum ut
 amentis est, iniussu imperatoris è castris excedere: ita
 stulti atq; ingrati, missionem à duce celerius datā non
 libenter amplecti, maxime si iam non sine laude disce-
 dat qui dimittitur, siq; ad præmium, non ad ignomi-
 niam auocatur. Neq; enim conuenit æui spacium sol-
 stitijs metiri. Recte factis æstimāda est ætas, ut is diu
 uixisse putetur, non qui plurimos annos *ἔτῶσιον ἄχρ-
 ος ἀπέδρα*, ut inquit Homerus, terram pressit, & nume-
 ro addidit, sed qui gnauiter peracta uitæ fabula, hone-
 stam sui memoriā posteris reliquit. An quereris, qd
 statim tibi talem filiū dederit deus, qualem optasses
 post annos multos euadere? Quid quod neq; usque-
 adeo præmature defunctus est noster adolescēs. Iam
 uicesimum attigerat annum, qua quidem ætate, mea
 sententia, optimum est mori, quia uiuere dulcissimū.
 Iam patriæ ciuem bonum, iam patri filium piū, iam
 æqualibus conuictorem iucundum, deniq; superis bo-
 nam & integram mentem præstiterat. Decessit uitio-
 rum ignarus, calamitatum imperitus, Porro quid alla
 cura

tura fuerit uita longior, incertum. Certe plerunq; fieri uidemus, ut posterior ætas, & grauioribus uitæ adoleſcētiae puritatem inficiat, & pluribus calamitatibus iuuentutis felicitatem contamineat. His omnibus seu malis, seu periculis illum mors cita subduxit. Nunc denique tuto gloriari potes, te filium optimum habuisse, uel habere magis. Sed habueris tantum, non habeas etiam. Vtrum potius æquum est, discrucari te quod amiseris, an gaudere, qui talem habueris? Vide ne parum grati sit animi, meminisse repetiti muneris, nō meminisse dati. Magnū profecto munus, filius pius, sed ita datum, ut ad tempus eo fruereris, non ut perpetuum esset. Sic enim tecum cōsidera uir sapientissime, imò sic pariter consideremus. Siquis princeps summi precij summæq; artis tabulam nobis dedisset utēdā, utrum eam, quandocunq; collubitum fuerit reposcēti sereno uultu reddemus, gratias insuper agentes, an tristes ad hunc modum cum eo expostulabimus? O te crudelē, quāmodo precioso munere nos spoliasti, quāmodo uoluptatem nobis ademisti, quāmodo cito rem tam egregiam nec opinātib; eripuisti. Nōne is optimo iure, tam ingratissimè ad hunc respōderit modum? Hocce præmij pro meo officio reporto? Itāne nihil meministi, nisi hoc tātum quod bellissimam tabulam amiseris? Excidit animo, gratis & ultro cōmōdasse me? uos tot iam dies mea benignitate pauisse oculos.

oculos, animum oblectasse? Quod dedi, benignitatis erat: quod reposco, meo iure facio, uobis aliquid ex me lucri fuit, iacturæ nihil fuit, nisi quod uestro uitio id esse proprium fingebatis, quod erat commodaticum. Proinde perire uobis uidetur, quod repetitur, imò quo preciosior, quo iucundior ea res fuit, quam utendâ permisi, hoc magis atq; magis mihi debetis. Nec ante tempus repetitum uideri oportet, quod citra iniuriam poterat non committi. Hæc ratio, si nullo pacto reueli poterat, cogita quanto iustius natura dolorē ac querelas nostras huiusmodi sermone possit reprehendere? Atq; his nimirum rationibus, dolorem nostrum leniri conueniebat, etiam si mors totum hominem tolle

Transitio. ret, neq; quicquam nostri post funus superesset. Nunc si saltem hoc credimus, de quo nihil addubitauit Socrates ille Platonius, uidelicet hominem ipsum animum esse, corpus hoc nihil aliud esse, quàm animi uel organum, uel domicilium, aut ut uerius dicam, sepulchrum & carcerem, unde cum emerferit, tum demum sui iuris esse, multoq; quàm antea felicius uiuere, quid est quod mortem incusemus, quando quidem usque adeo non perit ille qui moritur, ut tum deniq; nasci uideatur potius? Et nobis animo frui licet, quod oculis non cernimus, nihilo secius quàm amicis absentibus cogitatione frui solemus. Et haud scio, an aliquāto suauius, quàm si eos coràm oculis conspiceremus, propterea

rea quod corporum conuictus, non raro nobis offensa-
 rum materiam consuevit ministrare, & consuetudi-
 nis assiduitas, amicitiae iucunditatem non nihil immi-
 nuere. Eius rei si desideras exemplum, an non sat argu-
 mento sunt apostoli, qui tum demum uere frui Chri-
 sto, uereque amare coeperunt, posteaquam illis corpo-
 rea praesentia fuisset adempta: Sic est profecto bono-
 rum amicitia, animorum non corporum coniunctio-
 ne constat. Qui uere amant, animos amant, non corpo-
 ra. At animorum copulam nulla uis, nulla temporum,
 nulla locorum intercapedo potest dirimere. Porro ni-
 mis est puerile est, amicū iam perisse putare, simulat-
 que sub oculis esse deserit. Tu quoties libebit, filiū tibi
 cogitatione sermonibusque praesentem reddes: ille ui-
 cissim tui meminit, sentitque penitus animi tui affectus,
 nonnunquam & in somnis occursabit patri, & arcanis
 quibusdam modis animi utriusque sese complectentur
 & confabulabuntur. Quid autē prohibet, quo minus
 iam nunc imagineris cum illo te uiuere, qui cum pau-
 lo post es uicturus? Quantulum enim est hoc omne
 quod uiuimus? Sed haec hactenus istis remedijs sum usus,
 quibus cum Ethnico quolibet agere poteram. Nunc
 quid pietas, quid Christiana fides a nobis impetrare
 debeat, paucis consideremus. Iam primum si maxime
 misera mors esset, tamen oportebat boni consulere,
 quod nulla uia corrigi poterat. Rursum si totum extin-

*Transitio per
 epilogum.*

D gueret

gueret hominem, æquius tamen ferenda, quod tot hu-
 ius uitæ calamitatibus finem imponat. Porrò si ani-
 mum originis ætheræ, graui corporis ergastulo liber-
 rat, propemodum etiam gratulandum nrs, qui è uita
 decesserint, & in felicem illam libertatem postliminio
 redierint. Nunc uero cum haud dubie pias animas ex
 huius uitæ procellis, ad immortalitatis portum trans-
 mittat, ac ne pilum quidem hominis perimat: quippe
 corporibus quoq; ad immortalitatem aliquândo reuo-
 candis, utrum quæso lugere, an magis gratulari conue-
 nit ei, quæ ex hoc turbulentissimo uitæ pelago, in tran-
 quillam illam immortalitatis stationem mors matur-
 ra transuexerit? Age paulisper huius uitæ (si modo ui-
 ta est appellanda) sordes, erumnas, pericula in unum
 congere: rursus è diuerso eius uitæ commoda, quæ pi-
 os hinc ereptos manēt compone, & facile uidebis, hoc
 homine nihil esse iniustius, qui summum bonum, ad
 quod unum nati conditiq; sumus, perinde quasi ma-
 ximum malum deploret. Orbem te clamitas, cum filii-
 um cælo genueris, cuius ceu numinis cuiusdã memo-
 riam, ut sacrosanctam uenerari possis, qui cœlitus tui
 curam agens, res tuas ceu dexter aliquis deus bene for-
 tunare ualeat. Neq; enim ille, aut non sentit res mor-
 talium, aut solitam in patrem pietatem unã cum cor-
 pore deposuit. Viuit profecto, mihi crede, uiuit ille,
 adestq; præsens nobis, & hoc ipsum nostrum collo-
 quium.

quum audit sentitq; ac fortassis hunc ipsum luctum nostrum ridet ac damnat. Quod ni corporum horum moles obfisteret, fortassis & audiremus eum lachrymas nostras huiusmodi dictis increpantē. Quid isthuc *Prosopopœia* est quod agitis? Quid senectutem uestram inutili, ne dicam amenti luctu conficitis? Quid iniquissimis querimonijs, fatum, fortunā, mortem in ius trahitis? An mihi ex istius uitæ malis exempto, & in hanc felicitatē euecto inuidetis? Sed bona uerba. Nō inuidet nec paterna pietas, nec amicitia candor. Verum quid aliud si bi uult ista comploratio? An lachrymis dignum censetis, quod è seruitute in libertatem, de erumnis ad felicitatem, de caligine in lucem, de periculis in tutum, de morte ad uitam, de morbis ad immortalitatē, de tot malis ad summum bonū, de caducis ad æterna, de terrenis ad cœlestia, deniq; quod ab hominum colluic ad angelorum contubernium sum traductus? Iam appello uestros istos animos. Quæso, per uestram in me pietatem, si uobis esset in manu, me ad istam reuocare uitam, num essetis reuocaturi? At quo tandem flagitio tantum odium commerui? Si reuocari nolitis, quorsum attinent istæ querelæ, non solum inutiles, ut dixi, uerum etiam impiæ? Porrò nisi me immortalitas iam dudum omnis doloris expertem reddidisset, ego uicissim uestras istas lachrymas, alijs lachrymis defletem, & tam crassam animi uestri caliginem commiserem.

Confutatio. rarer. At nostram ipsorum uicem deploramus, inquit.
 tis. Verum isthuc sanè haud amantium est, sed ad se
 respicientium, & uel alieno incommodo suis rebus cō
 sulere uolentium. Sed age quid tandem isthuc iactur
 ræ est, quod mea mors uobis attulit? an quod conspe
 ctu meo frui nō licet? Atqui nihilo secius interim me
 moria nostri frui licet, tanto quidem felicius, quāto tur
 tius. Nam id quod res est, existimate me malis omnia
 bus præreptum, quæcunq; in uita homini possunt ac
 cidere, & quorum magnam partē uestra uiuacitas ex
 perta est. Non est qui uobis obsequium exhibeat, sed
 est qui apud deum Opt. Max. pro uestra salute patro
 num agat, ut sedulum, ita & efficacem. Deniq; quātū
 lum hoc momenti est, quod nostram dirimet consue
 tudinem? Vos modo pro uestra uitili date operā, ut
 pie peracta uitæ fabula, mors dignos reperiat, qui huc
 traducamini. Hæc, inquam, si nobis loqueretur filius,
 nōne merito nostri luctus nos pudesceret? His fer
 mē rationibus, animi mei uulnus lenire soleo, quæ tibi
 communia facere uolui, nō quod his remedijs magno
 pere egeres: sed arbitratus sum congruere, ut qui cum
 mihi luctus esset communis, cum eodem & cōsolatio
 nem communicarem. Caterum ut quæ fusius disserta
 sunt, in epilogum contraham, hoc pacto efferuescentē
Epilogus. animi tui dolorem coërcebis. Mortuus est filius, ger
 ueras mortalem. Tanto bono priuatus sum, reddidi
 si ei

ſti ei qui gratis dederat. Grauis orbitas, leuius ferēdū,
 quod aliquā ſarciri poteſt. Patrem deſtituit, quid pro/
 deſt flere, quod mutari non poteſt? Aut cur anxie de/
 plores, quod tibi cum tot hominum milibus commu/
 ne eſt? Sed interitum filij non poſſum non flere, quid/
 uis potius quā perit, qui bene moritur. At occubuit
 immatura morte, nulla mors non matura recte mori/
 enti. Ante diem uiuere deſijt. Nullus cuiquam certus
 mortis dies. In ipſo æui flore extinctus eſt, tum opti/
 mum eſt mori, cum uiuere eſt ſuauiſſimū. Obijt ado/
 leſcens, hoc pluribus uitæ malis ſubductus eſt. Opti/
 mum amiſi filium, gaude quod talem habueris. Inno/
 cens è uita deceſſit. Nulla mors magis optanda, mi/
 nusq; deploranda. Sed interim filio frui non licet, at
 animo licet, & mox ipſo totus toto fruere. Si quid
 nouiſti rectius iſtis, candidus imparti. Si non,
 his utere mecū, ac bene uale, quod
 quidem uult etiam ipſe
 filius.

D I X I.

D 3 ERASMVVS

Oratio Episcopi respondentis ijs, qui sibi nomine populi gratulati essent, & omniũ nomine obedientiã quam uocant, detulissent.

VNC ego profecto diem festiũ in primis, niueacq; (quod dici solet) insigniendum gemma duco, filij charissimi, quo mihi in uita nullus illuxit adhuc, uel ornator, uel iucundior. Incredibilem enim animo capio uoluptatem, non tam ex honore, quem mihi summo consensu, studijsq; flagrantissimis detulistis (neque enim me fugit hic honos, quanto cum onere coniunctus sit) neq; rursus ex laudibus oratione uestra mihi tributis, quas mihi nec arrogo, nec agnosco, sed tamen uestra omnium tam pia alacritas impendio me delectat, uestra tam religiosa aggratulatio totum me gaudio perfundit, propterea quod nihil addubite, quin sanctissimam istam lætitiã, non simulatio, non theatra uanitas, non mortalis affectus, sed numen aliquod petitoribus uestris illapsum excitarit. Proinde lætum ac felix omen accipio, negocium hoc uestrũ superis probari, iisdemq; bene fortunantibus, mihi pariter ac uobis feliciter cessurum. Onus grauissimũ imponitis, & hoc imponitis grauius, quo studijs ardentioribus uos ipsos

ip̄os meæ traditis fidei. Sed eadem uestra pietas, quæ
sarcinam addit, bonam ponderis partem adimet. Me
am solitudinem, quam & meum exigit officiũ, & ue
stra promeret̄ fiducia, obediendi promptitudo leniet,
Mihi minus graue fuerit, pro charissimis meis filijs ad
uigilare, & facile consulitur ultro parentibus, ac penè
præuolantibus. Quare laudes istas non tam meas quàm
uestras, quibus me disertissime studiosissime quàm exor
nastis, deinde quæ uicissim à me uestræ pietati debe
bantur, eas omneis communiter in Christi principis
nostri gloriam referamus, cuius ni fallor, auspicijs res
tota hæc geritur, ut iuxta uocem eximij Pauli, in omni
bus & per omnia prædicet̄ deus, à quo ceu fonte pro
fluit, quicquid usquam in uita mortalium boni est, cui
un̄i debetur omnis honos & gloria. Is tum mihi tum
uobis omnibus est uotis quàm maxime puris & ardē
tissimis implorandus, ut me talem reddat pastorem,
qualem uestra meretur pietas, qualē quàm modo uestra
depinxit oratio. Formam agnosco, meritum nō agno
sco, nisi quod sedulo me aduersurum recipio, ut pastore
sentiatis, non prædonem: patrem, non tyrannum: opi
tulatorem, non oppressorem: medicum, non expilato
rem, breuiter ut intelligatis me hoc quicquid est mune
ris, uobis gessisse non mihi. Pios ac bonos uos mihi
concredidistis, dabitur opera, ut uos uobis ipsis reddā
meliores. Qui episcopatū reditibus censu quàm metitur,
quiduis

quiduis potius est quàm episcopus. Ego mihi nō alia
 ratione uidebor splendidus & opulētus episcopus, ^{q̄}
 si conspexero filios meos pietatis ac uerorum bonoru
 quotidianis accessionibus Christo reddi gratiores.
 Has opes, hanc gloriam, hanc felicitatem, uos ex parti
 te mihi præstare ualeatis, adiuuante Christo. Non est
 optandum fieri præsulem, boni gregis præsulem esse
 optabile est. Quo sanè nomine iam nunc, quā par est,
 animi læticia, summo pastori grator, mihiq̄ gratulor,
 qui me mystico hoc coniugio, sponsæ incontaminatæ
 sponsum dederit, atq̄ optimi lætissimiq̄ gregis custo
 dem esse uoluerit, gregis, inquam, neq̄ uitis morbidi,
 nec rabidi, nec hulcerosi, neq̄ dissidns intestinīs male
 dissipati, neq̄ socordiæ macie scædi, neq̄ pullo uellere,
 sed fidei synceritate, uitæq̄ integritate sani, constantia
 ualidi, mutua charitate collecti, p̄ijs studijs uegeti, mo
 rum innocētia niuei. Dotes istas iam pridem magnas
 in uobis, ut confidam indies auctum iri, facit ista ue
 stra singularis alacritas, qua uestrum obsequium, ue
 stram obediētiam sic defertis, ut facile appareat id ex
 animo fieri magis, quàm ex solenni receptoq̄ more.
 Qua ex re, mihi credite, non secus sum affectus, atque
 olim erat Dauid ille regum sanctissimus, gaudio ge
 stiens inenarrabili, cū aspiceret populum suum ulcro
 & alacriter ad templi structuram donaria congeren
 tem. Quod enim bono pastori (qui in suos parentis
 affectus,

affectus, aut si quid est parente amantius, sumere de/
 bet) spectaculum exhiberi queat gratius aut iucūdius,
 quod ūe (ut Pauli uerbis dicam) animo sentiri possit
 gaudium abundantius, quàm ut filios suos uideat in
 Christi charitate gestientes & alacres: Itaq; cuius affe/
 ctum mihi sentire uideor, eiusdem uerbis precor, sem/
 perq; precabor, ut istam in uobis uoluntatem conser/
 uet, ne q̄ conseruet modo, uerum etiam augeat atq; di/
 latet. Porro meo nomine uos Solomonis exēplo, me/
 cum deum Opt. Max. orabitis, ut qui per uos onus
 hoc imposuit, idem impertiat cœlestem illā, semperq;
 ipsius throno assidentem sapientiam, ut mihi iugiter
 adsit mecumq; laboret, quo liceat gregem mihi tradi/
 tū cœlesti pastori bona fide annumerare, auctiorēq;
 ac uegetiorem reddere, ut hæc custodia, quam uos ho/
 die summa cum alacritate detulistis, ego maxima cu/
 ra suscepi, mihi pariter & uobis feliciter cedat, sed ita
 ut & meus conatus, & uestrum obsequium, in Christi
 gloriā exuberet, cui nos seruiamus, dum uo/
 bis præimus, uos parētis, dum no/
 bis auscultatis.

DIXI.

E CLARIS/

RATVLARER tibi Philippe Praesul,
non minus uitae ornamentis, quam sum-
morum ducum imaginibus clarissime,
quod tanti muneris honore sis auctus, ni
compertum haberem, quam inuitus susceperis, quaeque
grauate optimi maximique principis CAROLI au-
toritate fueris adactus, cuius alioqui charitati nihil
non eras daturus. Atque haec ipsa res spem nobis certis-
simam facit, fore, ut cum laude perfungaris suscepto,
quandoquidem Plato uir exquisitissimi, planeque diuini
iudicij, non alios existimat ad Rempub. gerendam
idoneos, quam eos qui huc nolentes pertrahuntur. Au-
get autem nostram de te fiduciam, quoties in mentem
uenit, & cui tu succedas fratri, & quo patre sitis ambo
profecti. Nam Daud germanus tuus, uir eruditus iu-
sta ac prudens, per multis annis sic locum istum tenuit,
ut suis ornamentis, plurimum splendoris ac dignita-
tis addiderit ipsi muneri, per se licet amplissimo, mul-
tis ille quidem modis magnus ac suspiciendus, sed in
hoc praecipue salutaris Reip. quod nihil ducebat anti-
quius pace publica, hac quoque in parte patrem PHILIP-
PVM Burgundiae ducem referens, uirum nulla
non re maximum, sed tamen pacis artibus cum primis
insignem, & aeternae hominum memoriae commenda-
tum.

tum. Qui tibi hoc etiam impensius erit exprimendus, ut nō tantum filius patri, sed ut PHILIPPVS Philippo respondeas. Intelligit iam dudum tua prudentia, quid abs te populus uniuersus expectet. Triplex onus humeris sustines, patris exemplum ac fratris, tū horum temporum fata (quid enim aliud dicam?) nescio quomodo ad bellum pertrahentia. Vidimus ipsi nuper, ut quidam amicis quā hostibus grauiores, nihil intentatum reliquerint, ne bellorum aliquando finis esset: rursus ut uix expresserint alij qui Reip. principē ex animo bene uolunt, ut pacem cū Francis semper optandam, hisce uero temporibus etiam necessariam amplecteremur. Cuius sanè rei indignitas mouit animum meum, ut tum pacis undique profligata querimoniam scriberem, quo nimirum hac ratione, iustissimum animi mei dolorem uel ulciscerer, uel lenirē. Libellum ad te, ceu primitiolas nouo Episcopo debitas mitto, quo diligentius tueatur tua celsitudo pacē utcunq; partam, si non patiar eam obliuisci quanto negotio nobis constiterit. Bene uale.

E 2 QVE)

